

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДВНЗ «Донецький національний технічний університет»

Економіко-гуманітарний факультет

Кафедра управління і фінансово-економічної безпеки

«До захисту допущено»

Завідувач кафедри

_____ Попова О.Ю.
 “ ” _____ 20__ року

Випускна кваліфікаційна робота

_____ Магістр _____

на тему «Фінансова безпека економічних суб'єктів на макро- і мікрорівнях в контексті національної безпеки держави»

Виконав : студент 2 курсу, групи ФІКзмн – 21а

Спеціальності (напряму підготовки) 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»

_____ Сервачук Михайло Олександрович _____

Керівник доц. кафедри УФЕБ, к.е.н., доц. Антоненко В.М. _____

Рецензент керівник бюро планування потреб та НДІ комерційної дирекції
ПрАТ «МЕТІНВЕСТ ПВ» Томчук М. В. _____

Нормо-контролер доц. кафедри УФЕБ, к.е.н., доц. Антоненко В.М. _____

*Засвідчую, що у цій
 магістерській роботі немає
 запозичень з праць інших
 авторів без відповідних
 посилань.*

Студент _____

Луцьк – 2023 р.

ДВНЗ «Донецький національний технічний університет»

Факультет економіко гуманітарний факультет

Кафедра управління і фінансово-економічної безпеки

Освітній ступінь магістр

Напрямок підготовки (спеціальність) 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»

ЗАТВЕРДЖУЮ:

Завідувач кафедри

_____/Попова О.Ю./

“ ____ ” _____ 20__ року

ЗАВДАННЯ НА ВИПУСКНУ КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТУ

Сервачук Михайло Олександрович

-
1. Тема роботи Фінансова безпека економічних суб'єктів на макро- і мікрорівнях в контексті національної безпеки держави
Керівник роботи доцент кафедри УФЕБ, к.е.н., доц. Антоненко В.М.
затверджені наказом по університету від „**16**”**02.2023р.** № **67**
 2. Строк подання студентом роботи: 22.05.2023 р.
 3. Вихідні дані до роботи : наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених, Закони України, статистичні дані Державного комітету статистики України та Міністерства фінансів України, дослідницькі та аналітичні матеріали вітчизняних та міжнародних організацій, Інтернет ресурси, фінансова звітність ПрАТ «ШУ «Покровське».
 4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити) : 1. Науково-теоретичні засади оцінки фінансової безпеки на макро- і мікрорівнях. 2. Оцінка стану фінансової безпеки України та ПрАТ «МЕТІНВЕСТ ПВ». 3. Прогнозування сценаріїв розвитку та визначення напрямків управління системою фінансової безпеки у поствоєнні часи.
 5. Перелік графічного матеріалу (з точною вказівкою обов'язкових креслень) ілюстративний матеріал: рис. 1.1 - Суб'єкти забезпечення фінансової безпеки держави; рис. 1.2 - Глобальні загрози суб'єктам господарювання; рис. 1.3 - Класифікація загроз суб'єктам господарювання; рис. 1.4 - Найпоширеніші підходи до оцінки економічної безпеки підприємства; рис. 1.5 - Ієрархія аналізу проблеми "Оцінка впливу фінансової безпеки підприємств на

фінансову безпеку держави"; рис. 2.1 - Динаміка зовнішнього державного боргу та валового зовнішнього боргу (ВВП) України з 2009 р. по 2022 р.; рис. 2.2 - Динаміка зовнішнього державного боргу України та її золотовалютних запасів; рис. 2.3 - Складові економічної безпеки та їх визначення; рис. 2.4 - Складові фінансової безпеки та їх визначення; рис. 2.5 - Динаміка реального ВВП за період 2020 - 2022 рр.; рис. 3.1 - План щодо імплементації CRS; рис. 3.2 - Фінансування державного бюджету України з початку повномасштабної війни росії проти України.

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
Вступ	Антоненко В.М., доц. кафедри УФЕБ		
Розділ 1	Антоненко В.М., доц. кафедри УФЕБ		
Розділ 2	Антоненко В.М., доц. кафедри УФЕБ		
Розділ 3	Антоненко В.М., доц. кафедри УФЕБ		
Висновки	Антоненко В.М., доц. кафедри УФЕБ		
Нормо-контроль	Антоненко В.М., доц. кафедри УФЕБ		

7. Дата видачі завдання 18.02.2023 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів випускної кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Збір та обробка літературних джерел	10.03.2023 р.	Виконано
2	Написання Розділу 1 Науково-теоретичні засади та підходи щодо дослідження фінансової безпеки на макро- і мікрорівнях	04.04.2023 р.	Виконано
3	Написання Розділу 2 Оцінювання стану фінансової безпеки економічних суб'єктів на макро- і мікрорівнях економіки України за 2022-2022 роки	24.04.2023 р.	Виконано
4	Написання Розділу 3 Прогнозування сценаріїв розвитку та формування напрямків вдосконалення управління системою фінансової безпеки на макро- і мікрорівнях	12.05.2023 р.	Виконано
5	Написання висновків, вступу, оформлення випускної кваліфікаційної роботи	22.05.2023 р.	Виконано

Студент

(підпис)

Сервачук М.О.

(прізвище та ініціали)

Керівник роботи

(підпис)

Антоненко В.М.

(прізвище та ініціали)

АНОТАЦІЯ

Сервачук М.О. Фінансова безпека економічних суб'єктів на макро- і мікрорівнях в контексті національної безпеки держави / Випускна кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня «магістр» за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа та страхування». ДВНЗ ДонНТУ, Луцьк, 2023.

В роботі досліджено сутність фінансової безпеки економічних суб'єктів на різних рівнях, визначено місце фінансової безпеки в системі національної безпеки держави, проаналізовано основні теоретичні підходи до трактування поняття «фінансова безпека» та відображено її основні складові. На підставі аналізу фінансової безпеки держави та ПрАТ «МЕТІНВЕСТ ПВ» розроблені прогнозні сценарії розвитку та сформовані напрямки вдосконалення управління системою фінансової безпеки на макро- і мікрорівнях.

Ключові слова: ФІНАНСОВА БЕЗПЕКА, СТАТЕГІЧНЕ УПРАВЛІННЯ, РИЗИК, БОРГ, ПОСТВОЄННИЙ ПЕРІОД, ДЕРЖАВНІ ЗАКУПІВЛІ, БАНКРУТСТВО, ЙМОВІРНІСТЬ

Список основних публікацій здобувача

1. Антоненко В.М., Сервачук М.О. Корупційні ризики при державних закупівлях та їх вплив на фінансову безпеку держави. «Наукові інновації та передові технології» (Серія «Економіка») : фаховий журнал. 2022. № 1 (3). 459 с. С. 81-98.

URL : <http://ea.donntu.edu.ua:8080/jspui/handle/123456789/33586>

2. Антоненко В.М. Сервачук М.О. Публічні закупівлі в бюджетному процесі в Україні. Всеукраїнський конкурс студентських наукових робіт за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування».

URL : https://feu.kneu.edu.ua/ua/depts4/mdu/vukrksnr_II_2021_rez/

ANNOTATION

Servachuk M.O. Financial security of economic entities at the macro- and micro-levels in the context of the national security of the state / Graduation qualification work for obtaining a master's degree in the specialty 072 "Finance, banking and insurance". DonNTU, Lutsk, 2023.

The work examines the essence of financial security of economic entities at different levels, determines the place of financial security in the state's national security system, analyzes the main theoretical approaches to the interpretation of the concept of "financial security" and displays its main components. Based on the analysis of the financial security of the state and PJSC METINVEST PC, forecast development scenarios were developed and directions for improving the management of the financial security system at the macro and micro levels were formed.

Keywords: FINANCIAL SECURITY, STRATEGIC MANAGEMENT, RISK, DEBT, POST-WAR PERIOD, PUBLIC PROCUREMENT, BANKRUPTCY, PROBABILITY

List of publications of the acquirer

1. Antonenko V.M., Servachuk M.O. Corruption risks in public procurement and their impact on the financial security of the state. "Scientific innovations and advanced technologies" (Series "Economics"): professional magazine. 2022. No. 1 (3). 459 p. P. 81-98.

URL : <http://ea.donntu.edu.ua:8080/jspui/handle/123456789/33586>

2. Antonenko V.M. Servachuk M.O. Public procurement in the budget process in Ukraine. All-Ukrainian competition of student research papers in specialty 281 "Public management and administration".

URL : https://feu.kneu.edu.ua/ua/depts4/mdu/vukrksnr_II_2021_rez/

ЗМІСТ

ВСТУП.....	8
РОЗДІЛ 1 НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ТА ПІДХОДИ ЩОДО ДОСЛІДЖЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ НА МАКРО- І МІКРОРІВНЯХ.....	12
1.1 Фінансова безпека в системі національної безпеки держави та її системне структурування.....	12
1.2 Фінансовий захист держави як суб'єкта національної економіки.....	15
1.3 Фінансовий захист суб'єктів господарювання на мікрорівні.....	20
1.4 Взаємовплив фінансової безпеки суб'єктів господарювання та фінансової безпеки держави.....	32
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1.....	37
РОЗДІЛ 2 ОЦІНЮВАННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ЕКОНОМІЧНИХ СУБ'ЄКТІВ НА МАКРО- І МІКРОРІВНЯХ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ ЗА 2020-2022 РОКИ.....	40
2.1 Визначення та оцінка фінансової безпеки держави.....	40
2.2 Фінансові загрози і корупційні ризики при державних закупівлях та їх вплив на фінансову безпеку держави.....	57
2.3 Комплексний аналіз рівня фінансової безпеки ПРАТ «МЕТІНВЕСТ ПВ як функціонуючого суб'єкта господарювання на мікрорівні.....	62
2.4 Узагальнення аналітичних досліджень фінансової безпеки України та накреслення напрямків її забезпечення у період поствоєнного відновлення.....	82
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2.....	110
РОЗДІЛ 3 ПРОГНОЗУВАННЯ СЦЕНАРІЇВ РОЗВИТКУ ТА ФОРМУВАННЯ НАПРЯМКІВ ВДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ СИСТЕМОЮ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ НА МАКРО- І МІКРОРІВНЯХ.....	114

3.1 Визначення напрямків забезпечення фінансової безпеки України у період поствоєнного відновлення.....	114
3.2 Формування прогностичних сценаріїв розвитку фінансової безпеки на прикладі ПРАТ "МЕТІНВЕСТ.....	130
3.3 Рекомендації щодо реалізації найбільш привабливого сценарію розвитку.....	155
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3.....	166
ВИСНОВКИ.....	170
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	177
ДОДАТОК А. Індикатори стану фінансової безпеки України.....	181
ДОДАТОК Б. Система показників оцінки рівня економічної безпеки підприємства.....	183
ДОДАТОК В. Визначення рівня складових економічної безпеки підприємства.....	186
ДОДАТОК Г. Баланс (Звіт про фінансовий стан) (Форма №1).....	187
ДОДАТОК Д. Звіт про фінансові результати.....	193
ДОДАТОК Е. Надана допомога від іноземних партнерів.....	196
ДОДАТОК Ж. Прогнозні показники стимуляторів за основними чинниками фінансової безпеки.....	197
ДОДАТОК І. Прогнозні показники дестимуляторів за основними чинниками фінансової безпеки.....	200

ВСТУП

Історично основною загрозою національної безпеки держави були збройні конфлікти, які завжди провокувалися самими державами. Тому під поняттям «безпека» часто розуміють контроль над військовими загрозами. Однак у 21 столітті ситуація змінилася. Загрози перестали обмежуватися тільки військовими погрозами. Фінансова криза, тероризм, розповсюдження ядерної та хімічної зброї, етнічні конфлікти, організована злочинність, епідемії, перенаселення, зміна клімату тощо почали впливати на стан національної безпеки. Зокрема, впроваджуються відповідні стратегії фінансової безпеки, реформуються та створюються нові правоохоронні органи з метою мінімізації негативних тенденцій у фінансовому секторі України.

Фінансову безпеку країни можна розглядати з позиції забезпечення захисту пріоритетних фінансових інтересів усіх жителів держави, суспільства та країни в економічній сфері від внутрішніх і зовнішніх викликів, загроз, небезпек, ризиків тощо.

Більш широке визначення поняття фінансової безпеки передбачає досягнення такого функціонального стану національної фінансової системи, який забезпечує стабільно високий рівень фінансової міцності економіки, гарантує задоволення фінансових інтересів і потреб усіх учасників фінансової діяльності. систему, контроль держави за рухом і використанням національних фінансових ресурсів, захист фінансових інтересів і стратегічних фінансових пріоритетів країни на національному та міжнародному рівнях.

Найважливішим чинником їх ефективного функціонування в ринкових умовах є виявлення резервів збільшення обсягів виробництва, зниження собівартості і, як наслідок, збільшення обсягу продажів і прибутку підприємств. На сьогоднішній день підприємства мають економічну нестабільність, низьку рентабельність оборотних активів, нестачу капіталу, високу зношеність основного капіталу, обмежену кількість інноваційних

розробок, неефективне використання матеріальних ресурсів, зменшення виробництва. Це, разом зі зростанням інфляції та корупції, призводить до зростання тіньової економіки та погіршення фінансової безпеки підприємств різних форм власності.

На сьогоднішній день фінансові можливості нашої держави, що залежать від обсягу фінансових ресурсів, залишаються досить обмеженими. Саме обмеженість та недостатність фінансових ресурсів призвела до зростання зовнішнього та внутрішнього боргу країни, росту інфляції та розвитку тіньової економіки. Лише розробка відповідних заходів державного регулювання, які будуть спрямовані на зміцнення фінансової безпеки України, гарантує вирішення економічних завдань, що постають перед країною, регіоном і підприємством [1].

Фінансова безпека країни визначає рівень її інвестиційної привабливості, її конкурентну позицію на світових ринках, а також формує економічні умови для розвитку суб'єктів господарювання в майбутньому. Мінливість та ризикованість економічного, фінансового та політичного середовища в Україні актуалізують важливість фінансової безпеки країни та зумовлюють необхідність ідентифікації факторів, що впливають на її стан та тенденції, з метою створення передумов для сталого економічного зростання.

Отже, досліджуючи поняття фінансової безпеки в системі економічної безпеки національної економіки, слід виходити із визначення збалансованості фінансової системи та її сталого розвитку у довгостроковій перспективі. Водночас фінансовий розвиток може бути забезпечений або стриманий різними чинниками, що схиляє до думки про необхідність розгляду поняття фінансової безпеки у зв'язку з термінами, які передбачають певні негативні обставини, спричинені тенденціями в економічній системі, наприклад, фінансово-економічні загрози та ризики.

Поняття «фінансова безпека підприємства», питання управління, зміцнення, залежності фінансової безпеки підприємства від різних факторів,

фінансова безпека суб'єктів господарювання все більше привертають увагу вітчизняних та зарубіжних вчених.

Незважаючи на те, що надзвичайно важлива проблема фінансової безпеки підприємства є досить глибоко і всебічно вивченою, вона потребує постійного вивчення та вдосконалення. Це можна пояснити тим, що ситуація на ринку є дуже нестабільною, і це вимагає подальшого вивчення проблем, які виникають із забезпечення фінансової безпеки підприємства в сучасних умовах – в умовах економічної кризи, фінансової нестабільності більшості країн, у т.ч. України [2].

Проблеми фінансової безпеки досліджувалися в працях: О. І. Барановського, В. П. Кудряшова, О. Д. Ладюка, С. В. Мочерного, А. І. Сухорукова, В. М. Федосова, С. І. Юрія та ін. У сучасній економічній літературі поняття «фінансова безпека» має багато визначень, оскільки цей термін охоплює широке коло питань.

Мета роботи – дослідження сутності поняття фінансової безпеки держави та мікроекономічних суб'єктів, визначення характерних особливостей змісту та виявлення проблемних аспектів досліджуваної наукової категорії, а також ідентифікація і оцінка загроз фінансовій безпеці на макро- і мікрорівнях української економіки, що в цілому забезпечило б обґрунтування основних напрямків захисту фінансової системи України.

Об'єктом дослідження є фінансова безпека економічних суб'єктів на макро- і мікрорівнях в контексті національної безпеки держави.

Предметом дослідження є методи оцінки та забезпечення належного рівня фінансової безпеки держави.

Для досягнення поставленої мети необхідно виконання наступних **завдань**:

- визначити значення фінансової безпеки в системі національної безпеки держави та її системне структурування;

- охарактеризувати фінансовий захист держави як суб'єкта національної економіки;
- проаналізувати фінансовий захист суб'єктів господарювання на мікрорівні;
- дослідити взаємовплив фінансової безпеки суб'єктів господарювання та фінансової безпеки держави;
- визначити та дати оцінку фінансовій безпеці держави;
- розглянути фінансові загрози і корупційні ризики при державних закупівлях та їх вплив на фінансову безпеку держави;
- зробити комплексний аналіз рівня фінансової безпеки ПРАТ "МЕТІНВЕСТ ПВ" як функціонуючого суб'єкта господарювання на мікрорівні;
- узагальнити аналітичні дослідження фінансової безпеки України та накреслення напрямків її забезпечення у період поствоєнного відновлення.

РОЗДІЛ 1

НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ТА ПІДХОДИ ЩОДО ДОСЛІДЖЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ НА МАКРО- І МІКРОРІВНЯХ

1.1 Фінансова безпека в системі національної безпеки держави та її системне структурування

Реалії сучасної економіки та сьогодення чітко показують, що перспективи та шляхи соціально-економічного розвитку країн значною мірою залежать від стану їх економічної безпеки. Економічна безпека виступає як важлива складова системи національної та державної безпеки, вона відображає стан економічної системи та її стійкість перед зовнішніми та внутрішніми викликами і загрозами, а також забезпечує захищеність нації [3].

Зазначимо, що основне завдання державної політики, спрямованої на забезпечення економічної безпеки, полягає у реалізації системи заходів, спрямованих на захист соціально-економічних інтересів суспільства та досягнення стабільності національної економіки. Особлива увага приділяється фінансовій складовій економічної безпеки, оскільки у ХХІ столітті спостерігається посилення інтеграції та консолідація фінансових ринків і формування світової фінансової системи. Тому фінансова безпека стає ключовою складовою в ієрархії економічної безпеки держави.

Кожен науковець має власний підхід до визначення фінансової безпеки. За визначенням М.М. Єрмоценка, фінансова безпека відображає стан фінансово-кредитної сфери, який характеризується збалансованістю та якістю системної фінансової сукупності фінансових інтересів, а також забезпечує наявність фінансових ресурсів для всіх суб'єктів господарювання та суспільства в цілому [4] (табл. 1.1).

Таблиця 1.1 - Підходи до визначення поняття «фінансова безпека»

№	Автор	Визначення
1	М.М. Єрмошенко [4]	визначає фінансову безпеку як стан фінансово-кредитної сфери держави, що характеризується збалансованістю та якістю системних фінансових інструментів.
2	Р.С. Папехін[5]	описує фінансову безпеку як здатність протистояти наявним та потенційним фінансовим загрозам і прогнозам, спрямованим на завдання фінансової шкоди.
3	О.І. Барановський[6]	визначає фінансову безпеку як особливий тип соціально-економічних відносин, що виникають між державою та суб'єктами соціально-економічних відносин.
4	А.Г. Загородній[7]	розглядає фінансову безпеку як здатність забезпечити ефективне функціонування національної економічної системи та зростання.
5	В.Т. Шлемко[8]	визначає фінансову безпеку як захищеність фінансових інтересів суб'єктів господарювання на всіх рівнях фінансових відносин, а також забезпеченість фінансовими ресурсами домашніх господарств, підприємств, організацій, установ, регіонів, галузей і секторів економіки держави для задоволення їх потреб та виконання певних зобов'язань.

Процес формування фінансової безпеки держави має ґрунтуватися на визначенні наукової теорії, стратегії і тактики, концепції, реалізації відповідної державної політики, застосуванні комплексу визначених методів, засобів, способів і напрямків для забезпечення фінансової безпеки.

Фінансова безпека держави є головним критерієм її спроможності здійснювати самостійну фінансово-економічну політику відповідно до національних інтересів.

Фінансова безпека країни може бути забезпечена:

- стабільністю економічного розвитку держави, платіжно-розрахункової системи та фінансово-економічних параметрів;

- неприпустимістю впливу глобальних економічних криз і тіньових структур на національну економічну, а також політичної та соціальної систем, нейтралізації масштабного відпливу капіталу за кордон;
- запобіганням конфліктів між органами влади різних рівнів щодо розподілу та використання ресурсів бюджетної системи країни;
- оптимальним залученням та використанням коштів іноземних позик;
- профілактикою злочинів та адміністративних правопорушень у фінансових правовідносинах [5].

Фінансова безпека є складною системою, яка включає в себе низку рівнів і підсистем, кожна з яких має не лише індивідуальні особливості, а й свою особисту структуру. До елементів фінансової безпеки держави належать: ефективність, яка полягає у здатності фінансової безпеки забезпечити досягнення стратегічних цілей розвитку держави; самостійність, яка полягає у спроможності держави визначати цілі, методи та механізми свого функціонування; конкурентоспроможність, тобто здатність фінансової системи виконувати свої основні завдання та функції під впливом фінансових систем іноземних держав, а також глобальних фінансових агентів [6].

Також дослідники визначають індикатори фінансової безпеки країни, до яких традиційно відносять бюджетну безпеку, безпеку грошового ринку, безпеку інфляційних процесів, валютну та боргову безпеку, страхову та фондову безпеку, а також банківську безпеку. До групи складових фінансової безпеки деякі вчені також додають безпеку корпоративного сектору.

Економічна безпека держави включає фінансову, інвестиційну, інноваційну, зовнішньоторговельну, енергетичну, соціальну, демографічну безпеку. Безперечно, всі складові є досить важливими в сучасній економіці. Проте в сучасних умовах глобалізації фінансових потоків, вільного руху капіталу вплив світових фінансових систем на окремі країни виходить на новий рівень.

Саме фінансова глобалізація створює умови для фінансової влади, яка за допомогою володіння світовими грошима та управління вартістю, управління фінансовими потоками дозволяє впливати як на світову економіку (включаючи міжнародну безпеку), так і на окремі країни (національна безпека) [7]. Фінансова безпека є надзвичайно складною та багаторівневою системою, яка утворена багатьма підсистемами, кожна з яких має свою структуру та логіку розвитку [8].

1.2 Фінансовий захист держави як суб'єкта національної економіки

Фінансова безпека країни включає: бюджетну, податкову, боргову, банківську, валютну, кредитну, інвестиційну, страховий ринок, ринок капіталу, фондовий ринок, суб'єктів господарювання та кібербезпеку фінансового ринку.

Враховуючи те, що фінансова безпека не є динамічною, механізм її забезпечення являє собою комплекс організаційних та інституційно-правових заходів впливу, що спрямовані на своєчасне виявлення, попередження та усунення загроз стабільності.

Фінансова безпека пов'язана з впливом певних видів загроз. Загрози – це зміни зовнішнього чи внутрішнього середовища, які призводять до небажаних змін об'єкта безпеки (наприклад, підприємства) [9]. Такі загрози можуть формуватися як у внутрішньому, так і у зовнішньому середовищі суб'єктів господарювання.

Ступінь впливу загроз визначається на основі розрахунку та моніторингу системи показників та їх порівняння з пороговими значеннями.

Індикатор – це елемент, який відображає процес або стан об'єкта спостереження, його якісні та кількісні характеристики.

Залежно від специфіки досліджуваного явища визначаються порогові значення показників, які не можуть бути визначені точними розрахунками, а

визначаються експертами на основі досвіду. Рівень фінансової безпеки визначається багатьма показниками, основними з яких є: дефіцит бюджету, розмір державних боргів, рівень інфляції, вартість банківських кредитів, рівень монетизації економіки, обсяг міжнародних резервів НБУ (додаток А).

У зарубіжній практиці використовуються різноманітні методи вимірювання рівня боргової безпеки країни. З аналізу наукових розробок вчених бачимо, що на даний момент єдиного переліку показників оцінки боргової безпеки не існує[4].

Державний борг країни розділяється на дві категорії - зовнішній і внутрішній.

- Зовнішній державний борг відноситься до заборгованості країни перед іншими країнами, міжнародними економічними організаціями та іншими особами. Зовнішній державний борг є складовою частиною загального зовнішнього боргу країни.

- Внутрішній державний борг відноситься до заборгованості країни перед власниками державних цінних паперів та іншими кредиторами [10].

Державний борг фактично складається з фінансових запозичень держави, угод і договорів про кредити та позики, а також з реструктуризації та пролонгації боргових зобов'язань минулих років. Гарантований державою борг також входить до складу боргових зобов'язань держави і виникає в результаті державних гарантій за зобов'язаннями третіх осіб або прийнятих державою зобов'язань перед третіми особами.

Бюджетна безпека є однією з компонентів фінансової безпеки і залежить від успішності впровадження та ефективності державної фінансово-економічної політики, що є основою для досягнення національних інтересів.

Ефективне використання бюджету, а саме ефективне управління грошовими потоками держави, повинно забезпечувати регулювання економічних і соціальних процесів в інтересах суспільства, створювати стабільні умови для економічного розвитку країни.

Останніми роками для вирішення цього завдання було посилено контроль за діяльністю фінансових установ, унаслідок чого вони почали керуватися принципами відповідального управління державними фінансами, спрямованими на реалізацію середньострокового фінансового планування, система прогнозування параметрів бюджету, що забезпечує реалістичність економічних прогнозів, а також створення та підтримання необхідних фінансових резервів [11].

Валютно-курсова безпека визначається станом формування валютного курсу, який створює оптимальні умови для поступового розвитку вітчизняного експорту, неперешкодженого припливу іноземних інвестицій у країну, інтеграції України у світову економічну систему, а також забезпечує захист від можливих збурень на міжнародних валютних ринках [12].

Критерії валютної безпеки включають:

- прогнозованість динаміки обмінного курсу національної валюти;
- збалансованість попиту та пропозиції на валютному ринку;
- забезпечення в іноземній валюті для потреб держави та суб'єктів господарювання;
- стабільність джерел валютних надходжень;
- незалежність національної валютної політики тощо.

Інвестиційна безпека є наступною складовою фінансової безпеки держави. Вона може бути описана як рівень національних та зарубіжних інвестицій, які, за умови їх оптимального співвідношення, забезпечують довгострокову позитивну економічну динаміку в країні з адекватним рівнем фінансування [14].

Тому фінансова безпека є основною складовою національної безпеки держави, від рівня якої залежить добробут країни. Для досягнення найвищого рівня фінансової безпеки держави необхідно розробити механізм її забезпечення, тобто створити ефективну інфраструктуру, яка забезпечить фінансову безпеку. Для досягнення фінансової безпеки держави здійснюється

постійний моніторинг, оцінка рівня безпеки, розроблення та використання заходів щодо зміцнення фінансової безпеки країни.

Параметри кожної складової фінансової безпеки економічних суб'єктів повинні забезпечувати внутрішню та зовнішню рівновагу, а їх значення мають бути достатніми для забезпечення стійкості системи перед впливом загроз. Розглянемо основні фактори зовнішніх і внутрішніх загроз, які визначають надійність і стійкість функціонування економічного суб'єкта (табл. 1.2).

Таблиця 1.2 – Класифікація ендегенних та екзогенних загроз безпеці економічних суб'єктів

Ознака класифікації	Група чинників	Передумови прояву загроз
Зовнішні (екзогенні) фактори загроз		
Міжнародні	Загально-економічні	Етапи кризи або депресії економічного циклу. Падіння цін на світових ринках сировинних ресурсів. Зростання вартості кредитних ресурсів міжнародних фінансових установ та транснаціональних банків. Невиконання державою зобов'язань щодо погашення зовнішнього боргу.
	Стабільність міжнародної торгівлі	Невиконання або порушення укладених міжнародних угод щодо створення вільних економічних зон та зон вільної торгівлі. Впровадження квотування.
	Міжнародна конкуренція	Збільшення імпорту та розширення імпортних квот, що не пов'язані з обсягами власного виробництва. Втрата експортних ринків через низьку конкурентоспроможність.
Національні	Політичні	Зростання рівня політичних ризиків. Недосконалість законодавчих норм. Переважання заборонних принципів регулювання економіки над стимулюючими. Негативні зміни у фінансовій політиці. Зменшення обсягів державних закупівель та замовлень. Зменшення обсягів або скасування пільгового податкового кредиту для виробників. Погіршення стану фінансової системи. Зростання внутрішнього боргу держави. Зменшення мережі комерційних банків. Перерозподіл власності та націоналізація приватних підприємств. Збільшення податкового навантаження. Обмеження конкуренції. Захист монополізму.
	Соціально-економічні та демографічні	Зниження рівня доходів і накопичень населення. Зменшення платоспроможного попиту через підвищення рівня цін та обмеження доступу до кредиту. Зменшення платоспроможного попиту. Скорочення підприємницької активності. Загрози добросовісній конкуренції та поглинання іншими фірмами.
Ринкові	Науково-технічні	Виникнення нових джерел ресурсів та поява нових матеріалів. Поява нових конструкцій товарів-конкурентів та технологій їх виробництва. Поява на ринку товарів і фірм-конкурентів з вищим рівнем конкурентоспроможності.

Закінчення таблиці 1.2

Внутрішні (ендогенні) чинники загроз		
Конкурентний статус економічного суб'єкта	Конкурентна позиція	Недостатня обґрунтованість або відсутність чіткої системи цілей і стратегії розвитку. Невиконання традицій, що призводить до зниження репутації та іміджу. Зниження кваліфікації та професіоналізму керівництва та персоналу. Звуження ринків збуту. Невідповідність конкурентному статусу (ресурсному, виробничому, збутовому потенціалу) системі цілей і стратегії розвитку.
	Маркетингові стратегії та політики	Відсутність або недостатня обґрунтованість маркетингових програм і прогнозів збуту. Нераціональний розподіл ринку, що призводить до неправильної стратегії ринкового впровадження продукту, неефективної сегментації ринку. Безґрунтовність товарної, цінової, збутової, комунікаційної політик.
Рівень менеджменту	Виробничий менеджмент і принципи діяльності	Надмірна концентрація виробництва, обмежена номенклатура господарського портфеля. Нераціональна організаційна структура управління, виробнича структура та форма спеціалізації, низький рівень організації виробництва. Обмежена здатність до інноваційної діяльності, зниження готовності інвестувати в розвиток, регрес НДДКР. А також низька адаптація до змін в економічному середовищі.
	Фінансовий менеджмент	Незадовільна структура балансу, низькі показники фінансової стійкості (рентабельності, оборотності активів, ліквідності, ефективного використання майна) та привабливості для інвесторів (прибутковості акцій, великий обсяг ризикових інвестицій).
Ресурси та їх використання	Екстенсивні	Зменшення кількості трудових засобів та ресурсів, робочої сили. Скорочення часу функціонування основних виробничих засобів та робочої сили, збільшення тривалості обороту (запасів), непродуктивне використання трудових засобів та ресурсів, робочої сили.
	Інтенсивні	Зниження якісних характеристик засобів і предметів праці, що використовуються, кваліфікації робочих кадрів. Неефективність використання ресурсів, застосування застарілих технологій та обладнання, організаційних методів виробництва, праці та управління, повільна оборотність основних й оборотних виробничих фондів.

Джерело : побудовано автором на основі [12]

Досягнення фінансової безпеки держави зумовлює, удосконалення її концептуальних, законодавчих засад, розроблення стратегії, яка б передбачала конкретні, чіткі, вимірювальні цілі та заходи, спрямовані на їхню реалізацію.

До сукупності суб'єктів забезпечення фінансової безпеки держави можна віднести усі державні органи та установи, які в межах своїх функцій визначають пріоритети та політику держави в галузі фінансів (рис. 1.1).

Рисунок 1.1 – Суб'єкти забезпечення фінансової безпеки держави [15]

1.3 Фінансовий захист суб'єктів господарювання на мікрорівні

Дослідження сучасних науковців В. Геєця, В. Духова, М. Єрмошенко свідчать про, те що відсутність єдиної системи фінансово-економічної безпеки бізнесу ускладнює вихід з кризових ситуацій, стабілізацію економічного становища та створення ефективного механізму управління бізнесом.

З проблемами власної економічної безпеки стикається будь-який бізнес не тільки в кризовий період, а й при роботі в стабільному економічному середовищі.

Враховуючи глобальні загрози суб'єктам господарювання (рис. 1.2) економічна безпека підприємств має бути спрямована на протидію цим загрозам. Під загрозою розуміємо сукупність умов, процесів, факторів, які перешкоджають реалізації економічних інтересів суб'єктів господарювання або створюють для них небезпеку.

Рисунок 1.2 – Глобальні загрози суб'єктам господарювання [15]

Багатьма економістами розглядалася класифікація факторів, що впливають на фінансову безпеку підприємств, але щодо їх складу та класифікації ще не досягнуто консенсусу. Загалом, ці фактори можна розділити на дві групи: зовнішні та внутрішні (див. рис. 1.3). Внутрішні фактори пов'язані з діловою репутацією засновників суб'єктів господарювання, наявністю конфліктів між засновниками, компетентністю та кваліфікацією персоналу, рівнем мотивації персоналу, станом процесів, що забезпечують діяльність суб'єктів господарювання, таких як планування, закупівля, виробництво, впровадження, наукові розробки, інвестування та взаємовідносини між структурними підрозділами підприємств.

Загорельська Т. Й. до внутрішніх факторів фінансової безпеки відносить: галузеву характеристику підприємства; структуру продукції (робіт, послуг), її частку в загальному платоспроможному попиті; розмір сплаченого статутного капіталу; розмір витрат, їх динаміка порівняно з грошовими доходами; державне майно та фінансові ресурси, їх склад і структура.

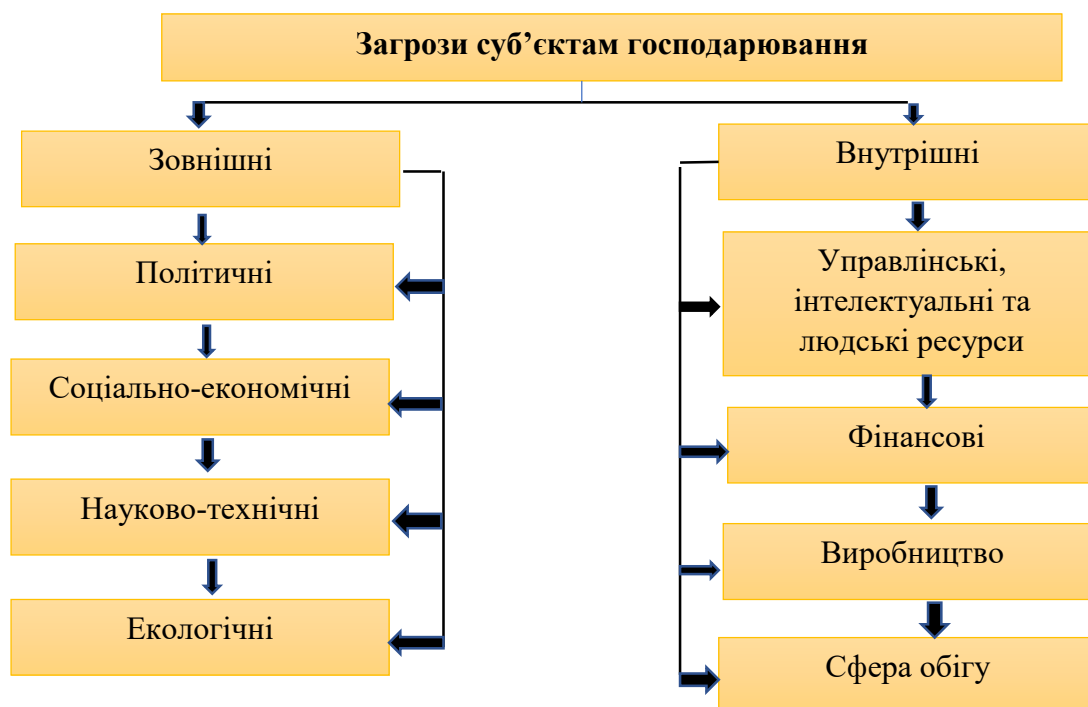

Рисунок 1.3 – Класифікація загроз суб'єктам господарювання

Фоміна М. В. розділяє внутрішні фактори фінансової безпеки на головні та другорядні. У свою чергу, науковець класифікує основні чинники фінансової безпеки підприємства на виробничу, до якої входять знаряддя і предмети праці та саму працю, та невиробничі, зокрема, фактори професійного розвитку колективу, фактори збереження, а також фактори постачання та збуту. Внутрішніми чинниками фінансової безпеки, на її думку, є структурні зміни, порушення економічної та технологічної дисципліни.

Гринюк Н. А. основними внутрішніми факторами, які впливають на фінансову безпеку підприємства, вважає: збут, виробництво, інновації, система комунікацій, реклама, HR, його мотивація, ринкова інфраструктура, якість управління та обліку, а також правильна діагностика фінансово-господарська діяльність. Кульпінський С. В. стверджує: чим більша оборотність дебіторської заборгованості, продажів і рентабельність частки оборотних коштів, тим надійніше фінансове становище. Папегін Р. С. наголошує, що фінансова безпека залежить від ефективності маркетингу та

виробництва компанії та рівня її кадрового потенціалу та організаційної культури. Тобто, аналізуючи вплив внутрішніх чинників на фінансову безпеку суб'єктів господарювання, можна зазначити, що вони відображають такий стан мікропідприємства, за якого воно достатньо мотивоване, забезпечене кваліфікованими кадрами, які не мають конфліктів між собою та власником та зуміли організувати ефективний перебіг процесів і комунікацій між усіма підрозділами, включаючи постачання фінансових ресурсів і їх ефективне використання, що в свою чергу призводить до стабільного доходу і добробуту власників і співробітників.

У свою чергу зовнішні можна розділити на три підгрупи:

- макроекономічні (рівень і стадія розвитку економіки, стабільне законодавство, державний податок, конкуренція, інвестиції, інновації, цінова, зовнішньоекономічна політика, рівень інфляції, валютний паритет, купівельна спроможність);
- ринкові (ціни на сировину і готову продукцію, поведінка конкурентів, платоспроможність контрагентів, виробничий і споживчий попит);
- інші (соціально-політичні, злочинність, демографія, клімат, темпи розвитку науково-технічного прогресу).

Папегін Р. С. вважає, що факторами, які мають безпосередній вплив на фінансову стійкість компанії, є: продукція, ринкова кон'юнктура, споживачі та конкуренти, це сукупність внутрішніх факторів, до яких відносяться:

- фінансові: структура капіталу, ліквідність активів, прибутковість, дивідендна політика, прибутковість інвестиційних проектів.
- виробництво: структура і стан основних фондів основних і оборотних засобів, структура витрат, система контролю якості;
- збут: асортимент, ступінь диверсифікації споживчого портфеля продукції, політика розрахунків з клієнтами, маркетингова політика;

- інтелектуально-кадрова: структура персоналу, мотивація персоналу, кваліфікація персоналу, управління організаційною структурою, громадська діяльність;

- інвестиції: наявність інвестиційної політики, рівень інноваційності, наявність НДДКР.

- матеріально-технічне забезпечення: ступінь диверсифікації закупівель, терміни поставок, якість сировини, що поставляється, політика ресурсозбереження;

- екологічні: нові технології, впровадження природоохоронних заходів.

Згідно з Кульпінським С. А., фінансова безпека підприємства піддається впливу різних факторів, таких як економічні, науково-технічні, природні, соціальні, політичні, соціокультурні, екологічні та демографічні. Він вважає, що економічні фактори включають інфляцію, зайнятість і доходи; науково-технічний включає технологічний рівень машин, обладнання та предметів праці, а також нематеріальних активів; до природного відноситься наявність екстремальних умов.

Нестабільна економічна та політична ситуація в сучасному світі створює значні труднощі та складності у забезпеченні фінансової безпеки підприємств. Це вимагає вирішення економічних та правових проблем, а також захисту економічних інтересів та майнових прав підприємств як суб'єктів господарювання - фізичних та юридичних осіб.

Фінансова безпека відіграє важливу роль у керуванні підприємством, сприяючи захисту фінансових інтересів його власників, контролю фінансових ресурсів та здатності протистояти існуючим і потенційним ризикам, які можуть призвести до фінансових втрат та змін у структурі власного капіталу.

В умовах зовнішнього середовища, що характеризуються нестабільністю та постійною динамікою, підприємства та організації, які отримали повну фінансово-господарську самостійність, відчують нагальну потребу у забезпеченні своєї фінансової безпеки. Керівники підприємств

змушені швидко реагувати та адаптуватися до мінливих умов діяльності. Тому існує потреба в глибокому пізнанні економічних законів розвитку та пошуку ефективних способів виживання в сучасному нестабільному та невизначеному економічному середовищі.

Ретельне дослідження багаторівневої концепції безпеки бізнесу також є важливим. Це дозволить попередити зовнішні загрози та зміцнити фінансове становище компанії.

Бельська О. Л. та Дронов М.А. визначають фінансову безпеку, як такий стан фінансової системи підприємства, за якого наявними ресурсами, підприємницькими здібностями менеджерів, а також структурними та функціональними організація та відносини управління [15].

На думку таких вчених, як Дж. Бушо та М. Поттерс, традиційна система фінансової безпеки складається з таких компонентів: фінансової; інформаційний; клієнт; бізнес-цілі (внутрішні процеси); інтелектуальний, а кадровий [16]. Вишневська Л.Б. вважає, що аналітична оцінка кожного з них має визначити коло можливих загроз (ризиків) та оцінити ймовірність і наслідки їх реалізації. Умови невизначеності створюють протиріччя між теоретично досконалим і практично можливим підходами. Відповідно до теоретично досконалого підходу, необхідно розглянути всі можливі сценарії розвитку грошових потоків. Але оскільки існує занадто багато альтернатив, це майже неможливо зробити [17].

Фінансова система безпеки підприємства будується за системно-функціональним підходом, який полягає у виявленні елементів взаємодії різних суб'єктів або елементів та визначенні їх місця та значення (функцій). Основи системно-функціонального підходу сформулював американський дослідник Р. Мертон у 1968 р., виділивши три основні постулати: постулат функціональної єдності цілого (узгодженого функціонування всіх його частин); постулат універсального функціоналізму (функціональність відображає корисність усіх явищ) і постулат функціональної необхідності [18].

Балаєва О.Е. та Цупко Е.М. зазначають, що забезпечення фінансової безпеки передбачає виявлення, аналіз та оцінку всіх існуючих загроз за кожною складовою та розробку на цій основі системи протидії та запобіжних заходів. Вони зазначають, що систему безпеки підприємства можна побудувати, виходячи з таких основних принципів: пріоритетності профілактичних заходів; складність; координація та взаємодія; компетентність; економічна доцільність; планову основу діяльності; систематичність [19].

Отже, основними завданнями управління фінансовою безпекою на мікрорівні є:

- оптимальне використання ресурсів для забезпечення фінансової рівноваги підприємства під час його стратегічного функціонування та розвитку;
- досягнення заданого рівня ліквідності, фінансової стійкості та здатності до своєчасного виконання фінансових зобов'язань;
- постійне стимулювання нарощування наявного потенціалу для стабільного розвитку підприємства [20].

Безумовно, сутністю основного завдання управління фінансовою безпекою є порядок проведення таких розрахунків, який навіть у разі їх неповної адекватності дав би змогу отримати достатньо достовірні результати, на які можна покластися при виборі економічної альтернативи [21].

Рівень фінансової безпеки підприємства також залежить від ступеня ефективності менеджерів, а саме чи зможуть вони запобігти можливим загрозам та усунути негативні наслідки різних зовнішніх і внутрішніх факторів [22]. На жаль, більшість заходів, які за нормальних умов покращували б фінансовий стан підприємства, в нинішніх умовах економічного сектору України можуть не тільки не мати позитивного ефекту, а й, навпаки, завдати серйозної шкоди, що свідчить про абсолютну непередбачуваність зовнішніх умов суб'єктів господарювання. І це не тільки

природні ризики, пов'язані з будь-якою підприємницькою діяльністю, але й форс-мажорні обставини, про які в економічній літературі часто, хоч і поверхово, розповідається. У наукових джерелах відсутні дієві рекомендації та пропозиції, які б покращили економічне становище підприємства, яке працює в умовах позиційної війни, не економічних, а фактично бойових зіткнень. Економічний тиск на Україну з боку зовнішніх ворожих сил, зруйновані економічні території Луганської та Донецької областей, невирішені проблеми інших регіонів України – це лише приблизна характеристика зовнішніх умов, в яких працюють підприємства нашої країни в останні роки.

Як бачимо, процес становлення України як незалежної держави супроводжується неминучими негативними впливами, які чинять тиск, зокрема, на діяльність вітчизняних підприємств. Наприклад, наші компанії позбавлені можливості суттєво урізноманітнити перелік послуг, що надаються їм через ризиковані інвестиційні проекти із залученням довгострокових та середньострокових інвестицій, особливо іноземних інвесторів. Очевидно, що в умовах виживання вітчизняні підприємства повністю залежать від здатності менеджменту якомога швидше приймати раціональні та ефективні рішення, оперативно реагувати на найменші зміни зовнішнього середовища [23].

Враховуючи те, що стратегічний підхід до забезпечення та управління фінансовою безпекою підприємства, підрозділами, які братимуть участь у реалізації функцій системи, визначено чотири складові (фінансова, клієнтська складова, внутрішні бізнес-процеси, розвиток компанії та її персоналу), з яких декомпонується стратегія його реалізації [26].

Як зазначає Бланк І. О., цілі чотирьох компонентів пов'язані між собою причинно-наслідковими зв'язками. Цілі всіх компонентів стратегічно вирівняні і є основним інструментом створення цінності, а отже – цілеспрямованої та послідовної стратегії [27].

Розгляд стратегічної карти як структурної складової процесу управління фінансовою безпекою сприяє реалізації стратегії підприємства щодо забезпечення оптимальної фінансової безпеки, дає орієнтири щодо якісної інформації, необхідної для прийняття обґрунтованих управлінських рішень, і є інструментом забезпечення довгострокової стратегії [28].

Ефективна економічна система повинна забезпечувати не тільки стабільне функціонування підприємства протягом певного періоду часу, а й успішний розвиток підприємства в майбутньому. Кожне підприємство є важливою частиною суспільного розвитку, задовольняючи потреби споживачів та виробляючи певний продукт. Зростаюча конкуренція на ринку та розвиток не завжди чесних методів конкурентної боротьби, а також недостатнє регулювання системи на державному рівні призвели до того, що питанням безпеки підприємств приділяється підвищена увага.

Концепція фінансової безпеки базується на грамотній стратегії розвитку в умовах зовнішніх і внутрішніх загроз з урахуванням фінансової незахищеності та мікроекономічних змін. У сучасному нестабільному економічному середовищі компанія повинна знаходити оптимальний баланс між ризиками та доходами, приймати виважені рішення, запобігати потенційним загрозам і забезпечувати досягнення стратегічних цілей.

Забезпечити стабільний розвиток компанії неможливо без розробки стратегії та її реалізації. Більше того, будь-яка компанія, що працює в умовах ринкової економіки, може бути успішною лише за умови стабільного фінансового стану. У сучасній економіці це досягається шляхом створення ефективної системи фінансового захисту підприємства.

Необхідною і доцільною є системна класифікація та узагальнення існуючих методів з метою вибору найбільш повних і достовірних. Найважливіші методи оцінки рівня економічної безпеки підприємства можна згрупувати за наступними підходами (рис. 1.4).

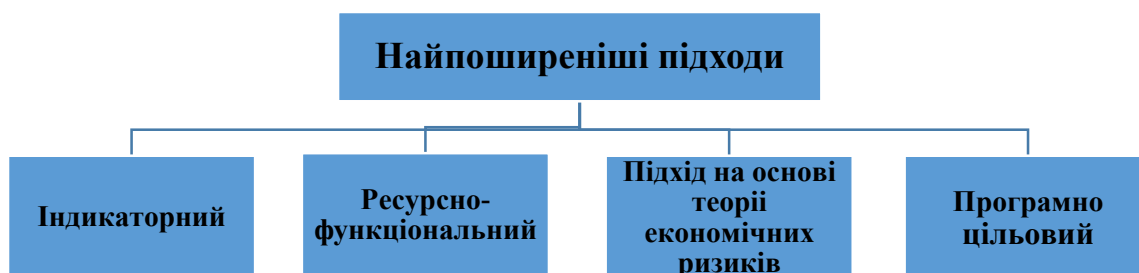

Рисунок 1.4 – Найпоширеніші підходи до оцінки економічної безпеки підприємства [29]

При індикаторному підході оцінка економічної безпеки підприємства здійснюється шляхом порівняння фактичних значень фінансово-господарських показників з встановленими граничними значеннями. Для цього набір показників (коефіцієнтів), що визначають економічну безпеку, об'єднані в різні групи. Вибір конкретних показників для оцінки рівня економічної безпеки підприємства та їх групування залежить від особливостей галузі, важливості загроз і суб'єктивних вподобань авторів [29].

Ресурсно-функціональний підхід охоплює різні сфери діяльності компанії та базується на припущенні, що ефективне використання корпоративних ресурсів допомагає уникнути загроз, зміцнюючи внутрішній потенціал і створюючи умови для сталого розвитку. У цьому підході оцінка здійснюється на основі ефективності використання ресурсів у всіх функціональних складових економічної безпеки (фінансової, техніко-технологічної, інтелектуальної, кадрової, правової, екологічної, інформаційної, енергетичної тощо). Раціональне використання ресурсів розглядається як основний засіб запобігання загрозам економічній безпеці. Оцінка рівня економічної безпеки включає систему функціональних компонентів, кожна з яких також є системою показників [30].

Підхід, що базується на оцінці економічних ризиків, передбачає виявлення та аналіз зовнішніх і внутрішніх факторів, що загрожують безпеці

підприємства, і базується на методах кількісної та якісної оцінки конкретних ризиків. У результаті розраховується ймовірний збиток від різноманітних загроз і негативних факторів і порівнюється з розміром прибутку, доходу або активів. В окремих методиках критерієм економічної безпеки може розглядатися прибуток, а рівень безпеки оцінюється здатністю підприємства нейтралізувати виявлені ризики [31].

Програмний підхід ґрунтується на інтеграції показників, які визначають рівень економічної безпеки підприємства. При застосуванні цього підходу велику увагу необхідно приділяти відбору показників і визначенню способів їх інтегрування. Складнощі виникають і при визначенні коефіцієнтів значущості на основі експертних методів оцінки [32].

Виходячи з вищезазначеного, наведемо основні переваги та недоліки цих методів (табл. 1.3).

На першому етапі визначають інформаційну базу дослідження. Джерелами інформації повинні бути фінансова звітність підприємства, основні техніко-економічні показники, трудові та екологічні показники і т. д. На другому етапі відбираються показники для оцінки економічної безпеки окремих структурних складових підприємства. Від цього етапу багато в чому залежить ефективність всієї системи управління економічною безпекою. Масштабність і точність системи індикаторів зумовлюють своєчасне виявлення негативних тенденцій і можливість запобігання кризовим ситуаціям. Вивчивши показники, що характеризують структурні складові економічної безпеки підприємства, нами виділено найбільш значущі з них (додаток Б). На третьому етапі визначається рівень економічної безпеки по кожній складовій (додаток В).

Алгоритм розрахунку індикаторів для оцінки рівня економічної безпеки підприємства представлено в додатку Б.

Таблиця 1.3 – Переваги та недоліки найбільш поширених методологічних підходів

Підхід	Переваги	Недоліки
Індикаторний	1. Простота використання. 2. Відсутність складнощів у розрахунках та обґрунтуванні висновків.	1. Фокус на окремих чинниках економічної безпеки. 2. Відсутність чіткого наукового обґрунтування щодо включення конкретних індикаторів. 3. Суб'єктивність визначення порогових значень економічної безпеки підприємства.
Ресурсно-функціональний	1. Дозволяє досліджувати кожен функціональний елемент. 2. Враховує галузеву специфіку.	1. Відсутність визначеності щодо набору функціональних складових економічної безпеки підприємства. 2. Не враховуються економічні ризики. 3. Зазвичай орієнтується на ретроспективні показники, що ускладнює прогнозування майбутнього стану системи.
Ризиковий	1. Дозволяє оцінити конкретні ризики, які загрожують економічній безпеці підприємства.	1. Наявність складнощів формалізованого опису динамічних властивостей підприємства з погляду досягнення та його стану безпеки в контексті впливу дестабілізуючих факторів. 2. Не враховує наявний потенціал для розвитку.
Програмно-цільовий	1. Враховує різноманітні аспекти діяльності підприємства. 2. Дозволяє розробити більш обґрунтовані висновки про загальний рівень економічної безпеки підприємства.	1. Виникають труднощі в обґрунтуванні способу інтегрального розрахунку показника. 2. Проблеми щодо граничних значень індикаторів економічної безпеки господарюючого об'єкта. 3. Використання експертних оцінок може призвести до суб'єктивних висновків. 4. Складність в зборі та отриманні інформації щодо розрахунку вибраних якісних показників оцінки.

Після систематизації показників (додаток Б) необхідно розрахувати темпи їх зміни. Після цього можна оцінити кожен структурну складову економічної безпеки підприємства (додаток В).

1.4 Взаємовплив фінансової безпеки суб'єктів господарювання та фінансової безпеки держави

Фінансова безпека включає наступні складові, які безпосередньо впливають на діяльність підприємств: безпека банківського сектору та захищеність небанківського фінансового сектору.

Зазначається, що значна загроза у сфері фінансів реального сектору може виникати через дисбаланс між активами та пасивами підприємств реального сектору. Дисбаланси можуть виникати як внаслідок незбалансованої стратегії управління пасивами, так і під впливом низки зовнішніх факторів. Враховуючи наявність застарілих активів та технологій, такі дисбаланси можуть призвести до фінансової неспроможності більшості вітчизняних промислових підприємств.

Банківський сектор у докризовий період розвивався вищими за середні темпами, дисбаланси поступово накопичувалися, оскільки банки орієнтувалися на швидке отримання прибутку і збільшували свою частку на ринку капіталу без належної оцінки ризиків, збільшуючи частку споживчих кредитів у балансах банків.

Враховуючи викладену ієрархічну структуру, ми поставили завдання оцінити вплив стану фінансової безпеки підприємств на фінансову безпеку держави (рис. 1.5).

На 2 та 3 рівнях методами аналітичного планування визначено питому вагу кожної зі структурних складових ієрархії. Застосувавши метод аналізу ієрархій [33], дослідимо кожний з елементів, які в сукупності впливають на фінансову безпеку держави.

Розглянемо критерії та показники, які використовуються для оцінки впливу фінансової безпеки суб'єктів підприємницької діяльності на фінансову безпеку держави, зокрема:

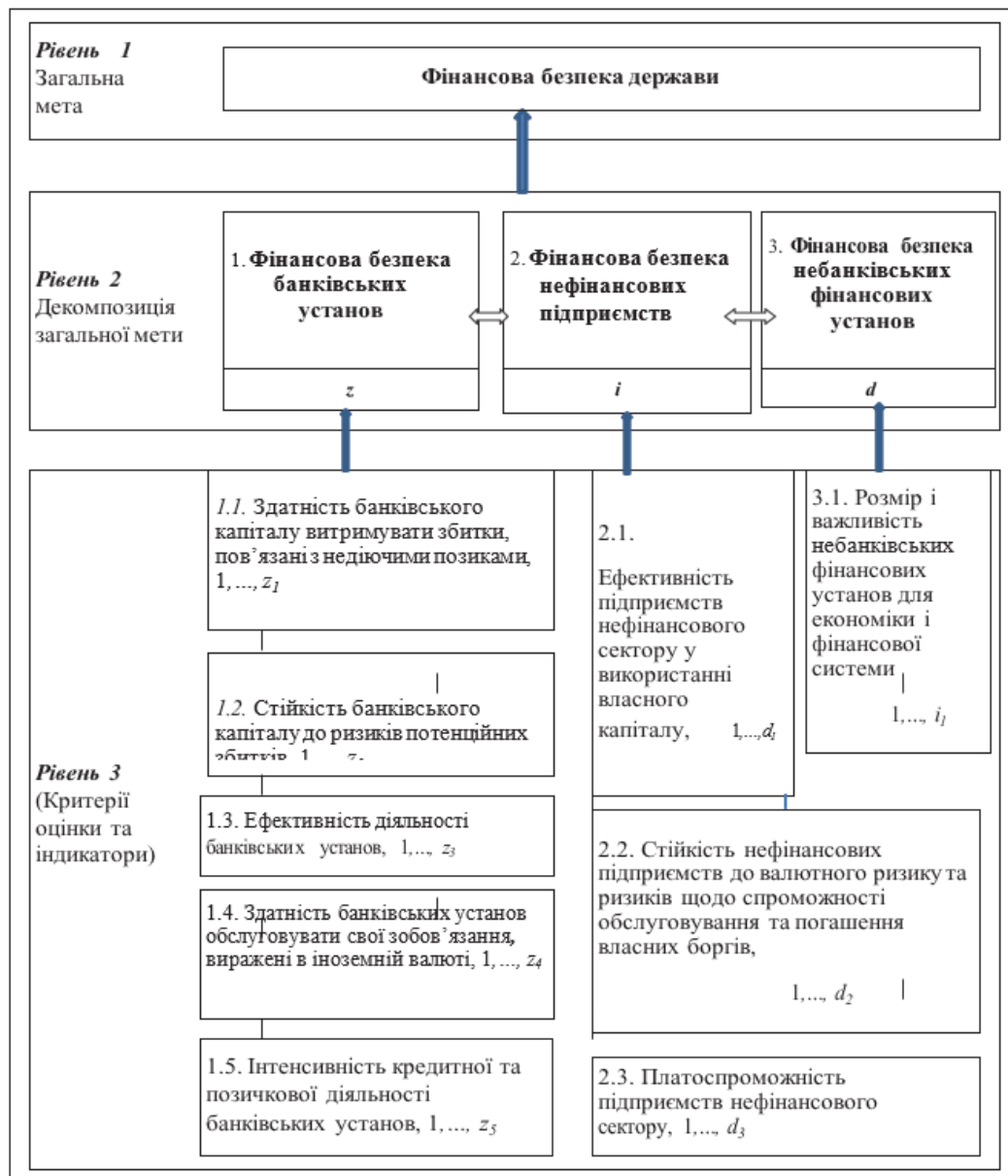

Рисунок 1.5 – Ієрархія аналізу проблеми "Оцінка впливу фінансової безпеки підприємств на фінансову безпеку держави"

- фінансову захищеність банківських установ, що включає адекватність та ефективність їх капіталу:

1) здатність банківського капіталу встояти перед втратами, що пов'язані з проблемними кредитами (визначається за допомогою показників: відношення чистих проблемних кредитів (без резервів) до капіталу (%));

2) стійкість банківського капіталу до ризиків потенційних втрат (показники: співвідношення великих потенційних втрат до капіталу (%));

співвідношення валових позицій фінансових деривативів в активах і зобов'язаннях до капіталу (%); співвідношення депозитів клієнтів до валових кредитів (%) без урахування міжбанківських кредитів (%));

3) ефективність діяльності банківських установ з державною часткою власності (показники: Рентабельність активів банківських установ (%); Частка кредитів окремим секторам і галузям у загальній сумі кредитів (%); Частка кредитів населенню нерухомість у загальній сумі кредитів (%) Частка територіальної концентрації кредитів у загальній сумі кредитів;

4) спроможність державних банківських установ обслуговувати свої зобов'язання в іноземній валюті;

5) інтенсивність кредитно-залученої діяльності банківських установ (індикатори: Динаміка обсягу кредитів, наданих протягом місяця, зокрема підприємствам та фізичним особам (%), та в розрізі валют (ВКВ, ВКВ та гривня) (%); Динаміка обсягу залучених та запозичених банками коштів у розрізі джерел (%), строковості (%) та валюти (ВКВ, ВКВ та гривня) (%));

- фінансова безпека небанківських фінансових установ: Розмір і значення сектору небанківських фінансових установ для економіки та фінансової системи (показники: співвідношення активів державних страхових компаній до загальних активів фінансового сектору (%); відношення активів державних страхових компаній до ВВП (% від ВВП));

- фінансова захищеність підприємств нефінансового сектору економіки:

1) ефективність використання власного капіталу підприємствами нефінансового сектору економіки (можуть включати такі показники: рентабельність власного капіталу (відношення чистого прибутку після відрахування витрат на обслуговування боргу та сплату податків до середнього розміру власного капіталу) (%), зокрема за видами економічної діяльності (%));

2) стійкість нефінансових корпорацій та їх здатність впоратися з валютними ризиками та ризиками, що пов'язані зі спроможністю

обслуговувати та погашати власний борг (індикатори: відношення валового доходу (чистий дохід до обслуговування боргу та податків, збільшений на нараховані доходи до отримання від інших нефінансових корпорацій) до обслуговування та погашення боргу (%); чиста валютна позиція до власного капіталу (%));

3) платоспроможність нефінансових корпорацій (показники: Рівень простроченої дебіторської та кредиторської заборгованості (% до ВВП)).

У сучасних умовах радикальні зміни в управлінні економічними процесами, зумовлені розвитком ринкової економіки, швидкими змінами внутрішніх і зовнішніх факторів середовища функціонування суб'єктів господарювання, спричиняють загрозу його фінансовим інтересам, високий рівень фінансового ризику, який призводить до необхідності удосконалення концепції забезпечення ефективного підприємства та управління. Здатність компанії протистояти зовнішнім загрозам у ринковому середовищі, які можуть призвести до порушення балансу безпеки, залежить від багатьох факторів, кількісних та якісних параметрів. Визначення основних класифікаційних ознак системного фактору: масштабу впливу, інтенсивності, часу впливу, сфери використання, часу впливу, складності розробки, перспективності та ефективності впливу дає змогу проаналізувати та визначити вплив кожного фактору на економічну безпеку країни, виявити резерви підвищення фінансового захисту для належного господарювання. Тому вжиття заходів щодо зменшення їх впливу є запорукою успішної роботи суб'єктів на ринку. Наявність ефективної системи фінансової безпеки, яка захистить підприємства від загроз, є однією з найважливіших умов плавного розвитку компанії та формування позитивних результатів її фінансової діяльності в довгостроковому періоді.

Здатність суб'єктів господарювання до саморозвитку та прогресу є дуже важливою складовою економічної безпеки. Створення сприятливих умов для інвестицій та інновацій стає передумовою виживання. Формування системи

методів оцінки рівня безпеки підприємств, які б дозволили виявити можливості зростання доходів на основі розвитку інноваційних процесів, є однією з актуальних сучасних проблем економічного розвитку підприємств Кушнір С. А. стверджує, що прийняття позитивного рішення щодо інвестування в інноваційний розвиток можливе лише за умови забезпечення інвестором інформацією щодо перспективних показників у майбутньому, набору альтернативних інвестицій; початкові витрати на здійснення кожної альтернативної інвестиції [33]. Підвищення фінансової безпеки тісно пов'язане з розвитком процесів накопичення капіталу для зростання доходів суб'єктів господарювання.

У процесі дослідження даної проблеми виявлено комплекс факторів (фінансово-економічних, промислових, зайнятості, інноваційних, соціальних та інших), які впливають на економічну безпеку як ззовні, так і всередині. Фінансові фактори забезпечують розподіл, використання та консолідацію фінансових ресурсів. Вони забезпечують баланс ліквідності на основі стійкої платоспроможності; ефективне використання коштів, створення ідеальної структури капіталу для збереження економічної незалежності. Аналіз факторів дає змогу виявити сильні та слабкі сторони діяльності підприємств та шляхом аналізу можливих дій розробити стратегію, яка забезпечить стабільний розвиток суб'єктів господарювання та їх економічну безпеку, що є основою існування сучасної підприємства. Економічна безпека підприємства – це можливість досягти мети діяльності в нинішніх умовах нестабільності та фінансової кризи – отримання прибутку та залишатися конкурентоспроможним у довгостроковій перспективі, завдяки належному менеджменту та функціям керівника. підприємства під впливом внутрішніх і зовнішніх загроз. Від того, наскільки точно та повно визначено чинники та рівень їх впливу на досягнення основної мети суб'єктів господарювання, залежить розвиток фінансової безпеки підприємства. Зрозуміло, що між усіма факторами, які впливають на економічну безпеку як на мікро-, так і на

макрорівні, існує певний взаємозв'язок і має бути досягнутий баланс, який за високої динамічності зовнішнього середовища є ключовим чинником ефективного забезпечення фінансової безпеки.

Реалізація цілей сталого зростання суб'єктів господарювання передбачає забезпечення їх економічної безпеки, що є безперервним процесом, який являє собою систему заходів, що забезпечують конкурентоспроможність, фінансову стабільність та економічну стійкість підприємства, а також збільшення доходів його власників і співробітників не тільки в поточному періоді, але і в довгостроковій перспективі. Отже, встановлення основних класифікаційних ознак факторів системи: масштаб впливу, ступінь інтенсивності, швидкість впливу, сфера застосування, період дії, складність розвитку, перспективи впливу на ефективність впливу, дає змогу проаналізувати та визначити вплив кожного фактору на фінансову безпеку підприємства, виявити резерви підвищення фінансового захисту для успішного управління. З огляду на всі чинники впливу на фінансовий захист та їх взаємозв'язок слід зазначити, що позиція системного підходу до забезпечення фінансової безпеки має бути активною, планомірною, плавною, універсальною, комплексною та надійною.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

Дослідження фінансової безпеки на макро- і мікрорівнях відкриває перед нами широкий спектр науково-теоретичних засад і підходів, що допомагають розуміти і системно структурувати цю проблематику. У першому підрозділі було розглянуто фінансову безпеку в контексті національної безпеки держави і було проведено її системне структурування. Виявлено, що фінансова безпека виступає ключовим елементом економічної безпеки, оскільки стан фінансів у державі безпосередньо залежить від стану економіки країни, а економічне процвітання залежить від рівня забезпечення

фінансової безпеки як на рівні окремих громадян, так і на рівні суспільства і держави в цілому. Це свідчить про взаємозалежний характер фінансово-економічної безпеки держави і підкреслює необхідність розглядати стабільність і безпеку фінансової системи як гарантії фінансової та національної безпеки.

Було визначено місце фінансової безпеки в контексті економічної безпеки країни, проведений аналіз основних теоретичних підходів до визначення поняття «фінансова безпека держави» та описані її основні компоненти. Встановлено, що фінансова безпека є ключовим елементом економічної безпеки, оскільки стан фінансів у державі безпосередньо залежить від стану економіки країни, а економічне процвітання країни значною мірою залежить від рівня забезпечення фінансової безпеки як окремих громадян, так і суспільства і держави в цілому. Це свідчить про взаємозалежний характер фінансово-економічної безпеки держави і дає змогу стверджувати, що стабільність і безпека фінансової системи можуть і повинні бути розглянуті як фактори, що гарантують фінансову, а внаслідок цього, національну безпеку України. Описано компоненти системи фінансової безпеки, які включають: бюджетну, валютну, грошову, боргову безпеку, безпеку страхового ринку та безпеку фондового ринку.

Зосереджено увагу на фінансовому захисті держави як суб'єкта національної економіки. Аналізуючи цей аспект, виявлено, що фінансовий захист держави має стратегічне значення для забезпечення її функціонування, стабільності та розвитку. Правильно організований фінансовий захист дозволяє запобігти фінансовим ризикам, забезпечити ефективне управління фінансами держави та здійснювати необхідні заходи для підтримки економічного зростання. Виявлено, що фінансовий захист підприємств, організацій та інших суб'єктів господарювання є важливим фактором їх життєдіяльності і розвитку. Ефективна фінансова стратегія та правильне управління ресурсами дозволяють забезпечити стійкість підприємств,

зменшити ризики фінансових збитків та сприяти їх конкурентоспроможності на ринку.

Вивчено взаємовплив фінансової безпеки суб'єктів господарювання та фінансової безпеки держави. Було встановлено, що існує тісний зв'язок між цими двома аспектами, оскільки стабільність і успішна діяльність суб'єктів господарювання сприяють підвищенню фінансової безпеки держави, а в свою чергу, фінансова безпека держави створює умови для сталого розвитку суб'єктів господарювання.

Аналізуючи різні думки, слід зазначити, що ефективне забезпечення фінансової безпеки суб'єктів господарювання залежить від низки взаємопов'язаних факторів та джерел їх характеру та сфер впливу. Для активізації внутрішніх і зовнішніх факторів необхідно визначити зміст і особливості їх виникнення та розподіл ризиків у зонах відповідальності провідних керівників і фінансистів суб'єктів господарювання. Важливе значення для забезпечення фінансової безпеки суб'єктів господарювання має підвищення відповідальності провідних спеціалістів за закупівлю, раціональний розподіл та використання всіх наявних ресурсів за цільовим призначенням.

РОЗДІЛ 2

ОЦІНЮВАННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ЕКОНОМІЧНИХ СУБ'ЄКТІВ НА МАКРО- І МІКРОРІВНЯХ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ ЗА 2020-2022 РОКИ

2.1 Визначення та оцінка фінансової безпеки держави

Останніми роками зростає важливість створення системи фінансової безпеки на всіх рівнях, чи то макроекономічна безпека, безпека підприємств різних галузей і галузей чи безпека домогосподарств. Ця проблема залишається однією з найважливіших і, відповідно, найактуальніших у нинішніх нестабільних умовах української економіки.

Фінансова безпека підприємств завжди є предметом постійної та пильної уваги з боку топ-менеджменту. Загрози активно проявляються у недовірі інвесторів та вкладників до фінансової системи, до системи корпоративного управління та у консервативній політиці підприємців щодо використання фінансових та страхових можливостей українського ринку. До макроекономічних загроз фінансовій безпеці також належать: обмежена інфраструктура інвестиційного ринку внаслідок його нерівномірного та нестабільного розвитку, нестабільністю законодавства, відсутністю комплексного підходу до обліку та аналізу ризиків як з боку держави, так і з боку суб'єктів господарювання, високий рівень державного боргу (табл. 2.1). Серед найважливіших мікроекономічних факторів, що діють на рівні окремого підприємства, є некомпетентна, недбала політика в реалізації системи фінансової безпеки, як з боку керівників, так і з боку фахівців різних підрозділів.

Зовнішній державний та гарантований державою борг України на 30 вересня 2022 року становив 49,0% від валового зовнішнього боргу країни (рис. 2.1.)

Таблиця 2.1 – Зовнішній державний та гарантований державою борг України в 2022 р. (млн. дол. США) [34]

	Сукупний борг		Державний борг		Гарантований	
на 31.12.2021	57 197,00	3.88%	47 654,70	4.33%	9 542,30	1.65%
на 31.01.2022	56 796,40	-0.70%	47 375,90	-0.59%	9 420,50	-1.28%
на 28.02.2022	56 834,60	0.07%	47 460,30	0.18%	9 374,30	-0.49%
на 31.03.2022	59 198,00	4.16%	50 368,40	6.13%	8 829,60	-5.81%
на 30.04.2022	58 441,50	-1.28%	49 905,70	-0.92%	8 535,70	-3.33%
на 31.05.2022	59 810,10	2.34%	51 234,60	2.66%	8 575,50	0.47%
на 30.06.2022	61 165,40	2.27%	52 796,10	3.05%	8 369,30	-2.40%
на 31.07.2022	60 525,40	-1.05%	52 206,00	-1.12%	8 319,40	-0.60%
на 31.08.2022	61 596,30	1.77%	53 439,20	2.36%	8 157,20	-1.95%
на 30.09.2022	60 826,20	-1.25%	53 199,80	-0.45%	7 626,40	-6.51%
на 31.10.2022	65 504,60	7.69%	57 798,60	8.64%	7 706,00	1.04%
на 30.11.2022	69 306,10	5.80%	61 476,30	6.36%	7 829,80	1.61%
на 31.12.2022	71 398,60	3.02%	63 590,90	3.44%	7 807,70	-0.28%

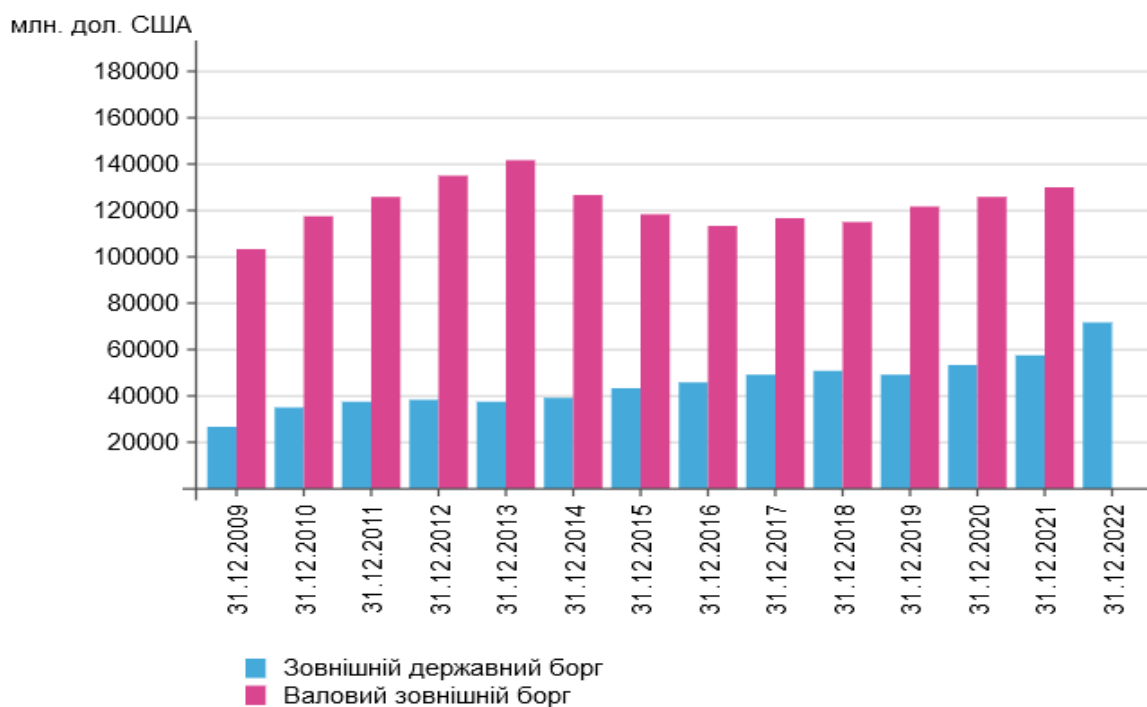

Рисунок 2.1 – Динаміка зовнішнього державного боргу та валового зовнішнього боргу (ВВП) України з 2009 р. по 2022 р. (млн. дол. США)[34]

Порівняння зовнішнього державного боргу України з її золотовалютними резервами дає досить жакливу картину. Останнім часом

зовнішній державний борг хронічно випереджає золотовалютні резерви України, і станом на 31 грудня 2022 року він компенсувався ними лише на 39,9% (рис. 2.2).

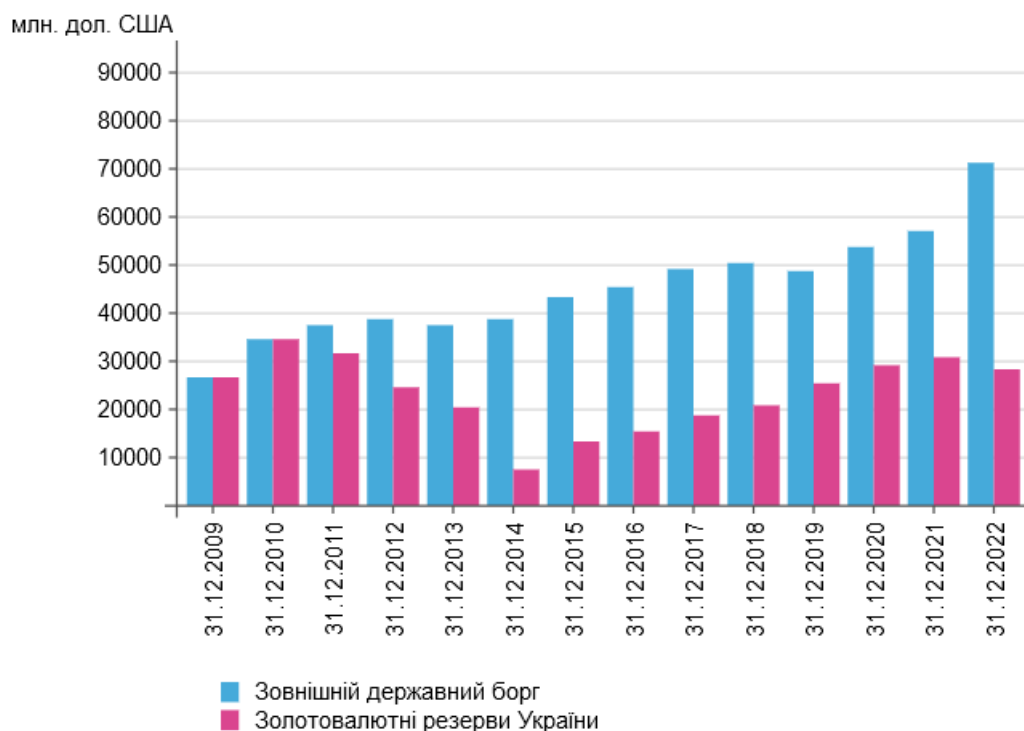

Рисунок 2.2 – Динаміка зовнішнього державного боргу України та її золотовалютних запасів [34]

З вищевикладеного можна констатувати, що на даному етапі розвитку економіки загрозами борговій безпеці країни є:

- високий рівень державного боргу в порівнянні з рівнем ВВП;
- висока вартість державних позик;
- неефективність використання кредитних коштів;
- висока питома вага кредитів в іноземній валюті;
- низький рівень золотовалютних запасів;
- знецінення національної валюти [34].

Згідно з рекомендаціями Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, економічна безпека описується як стан національної економіки, що

забезпечує стійкість до внутрішніх і зовнішніх загроз і зберігає високу конкурентоспроможність у світовій економіці. Також це характеризує здатність національної економіки до стійкого та збалансованого зростання [36].

У методичних рекомендаціях наведено наступні складові економічної безпеки: промислова, демографічна, енергетична, зовнішньоекономічна, інвестиційно-інноваційна, макроекономічна, продовольча, соціальна та фінансова безпека (рис. 2.3) [37].

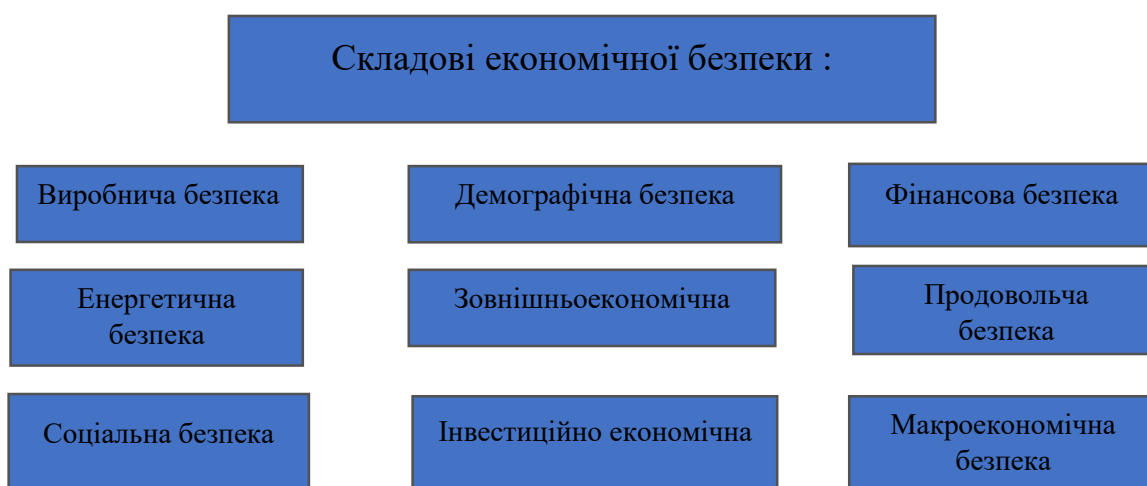

Рисунок 2.3 – Складові економічної безпеки та їх визначення [38]

Складові фінансової безпеки зображена на рис. 2.4.

Кожна з цих складових має свої компоненти наступного рівня ієрархії, які дозволяють уточнити і визначити характер безпеки. Наприклад, фінансова безпека включає безпеку банківської діяльності, захищеність небанківського фінансового ринку, боргове забезпечення, бюджетну безпеку, валютну безпеку та грошове забезпечення.

Відповідно до складових визначено індекси та субіндекси економічної безпеки. Загалом для розрахунку індексів враховується понад 130 окремих

показників, які будуються на основі опитування респондентів та статистичних даних.

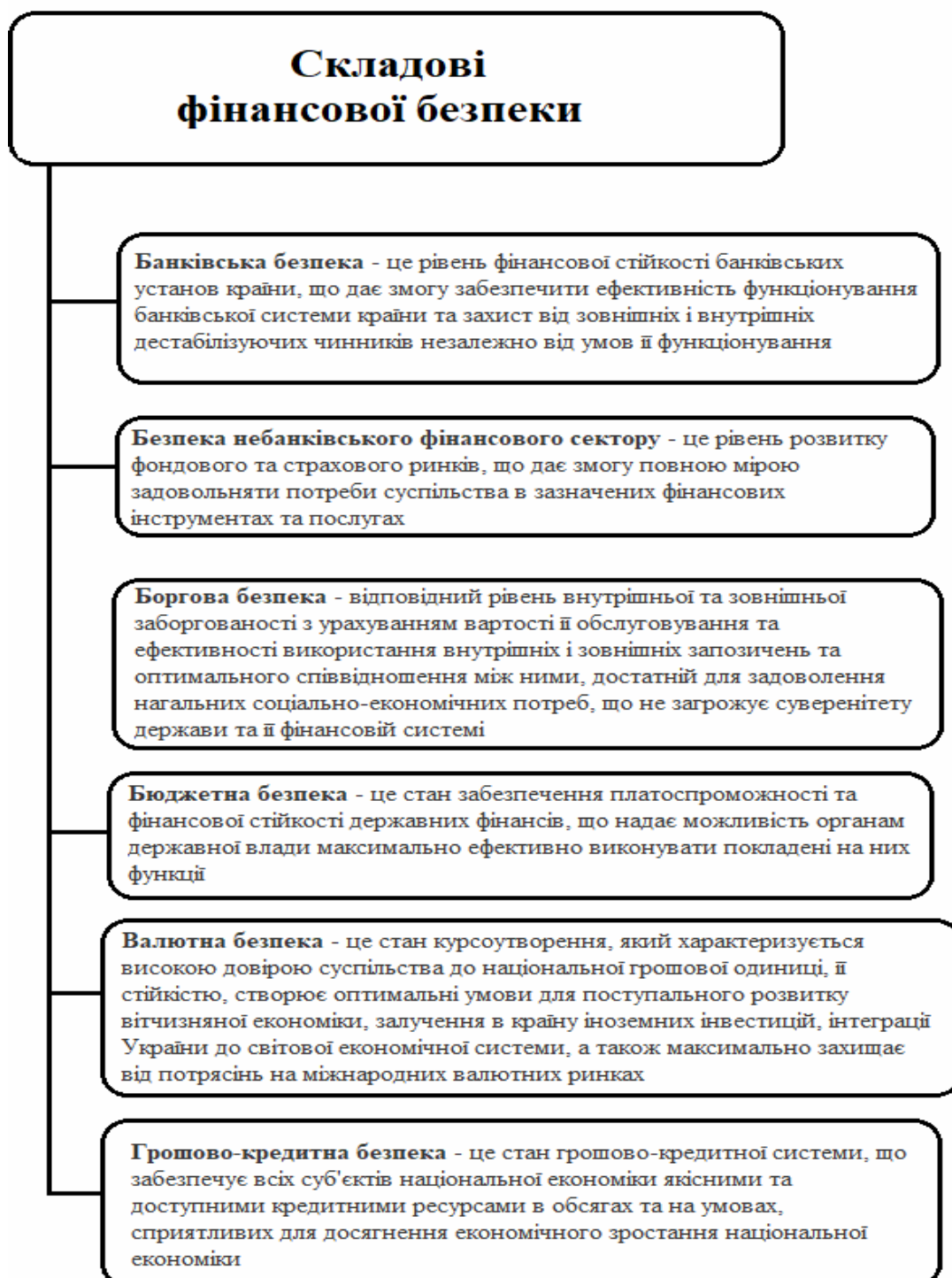

Рисунок 2.4 – Складові фінансової безпеки та їх визначення [16]

Методичні рекомендації пропонують наступний алгоритм дій для визначення інтегральної оцінки економічної безпеки:

Крок 1. Формування списку показників. Показники, які найбільш повно характеризують субіндекси, включені до переліку показників. Формування набору значень показника здійснюється з дотриманням таких характеристик інформації, як репрезентативність, достовірність, доступність. Сформований набір показників методом кореляційного аналізу перевіряється на колінеарність. І кожен показник перевіряється на значущість.

Крок 2. Визначення характерних значень показників. Рівень економічної безпеки визначається шляхом оцінки кожного показника в порівнянні з його оптимальним значенням. Ці значення характеризуються відносним співвідношенням між поточним і оптимальним значеннями. Відповідно до результатів аналізу характеристика значень кожного показника знаходиться в діапазоні від 0 до 1, або від 0% до 100%. Аналізуючи результати, можна визначити рівень економічної безпеки, використовуючи такі діапазони:

- від 0 до 20% - критичний рівень економічної безпеки;
- від 20% до 40% – небезпечний рівень економічної безпеки;
- від 40% до 60% - незадовільний рівень безпеки;
- від 60% до 80% - задовільний рівень безпеки;
- від 80% до 100% – оптимальний рівень економічної безпеки.

Залежно від характеру впливу на економічну безпеку, показники можна поділити на три види. Показники стимулятори, дестимулятори і змішані. Показники стимулятора при зростаючих значеннях сприяють зростанню інтегральної оцінки. Дестимулюючі показники, навпаки, викликають падіння інтегральної оцінки. Змішані показники сприяють зростанню інтегральної оцінки до певного моменту, а при перевищенні порогового значення сприяють зниженню інтегральної оцінки.

Надалі їх характеристичні значення при необхідності переглядаються.

Крок 3. Нормалізація показників. З метою приведення показників з різними видами впливу на інтегральну оцінку до інформаційної односпрямованості та розмірності значень ознаки проведено їх нормування. Нормування показників здійснюється за допомогою лінійної функції таким чином, що характерні значення показників потрапляють на співставні за розміром інтервали.

Крок 4. Встановлення вагових коефіцієнтів. Вагові коефіцієнти дозволяють врахувати вплив субіндексів на загальний інтегральний показник, а їх компоненти - на окремі субідекси. Вагові коефіцієнти визначаються за допомогою експертної оцінки. У таблиці 2.2 приведені вагові коефіцієнти для розрахунку інтегрального показника, а в таблиці 2.3 - вагові коефіцієнти для розрахунку субіндексу фінансової безпеки, які визначені в Методичних рекомендаціях МЕРТ.

Таблиця 2.2 – Вагові коефіцієнти для розрахунку інтегрального показника економічної безпеки

№	Субіндекси економічної безпеки	Значення вагового коефіцієнта
1	Субіндекс виробничої безпеки	0,1218
2	Субіндекс демографічної безпеки	0,0913
3	Субіндекс енергетичної безпеки	0,1148
4	Субіндекс зовнішньоекономічної безпеки	0,1095
5	Субіндекс інвестиційно-інноваційної безпеки	0,1089
6	Субіндекс макроекономічної безпеки	0,1224
7	Субіндекс продовольчої безпеки	0,1007
8	Субіндекс соціальної безпеки	0,1013
9	Субіндекс фінансової безпеки	0,1294

Таблиця 2.3 – Вагові коефіцієнти для розрахунку субіндексу фінансової безпеки

№	Показники субіндексу фінансової безпеки	Значення вагового коефіцієнта
9.1	Банківська безпека	0,1723
9.2	Безпека небанківського фінансового ринку	0,1068
9.3	Боргова безпека	0,1746
9.4	Бюджетна безпека	0,2023
9.5	Валютна безпека	0,1686
9.6	Грошово-кредитна безпека	0,1753

Крок 5. Обчислення інтегрального індексу економічної безпеки та інтегральних індексів для окремих галузей економіки. Розрахунки проводяться на різних рівнях ієрархії.

З самого початку обчислення виконуються на найнижчому рівні ієрархії. Для кожної сфери безпеки індекс розраховується за формулою:

$$I_m = \sum_{i=1}^n d_i y_i , \quad (2.1)$$

де I_m - агрегований субіндекс m -ї сфери;

d_i - ваговий коефіцієнт ступеня внеску i -го показника;

y_i - нормалізована оцінка i -го індикатора.

Наприклад, за такою формулою розраховується фінансова безпека.

Інтегральний індикатор економічної безпеки розраховується за наступною формулою:

$$I = \sum_{m=1}^9 D_m I_m , \quad (2.2)$$

де I - інтегральний індикатор економічної безпеки;

I_m - агрегований показник m -ї сфери;

D_i - ваговий коефіцієнт ступеня внеску i -го показника.

У зазначених методичних рекомендаціях наведено лише загальну методику розрахунку субіндексів для кожної сфери безпеки та інтегральний індекс економічної безпеки. Таким чином реалізується функція бухгалтерського обліку, яка лише формує інформацію для подальшого контролю, аналізу та прийняття управлінських рішень.

Нові виклики часу, агресія росії посилили необхідність формування Національної безпеки України на законодавчому рівні. Це було зроблено шляхом ухвалення у 2018 році Закону України «Про національну безпеку України» [38]. Це дало змогу оформити результати наукових досліджень у вигляді нормативних законодавчих документів та побудувати єдину систему співробітництва щодо забезпечення національної безпеки України, у тому числі складової економічної безпеки.

Відповідно до Методичних рекомендацій Міністерства економічного розвитку проведений розрахунок показників рівня фінансової безпеки держави за 2020-2022 рр.[31] (табл. 2.4).

За результатами розрахунків виявляється негативна тенденція щодо зростання простроченої заборгованості за кредитами в загальній сумі кредитного портфеля. Більшість кредитів, які надаються банками, перебувають під загрозою неплатоспроможності, що може негативно вплинути на фінансову стійкість банків. Значення цього показника перевищує критичну межу протягом всього аналізованого періоду. Співвідношення кредитів та депозитів в іноземній валюті є оптимальним у 2020 році.

Частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків перевищує 40% («небезпечне значення») у 2020 та 2021 роках, а з часом зростає, що свідчить про збільшення присутності іноземного капіталу на банківському ринку України. Співвідношення довгострокових кредитів та депозитів свідчить про те, що банки в останні чотири роки надають майже чотириразово більші обсяги кредитів, ніж залучають депозитів. Такий дисбаланс є негативним,

оскільки існує високий ризик несплати зобов'язань банків за депозитами в разі невиконання позичальниками своїх боргів.

Таблиця 2.4 – Показники фінансової безпеки за секторами за 2020-2022 роки

№	Показник	Рік		
		2020	2021	2022
1	2	3	4	5
1. Банківська безпека				
1.1	Прострочені кредити від загального обсягу, %	30,47	54,54	52,85
1.2	Банківські кредити до депозитів в іноземній валюті, %	134,5	125,88	107,77
1.3	Іноземний капіталу до СК банків, %	39,58	46,34	48,05
1.4	Довгострокові кредити до депозитів, разів	4,13	0,41	3,76
1.5	Рентабельність активів, %	-15,55	-1,38	1,6
1.6	Співвідношення ліквідних активів та короткострокових зобов'язань, %	92,09	98,37	93,52
1.7	Частка активів 5 найбільших банків у сукупних активах, %	55,63	26,21	89,97
2. Безпека небанківського фінансового ринку				
2.1	Рівень проникнення страхування, %	1,48	1,46	0,98
2.2	Рівень капіталізації лізингових компаній, у ВВП	0,82	0,41	0,28
2.3	Рівень волатильності індексу ПФТС, кількість відхилень (-10%)	0	0	0
2.4	Частка страхових премій 3 найбільших СК у сукупних, %	18,9	21,3	14,9
3. Боргова безпека				
3.1	Обсяг державного та гарантованого державою боргу відносно ВВП, %	60,8	61,23	78,4
3.2	Відношення обсягу валового зовнішнього боргу до ВВП, %	80,8	35,76	83
3.3	Індекс ЕМВІ + Україна	1011,9	1082,1	1176,3
3.4	Відношення офіційних міжнародних резервів до валового зовнішнього боргу, %	23,2	19,34	21,3
4. Бюджетна безпека				
4.1	Дефіцит(профіцит) держбюджету відносно ВВП, %	5,18	3,63	17,62
4.2	Дефіцит(профіцит) держфондів, % до ВВП	-0,25	-0,83	-3,9
4.3	Рівень перерозподілу ВВП через зведений бюджет, %	32,84	34,08	33,28
4.4	Платежі з обслуговування та погашення держборгу відносно доходів держбюджету, %	33,85	28,3	20,32
5. Валютна безпека				
5.1	Індекс зміни офіційного курсу гривні до долара США, середнє значення за період	1,16	1,04	1,02
5.2	Різниця між форвардним та офіційним курсом гривні, грн.	9,09	-8,78	-2,14
5.3	Валові міжнародні резерви України, місяців імпорту	3,7	3,6	3,4

Закінчення таблиці 2.4

1	2	3	4	5
5.4	Частка кредитів в іноземній валюті в загальному обсязі, %	49,43	43,87	42,78
5.5	Сальдо купівлі-продажу населенням іноземної валюти, млрд. дол. США	2,48	2,14	1,48
5.6	Рівень доларизації грошової маси, %	32,16	31,9	29,25
6. Грошово-кредитна безпека				
6.1	M0/M3, %	28,51	27,51	28,46
6.2	Різниця між процентними ставками за кредитами та процентними ставками за депозитами (крім НБУ), п. п.	5,46	6,28	6,32
6.3	Рівень середньозваженої процентної ставки за кредитами в національній валюті відносно індексу споживчих цін, п. п.	4,64	1,96	8,23
6.4	Частка споживчих кредитів, наданих домогосподарствам, у загальній структурі кредитів, %	10,17	12,01	14,13
6.5	Питома вага довгострокових кредитів у загальному обсязі наданих кредитів, %	50,59	56,15	57,24
6.6	Загальний обсяг вивезення фінансових ресурсів за межі країни, млрд. дол. США	15,1	14,3	13,87

Побудовано автором на основі джерел : [35]

Протягом більшості періоду рентабельність активів українських банків перебуває на низькому рівні, оскільки показник має від'ємні значення, що свідчить про загальну неефективність їх діяльності. Лише в 2020 році відбулося позитивне зрушення у цьому показнику. За останні чотири роки співвідношення ліквідних активів до короткострокових зобов'язань перевищує 90% і знаходиться в оптимальній зоні, що свідчить про можливість майже повного покриття короткострокових зобов'язань ліквідними активами.

Динаміка купівлі-продажу валюти населенням свідчить про досягнення критичного рівня валютних заощаджень. Основна частина заощаджень була конвертована на валюту в 2022 році, але з 2023 року домогосподарства розпочали продавати валюту, оскільки їх доходів не вистачає для покриття витрат. Рівень доларизації грошової маси зріс до критичного рівня, що призвело до зниження нормативної оцінки цього показника. Основною причиною зростання стало коливання курсу гривні. Фактично той же або

навіть менший обсяг доларових депозитів у гривневому еквіваленті складає більшу частку грошової маси.

На основі обчислених показників фінансової безпеки України за секторами були визначені відповідні значення підіндексів економічної безпеки (табл. 2.5).

Таблиця 2.5 – Значення субіндексів економічної безпеки України за секторами за 2020-2022 рр.

Сектор економічної безпеки	Рік		
	2020	2021	2022
1. Банківська безпека	0,38	0,35	0,23
2. Безпека небанківського фінансового ринку	0,31	0,3	0,32
3. Боргова безпека	0,6	0,59	0,51
4. Бюджетна безпека	0,67	0,61	0,47
5. Валютна безпека	0,42	0,4	0,38
6. Грошово-кредитна	0,59	0,65	0,68

Протягом всього аналізованого періоду, безпека небанківського фінансового ринку підтримувала небезпечний рівень. За даними Методичних рекомендацій [13, с. 1], у період з 2020 по 2022 роки, рівень боргової безпеки був незадовільним.

У 2022 році, валютна безпека досягла небезпечного рівня за субіндексом, а в 2023 році цей показник знизився до критичного рівня. Щодо грошово-кредитної безпеки, у 2022 році вона також мала небезпечний рівень. Але у 2023 році значення субіндексу свідчить про задовільний рівень грошово-кредитної безпеки.

Закон України «Про національну безпеку України» визначає, що загрози національній безпеці України охоплюють явища, тенденції та фактори, які перешкоджають або можуть ускладнити реалізацію національних інтересів та збереження національних цінностей України [39].

Однією з функцій державного управління є планування розвитку та забезпечення національної безпеки. Для розробки плану заходів забезпечення національної безпеки України встановлені пріоритети та завдання, які враховують необхідність збалансованого розвитку та фінансово-економічні можливості країни. Основою для планування таких заходів є Стратегія національної безпеки України, в якій визначаються актуальні загрози та механізми захисту національних інтересів [40].

Принципи національної політики у сфері забезпечення національної безпеки спрямовані на гарантування прав людини та громадянина, створення сприятливих умов для сталого розвитку, збереження територіальної цілісності та недоторканості. Принципи національної політики в сфері забезпечення національної безпеки є важливими орієнтирами, що визначають стратегічний підхід країни до захисту своїх громадян і забезпечення стабільності.

Для визначення динаміки інтегрального показника економічної безпеки та його складових необхідна відповідна методологія, яка може забезпечити адекватну діагностику з можливістю порівняння з інтегральними пороговими (оптимальними) значеннями. Вирішення цієї проблеми є необхідністю, але не достатньою умовою розробки стратегії забезпечення бажаного рівня економічної безпеки держави.

На перший погляд рішення цієї проблеми може здатися тривіальним: забезпечити, щоб усі показники були в межах оптимальних значень. Проте, враховуючи різний поточний стан складових економічної безпеки, різний вплив на інтегральний індекс та нелінійні ефекти, отримання такого значення може бути майже недосяжним завданням.

Міністерство економічного розвитку і торгівлі України та Державна служба статистики України започаткували методичні підходи до інтегральної оцінки рівня економічної безпеки України та її регіонів. До переваг нині скасованої Методики 2007 року можна віднести встановлення вектору порогових значень, визначення вагових коефіцієнтів формалізованим

математичним методом (метод головної компоненти), що виключає суб'єктивізм, обґрунтування методу повороту факторних осей.

Водночас недоліком є неможливість використання вектору порогових значень для порівняння в одній шкалі динаміки інтегральних показників та інтегральних порогових значень, тобто виявлення стану економічної безпеки, що зумовлює розробку відповідних заходів щодо повернення його в область оптимальних значень. Детальний аналіз недоліків цих підходів розглядається в аналітичній записці NISD. Наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.2013 № 1277 попередню Методику визнано такою, що втратила чинність, та затверджено нові Методичні рекомендації, які мають інформаційний, консультативний, роз'яснювальний та рекомендаційний характер та не є обов'язковими [40].

Детальний аналіз та практичне застосування нових Методичних рекомендацій дозволяє виявити наступне:

- вибір п'яти діапазонів економічної безпеки щодо певного оптимального значення є суб'єктивним і необґрунтованим;
- показники визначаються відносно певного оптимального значення, яке виключає існування коридору оптимальних значень, перевищення оптимального значення та знаходження показників у діапазоні верхніх порогових значеннях;
- якщо поточні значення показників перевищують оптимальні значення для стимулюючих факторів і менше оптимальних значень для дестимулюючих факторів, то показники «підрізаються» - прирівнюються до «1», що призводить до штучної втрати інформації.;
- оскільки основною вимогою нормування є простота та адекватність, то динаміка нормованих показників має певною мірою точно повторювати динаміку вхідних показників⁶, чого не спостерігається при використанні змішаного типу показників, наприклад, «споживчий» індекс цін» (ІСЦ);

- використання змішаних показників «стимулятор-дестимулятор» і шкал нормалізації порушує безперервність функції нормованого показника і, відповідно, інтегрального показника, що унеможлиблює використання методів оптимізації через розрахунок градієнта інтегрального показника, функція регулювання рівня економічної безпеки. На нашу думку, використання змішаного типу показників загалом є непотрібним і призводить до невизначеності. Для кожного показника, який є стимулятором або дестимулятором, визначено межі оптимальних і порогових значень, у межах яких ці показники вважаються допустимими і відповідають своїй назві. Перевищення цих значень автоматично змінює їх нормовані значення, тобто переводить їх у розряд дестимуляторів або стимуляторів;

- в інтервалі між лівою та правою частинами оптимальних значень показника нормоване значення дорівнює «1», що призводить до неоднозначності трактування нормованих значень показників;

- нормування показників здійснюється відносно «діапазону варіації», який є різницею між максимальним і мінімальним значеннями ознаки і має певні недоліки. Вибір нормованого значення показника за деякими критеріями потребує подальшої ідентифікації, яка полягає у поверненні до початкових розмірів показника з його нормованого значення. У разі застосування методів нормування, що включають п'ять діапазонів і зону нечутливості, перехід від нормованих значень показників до їх початкових розмірів також є складним і неоднозначним. Так, наприклад, нормоване значення показника «індекс споживчих цін» 0,58 відповідає двом значенням ІСЦ: 5,3% і 0,8%; нормоване значення показника 0,7 також відповідає двом значенням ІСЦ: 4,5% та 0,25%;

- вагові коефіцієнти індикаторів та складових економічної безпеки визначаються експертним опитуванням, у разі значного попарного співвідношення пропонуються «найважливіші» показники, щоб якось зменшити вагу, що містить суб'єктивізм і безсумнівно знижує наукову оцінку. та практичне значення отриманих результатів.

Тому підбір нормуючих коефіцієнтів без одночасного врахування динамічного діапазону показників та їх порогових значень унеможлиблює порівняння динаміки інтегральних показників з інтегральними пороговими значеннями в одній шкалі, що є необхідною інформацією для виявлення та регулювання рівня економічної безпеки держави.

Відповідно до запропонованого методичного підходу до оцінки рівня економічної безпеки України отримано його динаміку з формалізованим обґрунтуванням вагових коефіцієнтів, які визначають чутливість впливу окремих складових та їх показників на загальний рівень безпеки. Використання запропонованої методики дає змогу оцінити стан кожної складової економічної безпеки та визначити складові, що потребують першочергової уваги, для яких ставиться задача синтезу необхідних значень індикаторів для знаходження інтегрального показника складових безпеки в межах порогового або оптимального значення.

Міністерство економіки України проводить оцінку економічної безпеки за допомогою Методичних рекомендацій для розрахунку рівня економічної безпеки України, які були затверджені Мінекономрозвитку наказом від 29.10.2013 № 1277. У процесі розробки цих методичних рекомендацій Мінекономрозвитку провело оцінку рівня економічної безпеки в цілому і за окремими складовими з використанням цих рекомендацій з 2010 року:

- інтегральний індекс економічної безпеки України в цілому та за 9 середньозваженими субіндексами економічної безпеки за 2010-2020 роки;
- показники демографічної безпеки на 2010-2020 роки;
- показники соціального забезпечення за 2010-2020 роки.

У додатку 1 до цих методичних рекомендацій наведено перелік показників та джерел вхідної інформації для складових економічної безпеки, які є відкритими даними інших центральних органів виконавчої влади, організацій та установ. Таким чином, Мінекономіки, як і будь-яка інша

установа, включаючи наукові установи, організації або науковці є користувачем цієї інформації, а не її розпорядником.

Відповідно до методичних рекомендацій, Мінекономіки оцінює інтегральний рівень економічної безпеки України в цілому в економіці та в окремих сферах діяльності на основі офіційних даних Держстату, Нацкомфінпослуг, Держмитслужба, Держмитслужба, Міненерго, Мінфін і Національний банк та експертні оцінки, у тому числі рейтингові звіти міжнародних неурядових організацій

Згідно з Методичними рекомендаціями, при розрахунку інтегрального показника за певний період у разі використання показників, які мають періодичність публікації лише один раз на рік або були опубліковані зі значним запізненням у часі, останні доступні значення цих показників можуть бути використовується.

Мінекономіки надає інформацію щодо тих даних, які були наявні на момент проведення оцінки рівня економічної безпеки України у відповідному звітному періоді та використані при розрахунку (додаток Г).

Згідно з Указом Президента України від 11 серпня 2021 року № 347/2021, в Україні було прийнято важливе рішення щодо забезпечення економічної безпеки країни. Рада національної безпеки і оборони України також затвердила «Стратегію економічної безпеки України на період до 2025 року». Цей документ становить основу для стратегічного планування та реалізації заходів, спрямованих на зміцнення економічної безпеки країни.

Стратегія економічної безпеки України на період до 2025 року містить ряд важливих положень і завдань. Один з них – розробка методології щорічної оцінки стану економічної безпеки. Це означає, що будуть визначені критерії, індикатори та механізми для оцінки ефективності заходів, вжитих у рамках стратегії, та вимірювання рівня економічної безпеки країни.

Наукове забезпечення реалізації Стратегії економічної безпеки здійснюється Національним інститутом стратегічних досліджень НАН

України. Це означає, що вчені та експерти будуть залучені до проведення досліджень, аналізу економічних процесів та розробки рекомендацій для покращення економічної безпеки країни.

Затвердження Стратегії економічної безпеки національного рівня є важливим кроком у забезпеченні стійкого розвитку України та захисті національних інтересів. Вона визначає пріоритети і завдання у сфері економічної безпеки, спрямовані на створення умов для сталого росту, збереження територіальної цілісності та недоторканності країни. Це стратегічний документ, який сприятиме реалізації комплексних заходів та політичних реформ для зміцнення економічної безпеки України.

2.2 Фінансові загрози і корупційні ризики при державних закупівлях та їх вплив на фінансову безпеку держави

Важливим макроекономічним завданням є інтенсифікація розвитку національної економіки. Державні закупівлі є основою створення суспільних благ для населення, організацій державного сектору та забезпечення виконання функцій держави в цілому. За допомогою системи державного замовлення держава має змогу матеріально забезпечити функціонування суб'єктів господарювання, розвиток яких відбувається за рахунок бюджетних коштів, економічний розвиток держави, вирішення загальнодержавних проблем. Актуальним є питання про те, який вплив мають державні закупівлі на регулювання господарської діяльності.

За останні роки Україна зробила значні кроки для імплементації стандартів ЄС у національне законодавство, що дозволило змінити застарілу систему публічних закупівель. Наприклад, у 2016 році була проведена системна реформа тендерного процесу, яка призвела до набуття чинності Закону України «Про публічні закупівлі» (Закон України, 2015), який вимагає здійснення процедур закупівель через електронну систему ProZorro.

Основною метою електронної системи закупівель ProZorro є запобігання проявам корупції шляхом забезпечення прозорості ринку та створення конкурентного середовища у сфері публічних закупівель з метою отримання найкращої пропозиції. Враховуючи загальні принципи здійснення публічних закупівель, основною ідеєю розробки системи ProZorro була відкритість даних.

До переваг ProZorro можна віднести, зокрема, наступні: Державні закупівлі проводяться в режимі онлайн; будь-яка особа може віртуально взяти участь в аукціоні; спроба проведення корупційного тендеру одразу стає публічною; система постійно зберігає історію редагувань та дозволяє переглянути видалені документи; процес вибору переможця є прозорим та публічним; будь-який учасник торгів може переглянути список компаній-учасників онлайн та подати скаргу; система надає повну інформацію про товар, послугу чи роботу переможця торгів.

Ще одним позитивним аспектом є запровадження системи електронних скарг, що має підвищити конкуренцію у сфері публічних закупівель та зменшити рівень корупції.

Незважаючи на створення системи ProZorro, корупцію у сфері державних закупівель досі не подолано.

Нецільове використання бюджетних коштів та відсутність належного громадського контролю за публічними закупівлями призводить до неефективного використання бюджетних коштів, збільшення бюджетних витрат, деформації конкурентних механізмів в економіці та погіршення інвестиційного клімату в Україні. Саме тому публічні закупівлі були і залишаються однією зі сфер господарської діяльності з високим корупційним ризиком.

За даними правоохоронних органів, від 50 до 75% [41] бюджетних коштів витрачається з численними порушеннями у сфері публічних закупівель. Корупційні практики у сфері державних закупівель щорічно

становлять близько 10-15% видатків державного бюджету. Через непрозорість та неефективність процедур державних закупівель Україна останніми роками зазнає жорсткої критики з боку міжнародної спільноти за очевидні корупційні можливості.

Аналіз стану та процедур державних закупівель свідчить про те, що відсутність належного регулювання та непослідовна боротьба з корупцією суттєво впливають на принципи конкуренції, ефективне використання державних коштів та прозорість процедур закупівель. Сфера публічних закупівель була і залишається однією з найбільш ризикованих з точки зору можливості та ймовірності корупції. Саме тут відбуваються найбільш масштабні корупційні дії, що призводять до значних втрат бюджетних ресурсів. Тому одним з основних ризиків у процедурах закупівель є втрата та витік бюджетних коштів.

Процедури закупівель – це завжди витрачання грошей, але основна ідея полягає в тому, щоб створити умови, які дозволять знайти найбільш оптимальний та ефективний спосіб витрачання бюджетних коштів. Йдеться про створення конкурентного середовища, де замовник може знайти найбільш підходящого підрядника через конкуренцію та суперництво.

Але корупція повністю спотворює цю ідею та способи її реалізації. Результатом є неефективне, а часто і значне перевитрачання бюджетних коштів, руйнування конкурентних механізмів функціонування відповідного сектору ринку, витіснення компаній з ринку і навіть зі сфери економічної діяльності, втрата довіри до державних механізмів регулювання процедур закупівель. Все це призводить, серед іншого, до втрати податкових надходжень та тінізації економіки.

Як ми вже зазначали, наступним ризиком є вимивання коштів з державного та місцевих бюджетів. Цей ризик можна впевнено назвати основним, і не тільки основним, а й головною ціллю тих, хто безпосередньо причетний до корупції.

Наступним є порушення принципів економічної конкуренції. Загальновідомо, що економічна конкуренція стимулює розвиток економічних відносин та інтенсифікує їх. Особливо це стосується державного сектору економіки, де, як правило, використовуються значні фінансові, трудові та сировинні ресурси.

Сьогодні публічні закупівлі в Україні регулюються Законом України «Про публічні закупівлі» [42]. Тим не менш, в цьому Законі також передбачені випадки, коли закупівлі можуть проводитись без публічних процедур. Варто зазначити, що такі випадки є рідкісними і обмежені до певних видів діяльності, таких як ринок електроенергії або угоди про розподіл продукції.

Ці корупційні ризики призвели до втрати громадського контролю над цим процесом.

Одним з найважливіших чинників високого рівня корупції у сфері державних закупівель є також порушення графіку фінансування державних закупівель з боку Казначейства. Перерахування бюджетних коштів наприкінці року створює умови, за яких ці кошти мають бути витрачені якнайшвидше, часто за рахунок ефективності відбору підрядників. Зменшення кількості пропозицій впливає на якість, конкурентність та ефективність закупівель.

Найпоширенішими порушеннями процедур закупівель є:

- укладення договорів без дотримання встановлених законодавством процедур;
- відсутній річний план закупівель;
- відсутність передбачених законодавством документів або їх невідповідність вимогам законодавства щодо реєстрації;
- невідповідність укладеного договору про закупівлю звіту про результати проведення процедури закупівлі та річному плану закупівель;
- процедури закупівлі за відсутності тендерного комітету;
- фальсифікація документів членами тендерних комітетів та учасниками процедур закупівель;

- перебільшення обсягів і вартості предмета закупівлі;
- закупівлі за завищеними цінами;
- участь в оцінці тендерних пропозицій учасників, які мають зв'язки з іншими учасниками закупівлі;
- встановлення неясних та недоступних технічних та кваліфікаційних вимог у тендерній документації;
- порушення порядку розкриття/оприлюднення інформації про закупівлі;
- незаконне відхилення тендерних пропозицій учасників процесу закупівель;
- неправомірного визначення переможця процедури закупівлі.

З метою запобігання цим та іншим порушенням у сфері закупівель у Законі «Про публічні закупівлі» було сформульовано більш чіткі та прозорі механізми закупівель, а також створено механізм переведення закупівель в електронний режим, тобто створено спеціальні електронні майданчики, на яких замовники можуть шукати та брати участь у відкритих торгах. Крім того, ефективним засобом зменшення впливу корупційних чинників у сфері закупівель може стати впровадження успішного та перевіреного міжнародного досвіду організації публічних закупівель.

Таким чином, враховуючи масштаби корупції у сфері закупівель та міжнародний досвід запобігання цьому явищу, для України важливо дотримуватися наступних принципів при укладанні контрактів.

1) забезпечити відносно низькі вартісні пороги для закупівель без проведення тендерних процедур. Наразі ці пороги становлять 133 тис. євро для товарів і послуг та 5,150 млн євро для робіт;

2) забезпечити прозорість закупівель природних монополій, зобов'язавши їх публікувати звіти про закупівлі та річні плани;

3) забезпечення прозорості та громадського нагляду за використанням державними органами, державними та комунальними підприємствами виділених коштів;

4) забезпечення громадський контроль за процесом виконання контрактів шляхом запровадження та збереження обов'язку переможців тендерів надавати детальну інформацію про субпідрядників при виконанні ними певної частини контракту;

5) гарантування доступу громадськості до інформації про тендерні пропозиції під час проведення тендерів, присутність представників громадськості та можливість ознайомлення з тендерними пропозиціями під час їх розкриття;

6) запобігання конфліктам інтересів посадових осіб замовника шляхом надання інформації про кінцевого вигодоотримувача, встановлення відповідальності за неподання такої інформації, а також за надання недостовірної або неповної інформації;

7) запровадження законодавчого обов'язку надавати інформацію про те, чи є кінцевий вигодоодержувач та посадові особи замовника пов'язаними особами, а також можливість для замовника відмовити в участі в тендері учасникам, які є пов'язаними особами [43].

2.3 Комплексний аналіз рівня фінансової безпеки ПРАТ «МЕТІНВЕСТ ПВ» як функціонуючого суб'єкта господарювання на мікрорівні

ПРАТ «МЕТІНВЕСТ Покровськвугілля» створено в 2021 році в складі Групи МЕТІНВЕСТ. Координує всі вуглевидобувні підрозділи та консолідує невиробничі служби компаній, зокрема: ПРАТ «ШУ «Покровське», ЗФ «Свято-Варваринська», ТОВ «Шахтобудівельна компанія», ТОВ «Шахта «Свято-Покровська №3», ПРАТ «Шахтобудмонтажне управління №1», ТОВ

«Свято-Іллінський машинобудівний завод», ТОВ «Вуглепромтранс» та ПРАТ «АП «Укрбуд».

Компанія централізовано управляє фінансами, закупівлями, персоналом, транспортом вугледобувних підприємств, а також питаннями безпеки, безперервного вдосконалення та інформаційних технологій.

ГРУПА МЕТІНВЕСТ є міжнародною групою компаній, що включає в себе гірничо-металургійні підприємства в Україні, Європі та США, а також мережу продажів у різних куточках світу. Весь виробничий процес, починаючи від видобутку руди та вугілля і закінчуючи виготовленням напівфабрикатів і готової продукції, контролюється Метінвест. Для цілей фінансової звітності діяльність Групи поділяється на два сегменти: Металургійний та Гірничодобувний. Стратегічне бачення Групи полягає в тому, щоб стати провідним європейським вертикально інтегрованим виробником сталі зі стійкими показниками зростання, прибутковості та рентабельності інвестицій, що перевищують галузеві стандарти, незважаючи на циклічність ринків. За 2022 рік виручка Групи склала 10,3 млрд дол., а рентабельність за показником EBITDA - 30%. [44]

Після початку повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну 24 лютого 2022 року Метінвест вирішив призупинити виробництво на низці своїх маріупольських, авдіївських і запорізьких коксохімічних підприємств, зокрема на «Азовсталі», ММК ім. Ілліча, АКХЗ і Запорізькому коксохімічному заводі. Пізніше підприємства групи в Запоріжжі відновили виробництво. Внаслідок бойових дій активи підприємств, що входять до групи, зокрема в тимчасово окупованому Маріуполі та Авдіївці, зазнали значних пошкоджень.

Українські підприємства Групи, за винятком підприємств у Маріуполі та Авдіївці, продовжують працювати з різним рівнем потужності, враховуючи безпекові, енергетичні, логістичні та економічні фактори.

В останньому кварталі 2022 року виробництво чавуну збільшилося на 22% в порівнянні з попереднім кварталом до 270 тис. тонн, головним чином завдяки збільшенню годин роботи доменної печі №9 у Кам'янській долині, хоча наприкінці листопада завод зазнав аварійної зупинки через відключення електроенергії і поступово відновив роботу в грудні.

Виробництво сталі в 4-му кварталі 2022 року знизилося на 2% до 250 тис. т порівнюючи з минулим кварталом. Незначне зниження було зумовлене вищезгаданим зупиненням Каметсталі.

У 2022 році обсяг виробництва напівфабрикатів зменшився на 70% порівняно з аналогічним періодом попереднього року і становив 1 022 тис. т. Це спричинено значним зменшенням виробництва рідкого чавуну. Однак, ця ситуація була частково компенсована консолідацією виробництва заготовки на підприємствах «Каметсталі», що призвело до зростання обсягу на 234 тис. т у 2022 році.

В останньому квартал 2022 року виробництво готової продукції скоротилося на 8% до 427 тис. тонн порівняно з попереднім кварталом. Зокрема, виробництво:

- плоского прокату зазнало зниження на 13 тис. т і становило 218 тис. т переважно внаслідок зміни портфеля замовлень на користь гарячекатаного листа на Ferriera Valider в Італії та зупинку «Юністіл» в Україні через обмеження енергопостачання з кінця листопада;

- сортового прокату знизилося на 26 тис. тонн до 209 тис. тонн через обмеження енергопостачання на «Каметсталі», що було частково компенсовано зростанням виробництва на Promet Steel в Болгарії.

Військова агресія рф в Україні в 2022 році призвела до значного скорочення виробництва гірничо-збагачувальних комбінатів. Це спричинило значне зменшення внутрішньогрупового споживання через припинення роботи комбінатів в Маріуполі з кінця лютого 2022 року, а також значне зниження місцевого попиту. На обсяги виробництва також негативно

вплинули обмеження експортної логістики через блокаду чорноморських портів. У результаті обсяги виробництва порівняно з 2021 роком змінилися таким чином:

- загальне виробництво залізорудного концентрату зменшилося на 66% до 10 712 тис. тонн;

- виробництво товарної залізорудної продукції зменшилося на 55% – до 7 903 тис. тонн, включаючи зниження обсягу товарних концентратів – на 60%, до 4 718 тис. тонн, і обсягу товарних окатишів – на 45%, до 3 185 тис. тонн.

Група Метінвест продовжує активно працювати і зміцнювати українську економіку. Незважаючи на складнощі, викликані військовими діями і порушеною логістикою, поступово відновлюється робота тих підприємств, де це безпечно і економічно доцільно.

Наслідки війни глибокі та продовжують зростати:

- масова міграція українців у безпечніші райони в межах країни та за її межами;

- значне скорочення доходів від українського експорту, оскільки вторгнення заблокувало левову частку морського експорту. У 2022 році експорт чорних металів і металовиробів скоротився на 63% у порівнянні з відповідним періодом попереднього року до 5,6 млрд доларів США, тоді як експорт руди (в основному залізної руди) скоротився на 57% у порівнянні з відповідним періодом попереднього року до 3,1 млрд доларів США ;

- через війну в Україні було запроваджено численні регуляторні зміни, включаючи певні податкові зміни, обмеження на деякі операції з імпорту та обміну валюти, призупинення таргетування інфляції Національним банком України (НБУ) ; [45]

- НБУ спочатку встановив офіційний курс української гривні до долара США на рівні 29,25. У липні 2022 року ця валютна прив'язка була переглянута до 36,57 ;

- у 2022 році виробництво сирової сталі в Україні впало на 71% порівняно з аналогічним періодом попереднього року, а споживання прокату впало на 56% порівняно з аналогічним періодом попереднього року.

У результаті вторгнення завдало значних економічних збитків.

Міністерство економіки України оцінило в перші дні 2023 року, що реальний ВВП у 2022 році впав на 30% в річному вимірі, тоді як МВФ раніше прогнозував його падіння на 35% в річному обчисленні. Бюджет України на 2023 рік передбачає близько 38 мільярдів доларів зовнішньої фінансової допомоги (рис. 2.5).

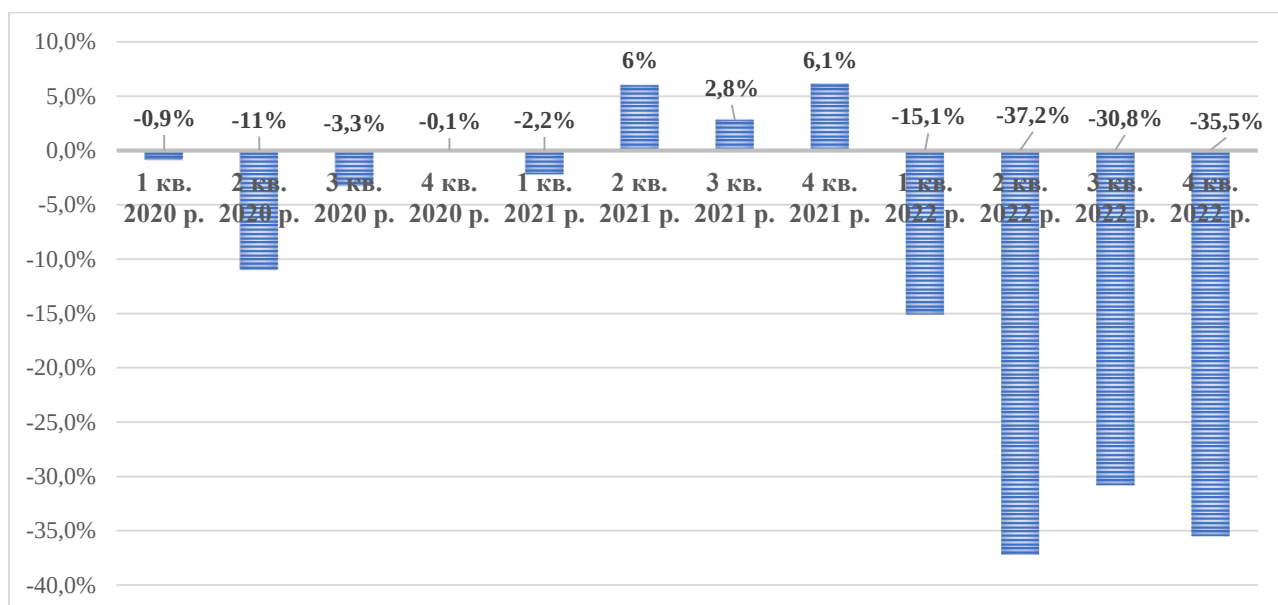

Рисунок 2.5 – Динаміка реального ВВП за період 2020 - 2022 рр. [34]

Через воєнні дії в Україні:

- Метінвест вирішив зупинити виробничу діяльність своїх активів у Маріуполі, Авдіївці та Запоріжжі, включаючи Азовсталь, ММК імені Ілліча, Авдіївський і Запорізький коксохімічні заводи.

- у середині жовтня 2022 року росія розпочала кампанію незаконних повітряних обстрілів українських об'єктів виробництва та передачі електроенергії. Наприкінці листопада виробництво на підприємствах

Метінвесту в Україні зазнало аварійної зупинки через відсутність електропостачання. Пізніше постраждалі українські об'єкти відновили роботу.

- на початку 2023 року уряд України прийняв рішення про скасування обмежень щодо імпорту електроенергії з країн ЄС, з метою зменшення дефіциту електроенергії на місцевому рівні. Компанія Метінвест вирішила скористатися цією можливістю придбання імпортової електроенергії для своїх виробничих потреб. Це дозволить збільшити доступні квоти на постачання електроенергії, за умови, що не відбуватимуться аварійні відключення. У результаті:

- очікується, що залізородні активи поступово збільшать виробництво щонайменше до 30% довоєнного рівня та зосередяться переважно на виробництві окатишів;

- забезпечується стабільніша робота та гнучкість асортименту СП «Камет» та СП «Запоріжсталь», що працюють на двох доменних печах кожна.

- Покровське вугілля зараз працює приблизно на 80% довоєнної потужності.

- росія заблокувала або окупувала ключові морські порти для всього, крім зерна та пов'язаних з ним продуктів харчування, тоді як обмежена пропускна здатність залізниці із західними країнами була недостатньою для заміни морського потоку. Це перешкодило більшості морських імпорту та експорту.

Основні фінансові показники за 1 півріччя 2022 року :

Загальний дохід знизився на 38% порівняно з аналогічним періодом минулого року до 5 272 млн доларів США:

- Дохід від металургії знизився на 44% до 3 603 млн. доларів США;
- Виручка від гірничодобувної промисловості впала на 18% до 1 669 млн доларів США. Скоригована EBITDA впала на 59% порівняно з аналогічним періодом попереднього року до 1 558 млн доларів США:

- Металургійний EBITDA знизився на 84% до 287 млн. дол.;

- Показник EBITDA у гірничодобувній промисловості впав на 47% до 1 299 млн доларів США.

Консолідована рентабельність EBITDA впала на 15 п. п. порівняно з аналогічним періодом минулого року до 30%.

Чистий збиток склав 1 698 млн доларів США порівняно з прибутком у 2 769 млн доларів США за 1 півріччя 2021 року.

CAPEX знизився на 50% порівняно з аналогічним періодом попереднього року до 207 млн доларів США [44]:

- Капітальні витрати металургійного виробництва знизилися на 63% порівняно з аналогічним періодом минулого року до 68 млн доларів США ;

- CAPEX у гірничодобувній промисловості знизився на 36%, порівнюючи з відповідним періодом попереднього року до 131 млн доларів США;

Залишок готівки скоротився на 61% порівняно з минулим роком до 460 мільйонів доларів США станом на 30 червня 2022 року.

Загальний вплив повномасштабного військового вторгнення в Україну на консолідований звіт про сукупний дохід Групи за 1 півріччя 2022 року є таким:

- У зв'язку з неможливістю нормального продовження виробничої діяльності суб'єктів господарювання в короткостроковій перспективі, керівництво Групи визнало активи, розташовані на тимчасово окупованій території (ВАТ «Азовсталь», ММК ім. Ілліча, Маріупольський МЕЗ), як повністю знецінені.

- Події в Україні також вплинули на інші дочірні компанії Групи. Метінвест нарахував резерв під знецінення матеріальних активів своїх дочірніх компаній, розташованих на підконтрольній Україні території, які сильно постраждали від бойових дій, у тому числі від фізичних пошкоджень;

- Група також деконсолідувала Метінвест Євразію та Метінвест Дистриб'юшн, своїх трейдерів у росії та білорусі, і припинила діяльність у цих країнах, після чого розпочала ліквідацію своїх дочірніх компаній.

Проведемо детальний аналіз підприємства ПрАТ «ШУ» Покровське», яке є основною структурною одиницею ПрАТ «МЕТІНВЕСТ ПВ».

Спочатку проаналізуємо фінансово-економічний стан, а саме проведемо оцінку активів і пасивів балансу. Як відомо, активи балансу представляють стан і розподіл ресурсів підприємства в грошовому виразі, тоді як пасиви вказують на джерела формування цих ресурсів.

Проведемо аналіз складу активів та пасивів ПАТ «ШУ «Покровське», використовуючи фінансову звітність за 2018-2022 рр., отримані результати наведено у додатках Г та Д.

Аналіз активу балансу, який наведено у додатку Г, показує, що майно ПАТ «ШУ «Покровське» за 5 років збільшилося на 8 594 393 тис. грн, або 137,4 %, що можна оцінювати позитивно. При цьому необоротні активи збільшилися на 7 688 855 тис. грн, або 147,6%, а приріст оборотних активів склав 905 538 тис. грн, або на 86,7 %, що суттєво знизило ризик неплатоспроможності підприємства

В структурі активів частка необоротних і оборотних активів протягом аналізованого періоду змінилася. Частка необоротних активів зменшилася на 3,57 в.п. і на кінець 2019 р склала 86,87 %. Частка оборотних активів збільшилася на 3,57 в.п. і на кінець року склала 13,13 %. Збільшення частки необоротних активів свідчить про поліпшення матеріально-технічної бази підприємства.

Протягом аналізованих років частка необоротних активів складала більше 80 %, тому можна говорити, що підприємство має «важку» структуру активів. Така структура свідчить про не мобільність майна підприємства.

В структурі оборотних активів відбулися наступні зміни:

- Запаси зросли на 632 781 тис. грн, або на 113,16 %, а їх частка зменшилася на 0,91 в.п.
- Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги зменшилася на 811 тис. грн, або на 0,42 %, а питома вага цієї статті зменшилася на 1,8 в.п.
- Дебіторська заборгованість за розрахунками зменшилася за 5 років на 49 704 тис. грн, або на 19,89%, питома вага цієї статті зменшилася на 2,65 пункти.
- Гроші та їх еквіваленти збільшилися на 147 147 тис. грн, або на 380,65 %, а їх питома вага суттєво не змінилась (збільшилися на 0,63 в.п).

У власному капіталі підприємства відбулося збільшення абсолютної величини нерозподіленого прибутку на 2 409 200 тис. грн, або 1063,93%, а питома вага збільшилася на 14,12 в.п.

У позикових джерелах аналізованого підприємства відбулося збільшення абсолютної величини але зменшення питомої ваги довгострокових зобов'язань на 893 788 тис грн та -3,64 в.п. відповідно. Відстрочені податкові зобов'язання збільшилися на 706 889 тис. грн. Інші довгострокові зобов'язання зменшилися на 398 574 тис. грн, або на 100 %, питома вага в пасиві балансу зменшилася на 6,37 пункти.

Короткострокові кредити банків на кінець 2018 р. складали 336 009 тис. грн, а з 2021 р. були відсутні. Поточна кредиторська заборгованість за 5 років збільшилася на 113 507 тис. грн, а питома вага збільшилася на 0,76 пункти. Інші поточні зобов'язання збільшилася на 1 856 216 тис. грн, а їх питома вага збільшилася на 2,48 пункти.

У цілому зазначенні зміни можна оцінювати негативно, тому що хоч і спостерігається збільшення валюти балансу, але за рахунок зменшення власного та збільшення позикового капіталів, що свідчить про збільшення фінансової залежності від кредиторів та про ризиковий характер діяльності підприємства, що може послужити причиною неплатоспроможності.

Фінансова стійкість підприємства полягає в оптимальному співвідношенні між активами та пасивами на його балансі, що забезпечує надійний фінансовий стан і постійну платоспроможність. Щоб оцінити цей показник, аналізуються абсолютні та відносні критерії. Для визначення абсолютних показників фінансової стійкості, спочатку потрібно з'ясувати, які джерела забезпечують утворення запасів на початок та кінець року (табл. 2.4).

Таблиця 2.4 – Абсолютні показники оцінки фінансової стійкості. тис. грн.

№	Назва показника	31.12.2018	31.12.2019	31.12.2020	31.12.2021	31.12.2022
1	Залишок власних оборотних коштів	-3 512	-3 847	-3 358	-3 367	-3 101
2	Залишок власних і довгострокових позикових джерел формування запасів (перманентного капіталу):	-2 468	-2 534	-2 258	-1 396	-1 163
3	Наявність основних джерел формування запасів	2 088	2 431	3 557	3 778	3 888
4	Надлишок (+) або нестача (-) власних оборотних коштів	-2 953	-2 954	-2 339	-2 186	-1 909
5	Надлишок (+) або нестача (-) власних і довгострокових позикових джерел формування запасів	-1 909	-1 975	-1 699	-837	-604
6	Надлишок (+) або нестача (-) головних джерел формування запасів:	1 529	1 872	2 998	3 219	3 328

З аналізу таблиці 2.4 можна зрозуміти, що протягом періоду з 2018 по 2022 рік підприємство перебувало у передкризовому фінансовому стані, оскільки загальні запаси перевищували власний оборотний капітал. Однак, не дивлячись на це, фінансова стійкість підприємства може бути оцінена як нормальна, оскільки запаси підтримуються за рахунок сукупності грошових коштів підприємства та довгострокових позикових джерел. Основна увага

зосереджена на наявності та розподілі різних джерел формування запасів. Функціонуючий капітал (ФК) є сумою власних оборотних коштів та довгострокових зобов'язань, і його наявність гарантує прийнятну рентабельність операційної діяльності підприємства.

В загальному, дані, представлені в таблиці, вказують на фінансову стабільність та ефективне використання фінансових ресурсів підприємства. Аналіз зміни цих показників протягом років може дати уявлення про ефективність фінансового управління та вказати можливі напрямки для поліпшення фінансової ситуації підприємства.

Таблиця 2.5 містить відносні показники, які відображають фінансову стійкість підприємства, включаючи коефіцієнти забезпеченості запасів джерелами їх формування і коефіцієнти фінансової стійкості.

Шляхом аналізу таблиці 2.5 можна зробити наступні висновки: Коефіцієнт фінансової незалежності вказує на те, який відсоток активів фінансується за рахунок власних коштів. Протягом розглянутого періоду цей показник поступово зростав, що свідчить про збільшення фінансової незалежності підприємства. Загалом він збільшився на 0,43 пунктів, темп приросту склав 407 %. На кінець 2018 року цей коефіцієнт дорівнював 0,1, що не відповідало нормативному значенню (в межах 0,4 - 0,6), на кінець 2022 року цей коефіцієнт склав 0,53. Це означає, що підприємство може успішно реалізовувати свої основні цілі: з одного боку, генерувати прибуток, а з іншого боку, забезпечувати стабільність у середньо- та довгостроковій перспективі.

Коефіцієнт фінансової залежності показує відношення залучених коштів до власних. Так, за звітний рік він зменшився на 0,14, або на 6,89 %. На початок року він складав 2,03, а на кінець – 1,89. Нормативне значення цього показника знаходиться в діапазоні між 1,67-2,5. В нашому випадку значення показників є у рамках, що вказує на зниження рівня залежності підприємства від зовнішнього фінансування. Для підвищення значення необхідно, залучати

додаткові позикові кошти від кредитних організацій, банків, інших підприємств тощо.

Таблиця 2.5 – Відносні показники оцінки фінансової стійкості

№	Назва показника	31.12.2018	31.12.2019	31.12.2020	31.12.2021	31.12.2022
1	Коефіцієнт забезпеченості запасів власними оборотними коштами	1,87	1,25	2,41	1,53	1,64
2	Коефіцієнт автономії (коефіцієнт фінансової незалежності)	0,10	0,01	0,19	0,49	0,53
3	Коефіцієнт фінансової залежності	9,58	66,90	5,14	2,03	1,89
4	Коефіцієнт фінансової стійкості	0,27	0,22	0,32	0,63	0,66
5	Коефіцієнт маневреності власного капіталу	1,60	11,75	1,47	0,26	0,25
6	Коефіцієнт забезпеченості власними оборотними коштами	-4,36	-4,61	-1,81	-2,95	-2,58
7	Коефіцієнт співвідношення власних і залучених коштів	1,60	13,78	0,66	0,28	0,25
8	Показник співвідношення залучених і власних коштів	0,63	0,07	1,52	3,52	4,06
9	Співвідношення реальних активів і вартості майна	0,76	0,81	0,59	1,25	1,38
10	Коефіцієнт поточних зобов'язань	0,81	0,79	0,84	0,72	0,72
11	Коефіцієнт довгострокових зобов'язань	0,19	0,21	0,16	0,28	0,28
12	Співвідношення необоротних і власних коштів	7,98	55,16	3,67	1,77	1,64
13	Коефіцієнт покриття необоротних активів власним капіталом	0,13	0,02	0,27	0,57	0,61
14	Коефіцієнт довгострокової фінансової незалежності	0,27	0,22	0,32	0,63	0,66
15	Коефіцієнт концентрації позикового капіталу	0,05	0,06	0,05	0,00	0,00
16	Коефіцієнт фінансового левириджу	1,60	13,78	0,66	0,28	0,25
17	Співвідношення дебіторської заборгованості і кредиторської заборгованостей	211,05	2,43	10,16	0,13	1,69

Коефіцієнт фінансової стійкості відображає співвідношення власного капіталу до всіх зобов'язань, показник зазнав значного збільшення. Значення показника показують зростання фінансової стійкості підприємства протягом розглянутого періоду. На кінець 2018 року його значення становило 0,63, а на кінець 2022 року воно зросло до 4,06, що означає збільшення на 3,43 або на 548,7%. Рекомендоване значення цього показника становить ≤ 1 , проте в даному випадку отримані значення перевищують рекомендовану межу. Це свідчить про остаточну втрату фінансової стійкості компанії, оскільки на кінець періоду припадає 4,06 гривні позикового капіталу на одну гривню власного капіталу. Це означає, що підприємство переважно фінансує свою власну діяльність за рахунок позикових коштів, і управлінський персонал втрачає можливість самостійно приймати рішення щодо розвитку підприємства.

Коефіцієнт маневреності власного капіталу показує співвідношення між власними оборотними ресурсами і власним капіталом компанії. Він зменшився на 1,35 в.п. і склав на кінець 2022 року 0,25. Нормативним вважається значення 0,1 і вище. Позитивне значення свідчить про достатність власних фінансових ресурсів для фінансування необоротних активів і частини оборотних. Але за аналізований період є поступова тенденція зниження даного показника.

Протягом аналізованого періоду співвідношення між дебіторською та кредиторською заборгованістю зменшилося на 99,2% і становило 1,69 на кінець 2022 року.

Проведемо аналіз ліквідності балансу і платоспроможності підприємства.

Для проведення аналізу ліквідності балансу порівнюються ліквідність засобів, згрупованих за активами, із зобов'язаннями по пасиву, згрупованими за термінами погашення. Згруповані активи і пасиви представлені в табл. 2.6.

На основі отриманих даних можна зробити висновок, що баланс підприємства був неліквідним протягом всього аналізованого періоду. На початок 2022 року не вистачало 38 657 тис. грн. абсолютно ліквідних активів для покриття найбільш термінових зобов'язань, а на кінець 2022 року ця нестача зросла до 185 804 тис. грн. Таким чином, умови відносної ліквідності балансу також не виконуються. У найближчій перспективі підприємству доцільно вжити заходів для накопичення необхідного рівня грошових коштів і їх еквівалентів або реструктурувати найбільш термінові борги.

Таблиця 2.6 – Аналіз ліквідності балансу

Роки	31.12.2018	31.12.2018	31.12.2018	31.12.2018	31.12.2018
Активи					
A1	38 657	30 935	243 185	215 747	185 804
A2	444 318	137 749	1 159 016	175 180	393 803
A3	559 214	893 114	1 019 350	1 382 344	1 347 919
A4	5 209 388	5 254 964	6 127 165	12 281 905	12 898 243
Баланс	6 254 070	6 374 162	8 585 240	14 089 228	14 848 463
Пасиви					
П1	4 557 251	4 966 432	5 816 444	5 175 123	5 052 058
П2	336 009	380 672	392 941		
П3	1 044 119	1 312 457	1 099 371	1 971 270	1 937 907
П4	652 700	95 273	1 669 425	6 942 835	7 858 498
Баланс	6 254 070	6 374 162	8 585 240	14 089 228	14 848 463

Дані таблиці 2.7 свідчать про те, що коефіцієнт абсолютної ліквідності за звітний період зменшився з 0,01 до 0,04, але протягом всіх років отримане значення не відповідає рекомендованому (від 0,2 до 0,35).

Коефіцієнт критичної ліквідності збільшився (з 0,01 до 0,04). Даний коефіцієнт відображає передбачувані платіжні можливості підприємства протягом найближчих 3 місяців, за умови своєчасного врегулювання заборгованості з дебіторами та отримання грошових потоків від продажу готової продукції та товарів. Його значення вважається достатнім, якщо $K_{кл} \geq 0,8 - 1$. Розрахований значення коефіцієнта відповідає рекомендованому.

Таблиця 2.7 – Коефіцієнти для аналізу ліквідності балансу.

Показники ліквідності					
Показник	31.12.2018	31.12.2019	31.12.2020	31.12.2021	31.12.2022
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,01	0,01	0,04	0,04	0,04
Коефіцієнт критичної ліквідності	0,01	0,01	0,04	0,05	0,04
Коефіцієнт поточної ліквідності (загального покриття)	0,23	0,23	0,42	0,35	0,39
Коефіцієнт покриття (коефіцієнт загальної ліквідності)	0,01	0,01	0,04	0,04	0,04
Коефіцієнт швидкої ліквідності	0,11	0,05	0,25	0,12	0,15

Коефіцієнт поточної ліквідності (загального покриття) збільшився з 0,23 до 0,39. Він показує платіжні можливості підприємства за умови не тільки сучасного розрахунку з дебіторами і сприятливої реалізації готової продукції і товарів, а й продажу у разі потреби інших елементів матеріальних оборотних активів. Для забезпечення ліквідності балансу його значення має бути у межах: $K_{пл} \geq 1,8 - 2$. Розраховане значення цього коефіцієнта в 2022 р. менше рекомендованого. Відповідно до аналізу, коефіцієнт нижче нормативного свідчить про проблемний стан платоспроможності.

Показники рентабельності є важливими характеристиками середовища, які визначають прибутковість підприємства. Вони є необхідними компонентами при аналізі та оцінці фінансового стану підприємства. Рентабельність обчислюється для звітного та попередніх періодів, на підставі бухгалтерського балансу та звітної фінансової форми №2 підприємства «Звіт про фінансові результати». Причому, треба мати на увазі, що якщо в одній формулі для розрахунків аналітичних фінансових показників застосовуються дані балансу і звіту про фінансові результати, то значення балансових статей усереднюються за досліджуваний період (табл. 2.8).

Подані дані у таблиці відображають рентабельність різних аспектів підприємства протягом останніх років. Зміна значень цих показників може

свідчити про ефективність або неефективність діяльності підприємства. Шляхом аналізу таблиці 2.9 можна зробити висновок, що рентабельність продукції за прибутком від реалізації значно зросла в порівнянні з попередніми роками (збільшення на 12,76 пунктів відносно 2018 року). Цей показник відображає, яку частину прибутку від реалізації отримує підприємство на кожну одиницю чистого доходу від реалізації. Збільшення рентабельності свідчить про поліпшення ефективності виробничої діяльності, можливе підвищення цін при стабільних виробничих витратах або зниження витрат на виробництво за сталої ціни, що свідчить про зростання попиту на продукцію підприємства.

Таблиця 2.8 – Коефіцієнти рентабельності 2018-2022 звітні роки, %

№	Назва показника	Роки					Зміна	
		2018	2019	2020	2021	2022	Абсолютна	Відносна, %
1	Рентабельність продукції за прибутком від реалізації	7,7	2,1	31,4	-3,70	20,4	12,76	165,61
2	Рентабельність продукції за операційним прибутком	-4,04	-9,11	27,84	-16,93	15,12	11,08	-474,56
3	Рентабельність реалізованої продукції за чистим прибутком	-13,28	-13,6	23	-15,49	10,81	-2,4	-181,44
4	Рентабельність активів за прибутком від реалізації	3,94	1,46	32,34	-1,6	11,79	7,85	199,44
5	Рентабельність активів за чистим прибутком	-6,79	-9,17	23,7	-7,08	6,23	-0,56	-191,81
6	Рентабельність власного капіталу	-65	-613,67	121,95	-14,3	11,77	-53,2	-118,11
7	Рентабельність необоротних активів	4,73	1,77	45,32	-1,94	13,57	8,84	187,14
8	Рентабельність перманентного капіталу	-25	-41,53	73,53	-11,2	9,44	34,45	-137,76

Рентабельність продукції за операційним прибутком також показує позитивну динаміку зі зростанням з – 4,04 % до 15,12 %. Даний показник вказує на відношення прибутку від операційної діяльності до 1 гривні чистого доходу від реалізації. Він є мірою ефективності операційної діяльності

підприємства, що становить основу його діяльності включаючи виробництво, продаж товарів або надання послуг, і чим більше значення цього показника, тим більш позитивний його вплив. Збільшення цього показника розглядається як позитивний фактор.

Таблиця 2.9 – Аналіз ділової активності ПрАТ «ШУ «Покровське» 2018-2022 звітні роки

№	Показники	Роки					Зміна	
		2018	2019	2020	2021	2022	абсолютна	відносна
1	Коефіцієнт загальної оборотності капіталу(активів)	0,51	0,67	1,02	0,45	0,57	0,07	12,74
2	Коефіцієнт оборотності мобільних активів	3,059	3,841	3,58	3,56	4,38	1,33	43,38
3	Коефіцієнт оборотності матеріальних оборотних засобів (запасів)	5,71	4,81	8,65	5,45	7,17	1,46	25,57
4	Коефіцієнт оборотності готової продукції	456	614	4409	3222	-	2766	605,85
5	Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості	7,19	31,21	7,60	36,79	21,72	14,53	202,00
6	Середній термін обороту дебіторської заборгованості, днів	49,35	11,37	46,65	9,64	16,34	-33,01	-66,89
7	Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості	9,511	11,29	22,44	-	-	12,93	135,96
8	Середній період обороту кредиторської заборгованості	38,36	32,31	16,26	-	-	-22,11	-57,62
9	Коефіцієнт оборотності власного капіталу	4,89	45,13	5,28	0,92	1,08	-3,81	-77,77
10	Середній термін обороту мобільних активів	119,31	95	101,73	102,35	83,21	-36,10	-30,26
11	Середній термін обороту запасів	63,86	75,81	42,18	66,88	50,86	-13,01	-20,36
12	Період операційного циклу	113,22	87,18	88,84	76,53	67,20	-46,02	-40,64

Рентабельність реалізованої продукції за чистим прибутком відображає ефективність використання активів після врахування всіх витрат та податків.

Вона зазнала коливань, але загалом показує позитивний тренд зі збільшенням показників. У 2022 році цей показник становив 10,81%, тоді як у попередньому періоді він складав -15,49%. Цей показник відображає, який відсоток чистого прибутку припадає на 1 грн. чистого доходу від реалізації. Для цього показника не встановлено нормативного значення. Як і для багатьох інших показників, важливо порівнювати значення з конкурентами, що працюють у тому ж сегменті.

Рентабельність власного капіталу вказує на ефективність використання власних інвестицій, оскільки значно збільшилась у звітному періоді і склала 11,77 %, у порівнянні з попереднім значенням – 14,38%. Такий показник зазнав значних змін, але в цілому відображає покращення, що відображає ефективність використання власного капіталу підприємства, а його динаміка впливає на накопичення власності засновників підприємства і на рівень котирування акцій підприємства на фондовій біржі.

Рентабельність необоротних активів значно підвищилась за останні роки та склала 145,58 %. Цей показник рентабельності вимірює, скільки прибутку від реалізації припадає на 1 грн. необоротних активів підприємства; отже, він відображає ефективність використання необоротних активів. Збільшення цього показника є позитивним результатом.

Рентабельність перманентного капіталу у порівнянні з 2018 р збільшилась на 34,45 пункт і склала 9,44 %. Це позитивна тенденція. Показник рентабельності довгострокового капіталу відображає ефективність використання капіталу, який був вкладений в діяльність підприємства на тривалий термін, включаючи як власний капітал, так і позикові кошти. Він показує, який відсоток прибутку від реалізації припадає на 1 гривню довгострокового капіталу.

У цілому тенденції показників рентабельності можна оцінити позитивно. Загальна тенденція в цих показниках свідчить про покращення ефективності фінансової діяльності підприємства протягом розглянутого

періоду. Зростання рентабельності продукції та активів, а також покращення використання власного та постійного капіталу, свідчать про збільшення доходності та покращення фінансового стану підприємства. Однак, деякі показники зазнали коливань, що може вказувати на вплив зовнішніх факторів або особливостей галузі діяльності. Важливо аналізувати ці показники разом з іншими фінансовими та економічними факторами для отримання більш повної «картини» ефективності підприємства.

Ділова активність підприємства у фінансовому аспекті виявляється переважно в швидкості обороту його активів. Аналіз ділової активності включає в себе вивчення рівнів та динаміки різних фінансових коефіцієнтів оборотності. Розраховані показники оборотності наведені в таблиці 2.9, після чого проведемо узагальнення результатів аналізу ділової активності.

За даними таблиці 2.9 можна зробити висновок, що в 2022 році коефіцієнт загальної оборотності капіталу збільшився на 0,07 пунктів і склав 0,57 оборотів на рік. Зростання цього показника свідчить про прискорення кругообігу активів підприємства або може бути результатом інфляційного зростання цін, якщо рентабельність активів за прибутком від реалізації або рентабельність необоротних активів знижується. Показник доцільно розглядати в динаміці, а також порівнювати зі значеннями прямих конкурентів у цій галузі. Зростання показника протягом розглянутого періоду свідчить про постійну оптимізацію роботи компанії в даній сфері.

Показник оборотності мобільних активів вказує на ефективність використання швидкозмінних активів, які виросли на 43,38 % і склали 4,38 оборотів за рік. Зростання коефіцієнта слід оцінювати позитивно, особливо якщо воно супроводжується зростанням коефіцієнта оборотності матеріальних оборотних активів (запасів), а коефіцієнт оборотності матеріальних оборотних засобів (запасів) виріс з 5,71 оборотів за рік до 7,17 оборотів за рік тобто на 25,57 %. Цей коефіцієнт відображає кількість оборотів запасів підприємства протягом аналізованого періоду.

Показник оборотності готової продукції збільшився і склав у звітному році 3 222 582 оборотів за рік. Коефіцієнт оборотності готової продукції є показником, який вказує на ефективність використання готової продукції та швидкості, з якою продукція реалізується. Збільшення цього коефіцієнта вказує на зменшення запасів готової продукції через зменшення попиту на неї.

Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості зріс на 202% і складає 21,72 обороти на рік. Цей коефіцієнт відображає розширення або звуження комерційного кредиту. Збільшення цього показника свідчить про скорочення продажів на кредитних умовах. Однак, для більш детального аналізу слід розглянути динаміку цього показника протягом розглянутого періоду. Зазвичай, збільшення оборотності дебіторської заборгованості є позитивною тенденцією для компанії.

Середній період обороту кредиторської заборгованості скоротився на 22 дні і становив 16,26 днів протягом звітного періоду. Цей показник вказує на середній час, якого компанія потребує від вкладу коштів у виробництво і до отримання доходів від їх реалізації. Зниження цього показника може бути сприйняте як позитивний сигнал, означаючи більш ефективне управління заборгованостями.

Коефіцієнт оборотності власного капіталу зменшився на 77,77% і становив 1,08 оборотів на рік у 2022 році. Цей показник відображає швидкість використання власного капіталу, особливо для акціонерних товариств, і вказує на активність використання коштів, якими ризикують акціонери.

Середній період обороту мобільних активів зменшився на 36 дні, або на 30,26 %. Значення цього показника у звітному періоді складає 83,21 днів. Показує середній термін від вкладення коштів у виробництво до отримання виручки від реалізації. Воно свідчить про те, що компанія потребує менше ресурсів для фінансування своїх оборотних активів. Це дає можливість вивільнити фінансові ресурси, які можуть бути спрямовані на зниження

зобов'язань (особливо найбільш дорогих) або на збільшення поточної операційної, фінансової або інвестиційної діяльності.

Також спостерігається тенденція до скорочення періоду операційного циклу. У 2018 році він складав 113 днів, а у звітному році цей період становив 67 днів. Період операційного циклу відображає тривалість перетворення придбаних матеріальних ресурсів на грошові кошти. Зменшення цього показника також оцінюється позитивно.

2.4 Узагальнення аналітичних досліджень фінансової безпеки України та накреслення напрямків її забезпечення у період поствоєнного відновлення

Стійкість функціонування держави в умовах гібридної війни є критичним аспектом для забезпечення її безпеки та внутрішньої стабільності. Гібридна війна характеризується використанням різноманітних неконвенційних методів, таких як дезінформація, кібератаки, фінансові маніпуляції та інші форми гібридної агресії, з метою підірвати стабільність та нанести шкоду державі.

Одним з основних аспектів стійкості функціонування держави в гібридній війні є фінансова безпека. Вплив гібридної війни на фінансову безпеку держави може мати наступні наслідки:

1) Зниження податкових надходжень: Гібридна війна може призвести до звуження податкової бази, оскільки економічна активність та підприємництво зазнають впливу непевності та постійного коливання. Це може призвести до зменшення надходжень до державного та місцевих бюджетів, що ускладнює фінансування важливих сфер, таких як безпека, охорона здоров'я та освіта.

2) Зменшення міжнародних резервів: Гібридна війна може призвести до значного зниження обсягу експорту та обмеження надходжень іноземної валюти в країну. Це може спричинити скорочення міжнародних резервів

держави, що обмежує її здатність до вирішення фінансових проблем та забезпечення стабільного функціонування економіки.

3) Інфляційний тиск: Гібридна війна може призвести до скорочення обсягів промислового виробництва, зниження виробництва сільгосппродукції, проблем логістики, підвищеного попиту населення на споживчі товари на тлі активного рефінансування банків, що призводить до збільшення грошової маси.

4) Збільшення бюджетного дефіциту: Витрати держави на захист від агресії, військову діяльність та реагування на негативні наслідки можуть призвести до збільшення бюджетного дефіциту. Недостатнє фінансування державних програм і соціальних послуг може спричинити незадоволення серед населення та зростання соціальної напруженості.

5) Зростання ризику фінансової нестабільності: зниження довіри до фінансової системи, банківської системи та інших фінансових інститутів. Негативний вплив на банківську сферу може спричинити кризу ліквідності, зниження кредитного потенціалу та погіршення умов доступу до фінансових ресурсів.

6) Зниження інвестиційної привабливості: Це може вплинути на інвестиційний клімат країни та знизити її привабливість для іноземних інвесторів. Нестабільна політична та економічна ситуація може стати перешкодою для залучення інвестицій, що може обмежити розвиток економіки та вплинути на фінансову безпеку держави.

7) Зростання фінансової залежності: В умовах війни держава може зазнати збільшення зовнішньої фінансової залежності. Потреба у залученні зовнішніх кредитів та фінансовій допомозі можуть підвищити ризики для фінансової незалежності країни.

8) Зменшення ресурсної бази банків внаслідок виведення коштів (зарплатних, пенсійних тощо) з поточних рахунків та закінченням термінів строкових вкладів фізичних та юридичних осіб.

9) Погіршення якості кредитного портфеля через зростання кількості непрацюючих кредитів (NPL) внаслідок несвоєчасного погашення кредитів та сплати відсотків з боку позичальників.

10) Обмежена функціональність податкових і митних органів на значній території через різні загрози та ризики, такі як небезпека для працівників, руйнування будівель, комп'ютерного обладнання та документів, а також неможливість доступу працівників до робочих місць.

11) Зростання державного та гарантованого державою боргу України та витрат на його обслуговування унаслідок макроекономічних шоків, що впливають на короткострокову та середньострокову перспективу розвитку держави.

12) Втрата прибутку в банківській системі через зниження доходів від кредитної та іншої діяльності, а також зростання витрат на формування страхових резервів для «нових» непрацюючих кредитів (NPL).

13) Зменшення капіталу банків через їхню неприбутковість, що погіршує їх фінансову стійкість, обмежує можливості здійснювати активні операції та порушує нормативи Національного банку України.

14) Зниження рівня фінансової доступності через закриття багатьох банківських відділень, складнощі з підтримкою готівки в банкоматах, обмеження доступу до транспортної інфраструктури, електропостачання, стаціонарного та мобільного Інтернету в зонах конфлікту та на суміжних територіях.

Військова агресія росії, що призводить до масової еміграції, руйнування інфраструктури та промислової бази, суттєво підриває фінансову стійкість держави. У 4-му кварталі 2022 року сукупний реальний дохід зведеного бюджету України майже не змінився порівняно з 4-м кварталом 2021 року, а реальний дохід зведеного бюджету зменшився на 20,4% (див. таблицю 2.10).

Значно зменшилися надходження акцизного податку (зниження на 52,2%) та податку на додану вартість (ПДВ) з імпортованих товарів на

територію України (зниження на 47,9%). Головними причинами цього є скорочення обсягів імпорту та звільнення його від оподаткування на початку війни, збільшення тіньового обігу товарів, що підлягають акцизному оподаткуванню, застосування податкових пільг на деякі імпортовані товари, які є критично важливими для країни.

Таблиця 2.10 – Доходи зведеного бюджету у 2022 р.

Назва показника	2021 р., млрд. грн.	2022 р., млрд. грн.	2022 р., реальний темп приросту, %
Доходи всього	1309,5	1160,6	0,2
Доходи без офіційних іноземних трансфертів	1308,7	1318,1	-20,4
Податкові надходження, у т.ч. :	1134,1	1073	-25,2
Податок на доходи фізичних осіб	278,5	329,8	-6,4
Податок на прибуток підприємств	122,2	102,1	-34
Рентна плата за користування надрами	43,8	71,7	29,4
Акцизний податок :	94,7	57,2	-52,2
з вироблених в Україні підакцизних товарів (продукції)	68,1	48,1	-44,2
з вивезених на митну територію України підакцизних товарів (продукції)	71,6	33,6	-62,9
Податок на додану вартість :	278,2	250,2	-28,9
з вироблених в Україні товарів з урахуванням відшкодування ПДВ	128,2	184,4	13,7
з ввезених до України товарів	298,8	196,9	-47,9
Місцеві податки та збори	75,1	69,7	-26,6
Єдиний податок	38	39,4	-18
Неподаткові надходження, у т.ч. :	171,1	242,2	11,9
Перерахування прибутку державних підприємств до бюджету	27,2	46	33,7
Кошти, що перераховуються Національним банком до бюджету	24,4	18,8	-39,2
Власні доходи бюджетних установ	87,6	149,4	34,8
Офіційні трансферти від ЄС, урядів держав, МФО, донорських установ	0,8	342,5	33744

Джерело : побудовано автором на основі джерел [34]

Також помітно знизилися надходження від податку на прибуток підприємств (зменшення на 34% у реальному обсязі), місцевих податків і зборів (зменшення на 26,6%). З іншого боку, спостерігається позитивна

динаміка у сферах рентної плати за користування надрами (зростання на 29,4%), перерахування прибутку державних підприємств до бюджету (зростання на 33,7%) та власних надходжень бюджетних установ (зростання на 34,8%).

Надходження від ПДВ на імпортовані товари суттєво зменшилися (зменшення на 47,9%), тоді як надходження від ПДВ на вітчизняні товари зросли на 13,7%. Ці розбіжності пов'язані з порушеннями нормального відшкодування ПДВ суб'єктам господарської діяльності та застосуванням пільгового оподаткування для імпорту, як було зазначено вище (див. табл. 2.10).

У 2022 році, з врахуванням власних доходів бюджету, які включають податкові, неподаткові та капітальні доходи, було покрито 59,7% загальних видатків. Це дало можливість підтримувати економіку, соціальну сферу та здійснювати військові заходи проти агресора. Однак понад 40% видатків було залучено за рахунок іноземних грантів та державних позик, включаючи позики від Національного банку України (НБУ). Зокрема, 16,6% видатків зведеного бюджету було покрито залученням зовнішніх позик, 15,5% – іноземних грантів, а 15,4% було забезпечено емісійним ресурсом НБУ. Водночас, чисті внутрішні запозичення на ринку були негативними.

Потреба у веденні військових дій для захисту національного суверенітету призвела до значних змін у структурі державних видатків. Протягом 2022 року видатки на оборону, безпеку та громадський порядок значно зросли і становили 51,4% від загальних витрат. Рисунок 2.6 ілюструє зміни у структурі витрат за функціями держави у 2021 та 2022 роках.

Прослідковується, що у складі Зведеного бюджету частка витрат на оборону зросла більш ніж в п'ять разів, а на громадський порядок і безпеку - в 1,5 рази. З іншого боку, інші категорії витрат, зокрема на економічну діяльність, освіту та загальнодержавні функції, помітно зменшилися.

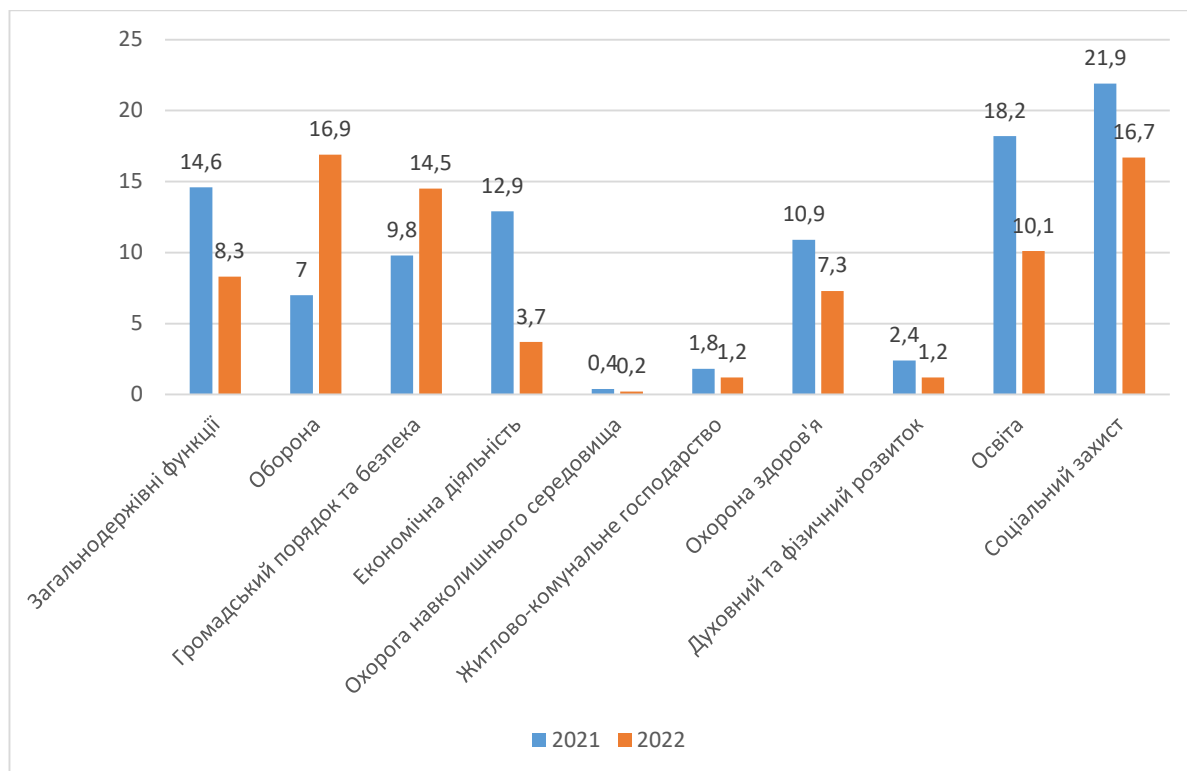

Рисунок 2.6 – Структура видатків Зведеного бюджету у 2022 і 2021 рр, % до загальної суми видатків [34]

У 2022 році видатки зведеного бюджету зросли на 33,1% порівняно з 2021 роком. Однак, якщо виключити видатки на оборону, безпеку та громадський порядок, то виявляється, що більшість сфер діяльності держави зазнала реального скорочення фінансування на 22,1% (див. табл. 2. 11).

Зокрема, найбільше зменшення спостерігалось в таких сферах: економічна діяльність – на 61,6%, охорона навколишнього середовища – на 50,1%, духовний та фізичний розвиток – на 35,6%, освіта – на 26,3%.

Умови воєнного конфлікту спричинили значне збільшення фінансових потреб держави, а дефіцит бюджету у 2022 році становив 14,5% від ВВП. Зростання дефіциту супроводжувалося істотними обсягами запозичень як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринку. Загальний обсяг валових державних запозичень зріс удвічі порівняно з попереднім роком. У цей період урядом та місцевими органами влади було залучено 568,4 млрд грн з внутрішніх джерел і 409,4 млрд грн з зовнішніх джерел. Варто відмітити, що

сума зовнішніх позик в гривневому еквіваленті зростає в 2,4 рази. Рисунок 2.7 надає дані щодо валових і чистих державних позик, розбитих на внутрішню та зовнішню складову. Слід відзначити, що чисті зовнішні позики у сумі 367 млрд грн забезпечили майже 60% нетто-фінансування бюджетного дефіциту.

Таблиця 2.11 – Видатки Зведеного бюджету у 2022 р. [34]

Назва показника	2021	2022	2022, реальний темп приросту, %
Видатки всього	1212,1	2208,9	33,1
<i>Видатки за виключенням оборони, громадського порядку і безпеки</i>	1090,8	1074,5	-22,1
Загальнодержавні функції	191,1	182,9	-24,3
Оборона	92,3	814,3	597,4
Громадський порядок, безпека та судова влада	129	320,1	96,2
Економічна діяльність	169,8	82,4	-61,6
Охорона навколишнього середовища	5,7	3,6	-50,1
Житлово - комунальне господарство	23,1	27,2	-6,9
Охорона здоров'я	143,1	160,7	-11,2
Духовний та фізичний розвиток	31,3	25,5	-35,6
Освіта	239,4	223,2	-26,3
Соціальний захист та соціальне забезпечення	287,3	368,9	1,5
Бюджетний дефіцит	5,9	546,5	7222,3

Показники	2021 рік	2022 рік
Бюджетний дефіцит і його фінансування	5,9	546,5
<i>Валові запозичення всього</i>	<i>499,5</i>	<i>977,8</i>
внутрішні позики, включаючи позики НБУ	329,5	568,4
зовнішні позики	170,0	409,4
<i>Чисті запозичення (без урахування погашення боргу)</i>	<i>21,8</i>	<i>629,4</i>
чисті внутрішні запозичення	22,9	262,4
чисті зовнішні запозичення	-1,1	367,0

Джерело: Міністерство фінансів України, розраховано автором.

Рисунок 2.7 – Дефіцит Зведеного бюджету і його фінансування, млрд. грн.

Внаслідок повномасштабного військового вторгнення РФ в Україні відбулось виснаження національних фінансів, Україна залежить від міжнародного фінансування для підтримки свого бюджету. З початку конфлікту до 14 грудня, було залучено зовнішні позики та гранти на суму 27,5 млрд. доларів.

Додаток Е містить дані про виділені іноземними донорами кошти. Найбільшими донорами, які надали гранти Україні, стали США (близько 10 млрд. доларів), Німеччина (1,0 млрд. євро), Італія (0,3 млрд. євро), Великобританія (0,13 млрд. євро) та Європейський Союз (0,13 млрд. євро).

Україна отримала фінансову підтримку від основних кредиторів під час воєнного конфлікту, зокрема Європейського Союзу (більше 7,2 млрд доларів), Міжнародного Валютного Фонду (більше 2,6 млрд доларів), Канади (1,5 млрд доларів), Світового банку (1,0 млрд доларів), Великобританії (900 млн доларів), Європейського Інвестиційного Банку (700 млн доларів) і Японії (600 млн доларів).

Ці дані свідчать про те, що Європейський Союз та його окремі члени (за винятком Німеччини) не надають безвідшкодовну допомогу військовій агресії. Україна повинна буде повернути отримані кредити від ЄС навіть після великої кількості людських втрат та пошкоджень національних активів, що може сягати до 1 трлн доларів США. Однак, наразі неясно, як руйнівна економіка, зазнана війною, зможе згенерувати достатні ресурси для погашення великого зовнішнього боргу. Хоча це не завжди означає, що країна буде лише занепадати та не розвиватися. Отримання відповіді на це питання є неможливим на даному етапі.

Вказані дані підтримують тезу про значний вплив міжнародного фінансування на бюджет України під час повномасштабної війни. Також, підкреслюється складність повернення отриманих кредитів та необхідність забезпечення стабільної економічної ситуації для розв'язання проблем фінансової безпеки держави.

З огляду на поточні доходи, у 2022 році Україна отримувала достатні обсяги зовнішнього фінансування. Однак ці обсяги все ж таки були недостатніми для задоволення нагальних потреб бюджетної сфери та подальшого відновлення наслідків війни.

У 2022 році внутрішні запозичення до бюджету перевищили зовнішні запозичення в 1,4 рази. Однак, через обмежену глибину і ліквідність внутрішнього ринку державних облігацій, Уряд і Національний банк України (НБУ) залучали монетарне фінансування для покриття дефіциту. Станом на кінець жовтня 2022 року, монетарне фінансування становило 340 млрд гривень або 9% ВВП протягом 12 місяців 2022 року.

Чисте внутрішнє позичкове фінансування дефіциту бюджету за 12 місяців 2022 року склало 262,4 млрд грн (див. рис. 2.8). При цьому це фінансування повністю залежало від емісійних позик, наданих Національним банком. За виключенням НБУ, чисте внутрішнє фінансування було від'ємним і склало -77,6 млрд грн.

Показники внутрішнього фінансування	2021 рік	2022 рік
Валове внутрішнє позичкове фінансування всього (всі категорії кредиторів)	329,5	568,4
- фінансування від НБУ	0,0	340,0
- фінансування від інших внутрішніх кредиторів	329,5	228,4
Чисте внутрішнє позичкове фінансування (без урахування погашення боргу), всі категорії кредиторів	22,9	262,4
Чисте внутрішнє позичкове фінансування за виключенням НБУ	22,9	-77,6

Джерело: розрахунки автора на основі даних Міністерства фінансів України.

Рисунок 2.8 – Показники фінансування дефіциту бюджету з внутрішніх джерел у 2021-2022 рр., млрд. грн. [34]

Частка емісійних ресурсів НБУ в загальному обсязі фінансування дефіциту становила 35%. Внаслідок високої монетизації дефіциту бюджету

спостерігалось прискорення інфляції з 10,7% у лютому до 26,6% у жовтні. Однак, прискорення інфляції було також спричинене руйнуванням виробничої бази агресором, дисбалансами між попитом і пропозицією на внутрішніх ринках, знищенням фізичної інфраструктури, підвищенням цін на окремі компоненти виробництва та імпортованих товарів і знеціненням гривні.

Інші країни також застосовували емісійне фінансування бюджетного дефіциту під час проведення воєнних дій. Однак, в країнах, які зуміли зберегти макрофінансову стабільність, використання грошової емісії як джерела фінансування дефіциту не перевищувало 20% (порівняно з 35% в Україні). Замість цього, продаж державних облігацій іншим категоріям інвесторів становив значну частину бюджетних потреб воюючої країни.

Наприклад, за дослідженням «Three World Wars: Fiscal-Monetary Consequences» Сполучені Штати Америки під час Другої світової війни та Першої світової війни успішно здійснили розміщення внутрішніх державних облігацій на ринку для фінансування своїх бюджетних дефіцитів. Згідно з дослідженням «Three World Wars: Fiscal-Monetary Consequences», цей механізм дозволив США профінансувати 46% бюджетного дефіциту під час Другої світової війни і майже 75% дефіциту під час Першої світової війни. Це свідчить про успішне використання ринкових механізмів для залучення фінансових ресурсів та забезпечення ефективного фінансування воєнних зусиль. Загальний підхід до фінансування бюджетного дефіциту під час воєнних конфліктів може варіюватися в залежності від умов і можливостей країн. Однак, здатність зберегти макрофінансову стабільність і залучити інвесторів шляхом продажу державних облігацій є важливим фактором для успішного фінансування воєнних зусиль.

На жаль, в Україні чисте внутрішнє фінансування від комерційних кредиторів є від'ємним, що означає, що суми погашення боргу перевищують суми нових запозичень. Фактично, цей спосіб фінансування спустошує бюджет, а не забезпечує його збагачення. За період великої війни, обсяг

державних цінних паперів у обігу, що перебували у володінні всіх категорій інвесторів, крім Національного банку України, скоротився на 57,2 млрд грн.

Однією з основних причин цієї ситуації є недостатня інформаційно-роз'яснювальна робота зі сторони відповідальних органів щодо важливості позик як фінансової стратегії у боротьбі з ворогом. Крім того, короткострокові ресурси банків були відведені на спекуляції з депозитними сертифікатами Національного банку України (НБУ). Варто зазначити, що з 3 червня процентна ставка за цими сертифікатами становить 23% на рік, тоді як ставки за короткостроковими облігаціями внутрішньої державної позики (ОВДП) з червня по листопад змінювалися в діапазоні від 9,7% до 14% на рік. Хоча з 2024 року НБУ дозволить банкам формувати до 50% своїх резервів у вигляді ОВДП, пропорційний розрив між ставками за ОВДП та депозитними сертифікатами НБУ залишається. Така практика не сприяє відновленню державних фінансів та грошово-кредитного ринку України в період воєнного стану.

Темпи зниження реальних доходів Зведеного бюджету без іноземних грантів були помітно нижчими, ніж темпи зниження реального ВВП у 2022 році (30,4% за оцінкою Мінекономіки). Ці розбіжності пояснюються високими прибутками підприємств у 2021 році та їх частковим врахуванням у бюджеті 2022 року, швидким відновленням імпорту та впливом девальвації гривні на надходження від імпорту, недостатнім відшкодуванням ПДВ, зростанням грошового забезпечення військовослужбовців та збільшенням фонду оплати праці бюджетників (з нарахуваннями) з 9,5% ВВП у 2021 році до 25,9% у 2022 році. Але це є вимушеною мірою.

У складі бюджетних доходів спостерігається позитивна динаміка власних доходів бюджетних установ, яка зросла на 83,8% у порівнянні з 2021 роком, а також перерахування прибутку державних підприємств, що збільшилося на 29,4%. Надходження податку на додану вартість (ПДВ) з

вироблених в Україні товарів зросло як в абсолютному, так і відносному вимірах, хоча бюджетне відшкодування значно зменшилося.

У той же час, надходження акцизного податку зменшилося на 52,3% у реальному вимірі, а ПДВ з ввезених товарів на територію України скоротилося на 47,6%. Це переважно пов'язано зі скороченням обсягів імпорту та його звільненням від оподаткування на початку війни, збільшенням нелегального обігу акцизних товарів та пільговим оподаткуванням деяких імпортованих товарів. Внаслідок різкого зниження прибутків підприємств і переходу деяких з них на спрощену систему оподаткування, надходження від податку на прибуток реально скоротилися на 37,1%.

Велику роль у формуванні бюджетних доходів у 2022 році відіграли іноземні гранти, які становили 22% від загальної суми доходів. Ця допомога свідчить про солідарність передових країн світу з Україною під час збройної агресії Росії. Частка іноземних грантів у загальному зовнішньому фінансуванні (включаючи позики) досягла 46%. Це значний прорив порівняно з попередніми епізодами підтримки України міжнародним співтовариством. Однак, навіть з такою часткою грантової допомоги, країна не уникнула надмірного боргового навантаження. Відношення державного боргу до ВВП на кінець 2022 року досягло 85%, що значно перевищує межу, рекомендовану для країн з ринками, що формуються, становить 70% ВВП. Це зумовлює необхідність приділення уваги збільшенню доходів від оподаткування та пошук нових джерел фінансування, щоб забезпечити фінансову безпеку держави.

Відносно доходів Зведеного бюджету України, відсоток до ВВП збільшився з 30,4% у 2021 році до 45,8% у 2022 році. Проте значна частина цих доходів у 2022 році була сформована завдяки іноземним грантам, і коли не враховувати їх, доходи бюджету зросли з 30,4% до 35,8% ВВП. Це означає, що рівень перерозподілу ВВП через Зведений бюджет збільшився на 5,4 відсоткових пункти у період повномасштабного вторгнення.

Тільки половина загальних видатків бюджету була профінансована за рахунок доходів. Решту 47,5% видатків покрито завдяки іноземним грантам (481 млрд грн), чистим зовнішнім позикам (563 млрд грн) та емісійному фінансуванню бюджету (400 млрд грн).

Загальні видатки Зведеного бюджету відносно ВВП практично подвоїлися, зростаючи з 33,8% до 63,5% ВВП. На перший погляд, це вражаюча та загрозлива цифра. Однак варто враховувати, що під час війни традиційне відношення державних витрат до ВВП змінюється. Воно відображає не лише перерозподільчі процеси під егідою держави, але й співвідношення між потребами держави, що задовольняються з різних джерел, та внутрішнього виробництва.

Відсоткове співвідношення видатків бюджету до ВВП, за винятком оборонних, безпекових і витрат на громадський порядок, збільшилося лише на 2 в.п. і у 2022 році становило 30,2% ВВП. Ці процеси відображають значне зниження видатків держави, не пов'язаних із безпекою і обороною, оскільки реальний ВВП скоротився майже на третину. У той же час, дефіцит бюджету різко зріс і досяг небувалих розмірів – 17,6% ВВП.

Реальні видатки Зведеного бюджету в 2022 році зросли на 30,1% порівняно з 2021 роком. Однак, якщо виключити витрати на оборону і громадський порядок, то відображається зовсім інша картина – реальне зменшення видатків на 26%. При цьому найбільше зниження було зафіксоване в галузях економічної діяльності – на 58%, охорони навколишнього середовища – на 61,3% та житлово-комунального господарства – на 42,9%.

Загальні реальні видатки бюджету збільшилися завдяки фінансуванню оборони, громадського порядку і соціальних програм. Номінальні видатки на оборону зросли в 9 разів, а реальні – в 7 разів. Видатки на порядок, безпеку і судову владу збільшилися в 2,6 рази номінально і вдвічі – реально. Видатки на соціальні програми збільшувалися завдяки виплатам внутрішньо

переміщеним особам, допомозі інвалідам і сім'ям, які втратили годувальника, а також пільгам та субсидіям на оплату житлово-комунальних послуг.

Гуманітарно-культурна сфера, нарівні з охороною здоров'я, стикнулася зі значним зменшенням фінансування з бюджету, як в реальному, так і в номінальному вимірах. Фінансування освіти скоротилося на 7,1% номінально і на 26,7% у реальному вираженні. Відповідні показники для сфери духовного і фізичного розвитку складали -22,6% і -38,9%. Хоча фінансування охорони здоров'я зросло номінально, але у реальному значенні скоротилося на 16,6%.

За економічною класифікацією, витрати на оплату праці та нарахування у бюджетній сфері зросли більш ніж удвічі – з 516 до 1240 млрд грн. Однак, цей ріст пояснюється виключно виділеннями на заробітну плату військовослужбовців, сума яких збільшилася з 126 до 746 млрд грн. У той же час, виплати заробітної плати в інших сферах бюджетного сектору номінально зменшилися – з 295 до 292 млрд грн.

Капітальні видатки Зведеного бюджету зазнали значних скорочень. Сума цих видатків зменшилася з 207 млрд грн у 2021 році до 130 млрд грн у 2022 році, а у відсотках до ВВП їх рівень знизився з 3,8% до 2,7% ВВП. Якщо у 2021 році понад 80% капітальних видатків бюджету спрямовувалися на дорожнє господарство, то у 2022 році ця частка скоротилася до третини. В кінці 2022 року частина бюджетних ресурсів була використана на ремонт і відновлення пошкодженої енергетичної та іншої критичної інфраструктури.

У 2022 році був зафіксований дефіцит Зведеного бюджету в розмірі 844,8 млрд грн, або 17,6% ВВП. Цей розмір свідчить про те, що бюджетна політика мала стимулюючий характер і значно підтримувала загальний попит. Зростання дефіциту супроводжувалося значними сумами запозичень як від внутрішніх, так і зовнішніх джерел.

У порівнянні з 2021 роком, обсяг валових державних запозичень в 2022 році зріс на понад двічі. Урядом та місцевими органами було залучено 697,2 млрд грн з внутрішніх джерел і 612,2 млрд грн з зовнішніх джерел. Важливою

тенденцією є збільшення обсягу зовнішніх позик у гривневому еквіваленті майже втричі.

У зв'язку з виснаженням внутрішнього фінансового потенціалу внаслідок збройної агресії росії та закриття міжнародного ринку капіталів, важливим джерелом підтримки бюджету стали пільгові іноземні фінансові кошти. З початку війни і до кінця 2022 року було залучено 31,1 млрд доларів такого фінансування.

Серед основних донорів, які надали грантову допомогу Україні, виділяються США (12 млрд доларів), Німеччина (1,2 млрд євро), Великобританія (130 млн євро) та ЄС (700 млн євро). Щодо основних кредиторів, серед них варто зазначити ЄС (загальна сума кредитів – 7,2 млрд доларів), МВФ (2,7 млрд доларів), Канаду (1,9 млрд), Світовий банк (1,4 млрд), Великобританію (900 млн) та ЄІБ (700 млн). Ці фінансові ресурси великою мірою сприяють задоволенню потреб бюджету та забезпеченню фінансової стабільності країни.

Отже, в 2022 році дефіцит бюджету України досяг значних розмірів, що призвело до збільшення державних запозичень як від внутрішніх, так і зовнішніх джерел. Залучення іноземного фінансування стало важливим засобом підтримки бюджету та забезпечення фінансової безпеки в умовах воєнного конфлікту та економічних труднощів. Підтримка від країн-донорів та кредиторів, зокрема США, Німеччини, ЄС, МВФ та інших, грала важливу роль у забезпеченні фінансової стабільності та розвитку країни.

У 2022 році, чисте внутрішнє фінансування державного бюджету України, враховуючи внесок Національного банку України, склало 289 млрд грн, або 6% ВВП. Однак, без участі НБУ, чисте фінансування зменшується до -103,1 млрд грн. З моменту початку війни, через обмеженість внутрішніх джерел для покриття дефіциту, використовувалося монетарне фінансування бюджету, загальний обсяг якого на кінець року становив 400 млрд грн, або 8,4% ВВП.

Частка емісійних ресурсів Національного банку України в загальній структурі позичкового фінансування дефіциту склала 30,5%. Внаслідок монетизації дефіциту, інфляція прискорилося з 10,7% у лютому 2022 року до 26,6% наприкінці року. Проте, прискорення інфляції також було спричинене руйнуванням виробничої бази, дисбалансом між попитом та пропозицією на внутрішніх ринках, знищенням фізичної інфраструктури, підвищенням вартості деяких компонентів виробництва та цін імпортованих товарів.

У 2023 році уряд України не планує використовувати емісійні джерела для фінансування бюджетного дефіциту, але розраховує на масштабне залучення зовнішніх ресурсів у розмірі 37-39 млрд доларів США. Ця мобілізація зовнішніх ресурсів допоможе задовольнити критичні потреби країни в цей важкий період і підтримати офіційні валютні резерви. Продаж державних облігацій внутрішнім інвесторам може стати значним джерелом фінансування бюджетного дефіциту в Україні. Наприклад, під час Другої світової війни в США розміщення державних облігацій на внутрішньому ринку допомогло залучити фінансування на 46% бюджетного дефіциту.

Це покаже високу залежність від зовнішнього фінансування, яке допоможе покрити важливі потреби держави під час складного періоду її існування. Однак, важливо враховувати, що це також може привести до зростання зовнішнього боргового навантаження на країну. Продаж державних облігацій на внутрішньому ринку може забезпечити стабільне джерело фінансування, яке залежить від внутрішніх інвесторів і сприятиме збалансованій фінансовій стійкості держави.

В цілому, забезпечення стійкості функціонування держави в умовах війни та вплив на фінансову безпеку включає пошук різних джерел фінансування, залучення зовнішніх ресурсів, розвиток внутрішніх ринків та забезпечення ефективного управління фінансовими ресурсами. Особлива увага має бути приділена розумному розподілу ресурсів для забезпечення

важливих потреб держави, збереженню фінансової стабільності та уникненню надмірного зростання боргового навантаження.

На жаль, в Україні існує негативне внутрішнє фінансування від комерційних кредиторів, що означає, що цей спосіб фінансування не забезпечує додаткових коштів для бюджету, а навпаки, виснажує його ресурси. У грудні 2022 року середня ставка за облігаціями внутрішньої державної позики (ОВДП) на первинному ринку складала 20,8% річних. Хоча реальна дохідність ОВДП залишалася негативною відносно інфляції (*ex post*) і слабо позитивною відносно інфляції (*ex ante*), вона значно перевищувала ставки фінансового ринку України, що не пов'язані з директивними ставками (облікова ставка і ставка за депозитними сертифікатами). Наприклад, середня ставка за строковими гривневими депозитами для фізичних осіб у банках коливалася від 11% до 14% річних, залежно від терміну депозиту.

Основною причиною низького попиту на ОВДП є наявність конкурентного інструменту, яким є депозитні сертифікати, пропоновані Національним банком України банкам. Починаючи з червня 2022 року, ставка за сертифікатами «овернайт» становила 23% річних, а з 2023 року планується введення строкових сертифікатів з дохідністю 25%.

Європейський центральний банк також надає своїм банкам можливість отримувати до 2% річних за депозитними сертифікатами. Однак це питання стає предметом серйозного обговорення серед вчених, які вказують на те, що центральні банки, які мають монопольне право на емісію грошей і отримують прибуток (сеньйораж), самостійно перерозподіляють ці прибутки на користь приватних банків. Законодавство, однак, вимагає, щоб центральні банки повністю перераховували свої прибутки до бюджету (VOXEU «Monetary policies that do not subsidise banks»). Як альтернативний спосіб регулювання надлишкової ліквідності банків без додаткових втрат для бюджету може бути відмова від депозитних сертифікатів та збільшення норм обов'язкового резервування.

У підсумку, в Україні існує проблема негативного внутрішнього фінансування від комерційних кредиторів, що виснажує бюджет. Низький попит на облігації внутрішньої державної позики (ОВДП) пояснюється конкуренцією з боку депозитних сертифікатів, запропонованих Національним банком України. Перевищення прибутковості штучних інструментів Національного банку України (НБУ) порівняно з державними облігаціями свідчить про недостатнє розуміння або незважання Національним банком на основні потреби країни під час воєнного конфлікту. Запобігання ослабленню державних фінансів у період війни вимагає гармонізації монетарної та фіскальної політик для уникнення непродуктивних витрат з бюджету через високі відсотки за державні облігації та втрати доходу НБУ.

Під час війни і в перші роки після неї державі будуть потрібні значні ресурси для відновлення виробничої та соціальної інфраструктури, відновлення виробничих активів та житлового фонду, а також для забезпечення доступу до соціальних та медичних послуг. У середньостроковій перспективі до цих завдань додаються цілі побудови стійкої енергоефективної та інклюзивної інфраструктури, стимулювання розвитку конкурентоспроможної промисловості та покращення якості людського капіталу. Зрозуміло, що досягнення цих цілей потребує ефективної та злагодженої роботи всіх регуляторних і управлінських органів.

Прогнозується, що державний борг України до кінця 2023 року може зрости до рівня 6,4 трлн гривень. За останніми даними Міністерства фінансів, на кінець серпня 2022 року ця сума становила 3,9 трлн гривень. Цей значний зріст боргу обумовлений тим, що країна щомісяця витрачає 230-250 млрд гривень, приблизно половина з яких спрямовується на потреби в обороні. Такі витрати зумовлені необхідністю фінансування обороноздатності та забезпечення безпеки країни в умовах конфлікту. Це викликає зростання державного боргу, оскільки витрати перевищують надходження до бюджету, і

держава змушена залучати додаткові фінансові ресурси шляхом випуску облігацій або звернення до інших джерел позичкового капіталу.

Наразі державі не вистачає власних надходжень, щоб покрити навіть витрати на військову сферу, не згадуючи соціальні потреби, освіту та медицину. У вересні доходи від податків та митних платежів склали 83,6 млрд гривень, тоді як видатки становили 233,1 млрд гривень. Зазначена сума включає 106 млрд гривень на оплату заробітної плати військовослужбовцям.

Нестачу коштів компенсують західні партнери, які надають фінансову допомогу. Частина цих коштів надходить у формі грантів (у вересні - 72,5 млрд гривень), проте більшість фінансування надається у вигляді кредитів. Це призводить до зростання державного боргу України на десятки мільярдів гривень щомісяця. Згідно з проектом державного бюджету, така тенденція збільшення боргу буде тривати й у 2023 році.

Внаслідок цього, розмір державного боргу перевищить вартість всіх вироблених товарів та послуг у країні. Уряд прогнозує, що державний борг складе 106% від номінального ВВП.

Враховуючи цей контекст, важливо забезпечити ефективне управління фінансовими ресурсами, контроль за збалансованістю між монетарною та фіскальною політикою, а також розробку стратегії зменшення державного боргу в майбутньому. Для цього можуть бути застосовані такі заходи, як ефективне управління бюджетними витратами, стимулювання економічного зростання та привабливості для інвесторів, посилення боротьби з корупцією та недобросовісним використанням фінансових ресурсів.

Розмір державного боргу України відносно ВВП в майбутньому є невизначеним через непередбачуваність подальших умов, спричинених воєнними діями в Україні. Ці умови включають питання доступу до морських портів і електроенергії для бізнесу, які безпосередньо впливають на розмір ВВП в період з 2022 до 2023 року.

Оскільки частина фінансування, яке надходить в Україну, є безповоротною, складно передбачити, на яку суму збільшиться державний борг. Міжнародні партнери можуть надати значну фінансову допомогу у формі грантів. За даними Міністерства фінансів, приблизно 42% зовнішнього фінансування державного бюджету у 2022 році передбачається надійти у вигляді грантів. Тому рівень державного боргу, який перевищує 100% ВВП, слід розглядати як граничний показник.

Співвідношення державного боргу до ВВП у 2023 році може значно перевищувати 106%, якщо номінальний ВВП буде меншим, ніж очікувалося, і значно зменшуватися, якщо більша частина фінансування буде надана у формі грантів. Зростання державного боргу в 2022 році було продовженням тривалого процесу, і до 24 лютого уряд намагався знизити частку зовнішнього боргу. Однак, вторгнення росії суттєво вплинуло на ситуацію. У зв'язку з дефіцитом бюджету, який перевищував 5 млрд доларів на місяць, державі довелося звертатися за фінансовою допомогою до західних партнерів та міжнародних фінансових організацій. Як наслідок, частка зовнішнього боргу у загальній сумі боргу зросла з 58,4% до 62,8%. За розрахунками Київської школи економіки, через значні зовнішні запозичення у 2023 році частка зовнішнього боргу може збільшитися до 79% (рис. 2.9) [34].

Найбільш значна зовнішня заборгованість України перед власниками євробондів становить близько 22,52 млрд доларів або 823,4 млрд гривень. Проте, протягом наступних двох років цей борг не стане тягарем для державних фінансів, оскільки уряду вдалося домовитися про відтермінування виплат за єврооблігаціями.

Крім євробондів, Україна отримала позики від міжнародних фінансових корпорацій, таких як Cargill, Credit Agricole Corporate and Investment Bank та Deutsche Bank, на суму близько 1,6 млрд доларів.

Рисунок 2.9 – Динаміка зміни структури державного боргу в Україні, %

Решта позик Україна отримала від міжнародних фінансових організацій, зокрема Міжнародного валютного фонду (МВФ), а також урядів інших країн. За період з початку 2022 року Кабінет Міністрів уклав кредитні угоди з Італією та Канадою на суму 62,6 млрд гривень.

Україна все ще має борг перед росією у розмірі приблизно 605,8 млн доларів. З початку 2022 року розмір цього боргу не змінився, і ймовірно, держава не здійснює платежі за цим боргом (рис. 2.9).

Уряд заклав у бюджет на 2023 рік значну суму - 326 млрд гривень - на виплату процентів за державним боргом, що є майже вдвічі більше, ніж планувалося на 2022 рік (166,4 млрд гривень) (рис. 2.11). Подальші видатки на обслуговування та погашення боргу будуть зростати, оскільки Україна планує значні позичення і на 2023 рік.

Рисунок 2.10 – Структура заборгованості України станом на 31.12.2022 р., млрд. грн. [34]

Завдяки успішним переговорам з власниками українських єврооблігацій, уряд зумів знизити навантаження боргу на бюджети 2022 і 2023 років, а також можливо рефінансувати борг перед міжнародними фінансовими організаціями, зокрема Міжнародним валютним фондом (МВФ). Це дозволить уникнути збільшення зовнішнього боргу на бюджет у 2023 році.

Більшість платежів уряд буде здійснювати внутрішнім кредиторам, зокрема Національному банку України (НБУ). Це означає, що частина коштів, витрачених на виплату цього боргу, повернеться до бюджету у формі прибутку для Нацбанку. Однак цей прибуток буде отриманий лише через рік.

Починаючи з 2024 року, буде відчутний значний тиск боргу на державні фінанси, особливо від погашення зовнішніх позик. Значна частина зобов'язань буде спрямована саме на зовнішні позики.

Накопичення державою боргу несе за собою ризики, з яких одним з найважливіших є валютний ризик. Уже зараз більшість позик отримується з-за кордону. У 2023 році очікується зростання обсягу зовнішніх позик на 1,596

трлн гривень, оскільки 95% дефіциту бюджету планується покрити зовнішнім фінансуванням.

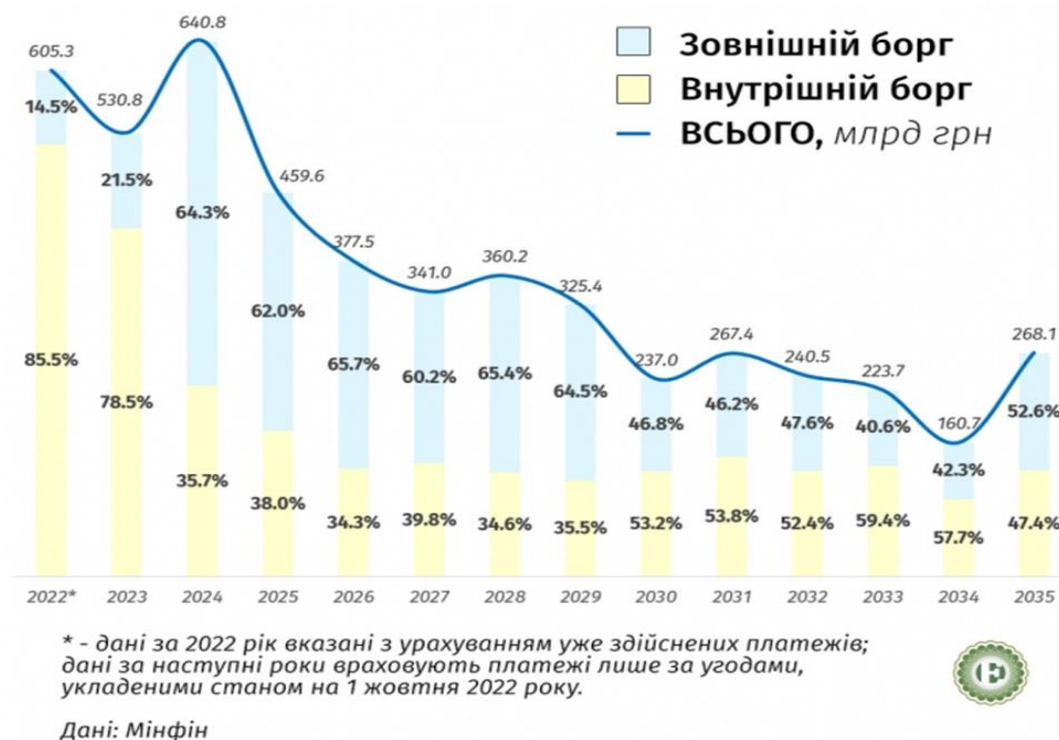

Рисунок 2.11 – Основні обсяги зобов'язань по державному боргу України, млрд. грн. [34]

Зрозуміло, що Україна отримує позитивні умови позик. Відсоткові ставки на них майже нульові або дуже низькі, а умови кредитів часто передбачають пільговий період, коли не потрібно робити жодних виплат. Терміни зовнішніх позик зазвичай довгострокові. Наразі майже неможливо знайти в країні кредиторів, які готові позичити державі гроші на п'ять-десять років. Однак, зовнішні позики надаються в іноземній валюті, що робить цей частину боргу дуже вразливою до коливань вартості гривні: коли національна валюта починає знецінюватися, витрати на обслуговування боргу наростають швидким темпом для державного бюджету.

Крім того, обслуговування валютного боргу надзвичайно впливає на золотовалютні резерви. Отже, чим більше виплат за зовнішнім боргом, тим

менше можливостей у Національного банку для утримання стабільно значних запасів золота та іноземних валют. Це ставить під загрозу стабільність гривні та збільшує навантаження на бюджет для здійснення таких платежів.

Тобто, зростання зовнішнього боргу та залежність від зовнішнього фінансування мають великий вплив на державні фінанси. Погашення зовнішніх позик стає важливим завданням, яке вимагає ретельного контролю за валютним курсом, збереження золотовалютних резервів та ефективного управління фінансовими ресурсами. Крім того, необхідно розробити стратегію зменшення залежності від зовнішнього боргу шляхом сприяння економічному розвитку, залученню інвестицій та забезпеченню стійкості фінансової системи країни. В цілому, уникнення зростання боргового навантаження та забезпечення фінансової стабільності вимагають обережного планування, стратегічного управління та вироблення ефективних рішень з метою збалансованого розвитку економіки та фінансової системи країни.

Існує альтернатива для отримання фінансових коштів, окрім залучення зовнішніх кредиторів – це Національний банк, який надає уряду позики на тривалий термін до 30 років. Однак такі запозичення мають свої наслідки у вигляді стрімкого зростання інфляції та девальвації національної валюти внаслідок збільшення грошової маси. Якщо очікувані обсяги кредитування від партнерів не виконуються, найімовірніше, дефіцит буде покриватися шляхом грошової емісії з боку Національного банку. Це несе ризик підвищеної інфляції, девальвації валюти та подальшого погіршення показників державного боргу.

Ще одним ризиком є демографічний чинник. Життя на кредит означає, що майбутні покоління несуть велике тягар погашення та обслуговування державних позик. Оскільки мільйони громадян, зокрема жінки з дітьми, залишають країну, існує ризик, що воєнний борг буде непокритим. Чим триваліше триватиме війна, тим менше імовірностей, що українські біженці повернуться додому. Тому майбутнє покоління українців може бути меншим,

ніж очікувалося. Це має вплив на економічну активність та здатність держави збирати достатньо податків для виплати зобов'язань по боргу.

Державний борг не завдає шкоди економіці, а навпаки, інструменти, що використовуються для його утворення, активно торгуються на фінансових ринках і дозволяють інвесторам зберігати та примножувати свій капітал. Проблеми виникають, коли розмір державного боргу зростає до великих значень. Обслуговування боргу вимагає значних ресурсів, які могли бути використані для інших цілей. Крім того, існує зв'язок між розміром державного боргу і темпами економічного зростання.

Дослідження Світового банку показують, що коли розмір державного боргу перевищує певну межу, подальше зростання боргу сповільнює темпи зростання ВВП. Для розвинених країн ця межа становить 77% від ВВП, а для країн, що розвиваються, як Україна, - 64% від ВВП. За даними Світового банку, перевищення державного боргу відносно ВВП країни на 1% понад 64% коштує економіці втрату зростання на 0,02%. Це означає, що борг у розмірі 106% від ВВП може сповільнити зростання української економіки на 0,84% щорічно.

Перед тим як інвестувати кошти в український борг, інвестори оцінюють ризики неповернення заборгованості. Якщо ризики високі, країні доведеться платити високі проценти за позику. В результаті, для погашення та обслуговування цього боргу доведеться знову позичати гроші, що може спричинити виникнення умовної «фінансової піраміди».

Єдиний спосіб уникнути цієї ситуації полягає у збільшенні темпів економічного зростання та проведенні реформ, які сприятимуть підвищенню кредитного рейтингу та фінансової стійкості держави. У цьому контексті, рух до європейської інтеграції може відіграти позитивну роль. Перспектива стати членом Європейського Союзу буде спонукати міжнародні інвестиції в українську економіку після закінчення війни, а також вимоги, пов'язані з

членством в ЄС, змусять країну підвищити свій кредитний рейтинг та знизити вартість зовнішніх позик.

Незважаючи на те, що держава знаходиться в умовах війни і бореться за своє існування, несплату боргу було б не вигідною, оскільки це призвело б до значних шкоди економіці, а вигоди від такого рішення були б невеликими.

Найбільша частина боргу сконцентрована в державних облігаціях (ОВДП), які є важливим інвестиційним інструментом в країні, особливо в умовах воєнного конфлікту. Банки мають значну частку своїх активів в ОВДП, включаючи державні фінансові установи, наприклад, Приватбанк. Дефолт на внутрішній борг означав би децентралізацію цих активів, що могло б призвести до краху всієї фінансової системи країни.

Україна також не може не виконувати свої зобов'язання за зовнішнім боргом, оскільки країна залежить від західного фінансування. В разі неплатоспроможності перед Міжнародним валютним фондом, Європейським банком реконструкції та розвитку, Світовим банком буде складніше домовитися про нові позики.

Оголошення дефолту із комерційними зовнішніми позиками не є необхідним, оскільки виплати за цими позиками наразі зупинені. Після закінчення воєнного конфлікту Україні буде потрібно звернутися до міжнародних ринків для залучення коштів на відбудову. Оголошення дефолту ускладнило б цей процес і зробило його більш складним і дорогим. Крім того, дефолт може на довгий час виключити Україну зі списку потенційних міжнародних інвесторів, що станеться в самий час, коли країні буде найбільше потреби в залученні інвестицій.

Наразі немає нагальної потреби в проведенні реструктуризації державного боргу. Україна вже відклала виплати за комерційним боргом на два роки, відтермінувавши платежі на суму 6 мільярдів доларів. Реструктуризація до закінчення цього терміну не має сенсу. Дальша необхідність реструктуризації буде залежати від макроекономічної ситуації.

Протягом найближчих двох років найбільше фінансового навантаження на Уряд будуть становити платежі за борговими зобов'язаннями перед міжнародними фінансовими організаціями, зокрема Міжнародним валютним фондом (МВФ). Це означає, що Уряд повинен буде сплатити великі суми грошей в якості відсотків та головної суми кредитів, які були надані раніше. Проте, наразі відсутній механізм реструктуризації цього боргу. Це означає, що Уряд має необхідність домовитися з МВФ та іншими міжнародними фінансовими організаціями про створення нової довгострокової програми, яка дозволить переглянути умови погашення попередніх кредитів. Така реструктуризація може включати перенесення платежів на подальші строки, зменшення процентних ставок або зміну інших умов сплати.

Це важливе завдання для Уряду та Національного банку, оскільки від успішної реструктуризації залежить стабільність фінансової ситуації країни. Уряд повинен активно працювати на переговорах з МВФ та іншими зацікавленими сторонами, зокрема шляхом розробки нової довгострокової програми, яка буде сприяти покращенню фінансової стійкості та забезпеченню можливості вчасного погашення боргових зобов'язань.

Також варто зазначити, що якість кредитного портфеля банків суттєво погіршилася, зокрема виокремлюються проблеми з фізичними особами, як видно з табл. 2.12.

Погіршення якості кредитного портфеля банків була спричинена головним чинником – повномасштабною війною. З 1 березня 2022 року до 1 квітня 2023 року обсяг непрацюючих кредитів (NPL) збільшився до 434 млрд гривень, що є приростом на 129 млрд гривень. Зокрема, 100,9 млрд гривень належать корпоративному сектору, а 27,9 млрд гривень - фізичним особам.

Половина збільшення непрацюючих кредитів з моменту початку війни припадає на державні банки, 30% - на іноземні банківські групи, а 20% - на українські банки з приватним капіталом. Сума відрахувань до резервів для

покриття можливих збитків з таких кредитів склала 107 млрд гривень, що становить 13% кредитного портфеля банків на момент початку війни.

Таблиця 2.12 – Динаміка кредитного портфеля банків, млн грн

Елементи кредитного портфелю	1.01.2022	1.01.2023
Кредити корпоративному сектору	835,658	818,894
непрацюючі кредити	301,665	362,673
частка непрацюючих кредитів, %	36.10	44.29
Кредити фізичним особам (включно із ФОП)	256,291	221,234
непрацюючі кредити	43,21	70,873
частка непрацюючих кредитів, %	16.86	32.04
Всі кредити	1,149,567	1,119,039
Частка непрацюючих кредитів, %	30.02	38.79
у т.ч. банки:		
з державною часткою, з них	47.08	52.68
Приватбанк	69.92	67.51
з державною часткою крім Приватбанку	27.41	41.45
іноземних банківських груп	17.82	21.46
з приватним капіталом	9.43	22.47

Через послаблення регуляторних вимог щодо оцінки кредитного ризику та тривалості військових дій, реальний обсяг непрацюючих кредитів, ймовірно, буде ще більшим. Національний банк України оцінює можливі втрати в 30% від кредитного портфеля на момент початку війни.

Незважаючи на зростання непрацюючих кредитів, банківська система зараз належним чином капіталізована, адже регулятивний капітал на 1 квітня становив 20,8%, що перевищує норматив не менше 10%, і це вище, ніж до війни.

Після завершення війни, велике значення матиме вирішення проблеми NPL і значного збільшення кредитування економіки для фінансового сектору уряду. В Національному банку України, Міністерстві фінансів та профільному комітеті парламенту вже розуміють, які заходи необхідно прийняти для відновлення стійкого банківського кредитування, проте ключовим завданням буде початок повномасштабного відновлення країни.

Важливими напрямками політики для зниження ризиків, що впливають на фінансову безпеку, є:

- Забезпечення безперебійного обслуговування та погашення державного та гарантованого державою боргу, шляхом залучення фінансування на міжнародних фінансових ринках та отримання міжнародної фінансової допомоги.

- Уточнення пріоритетів бюджетної політики з метою зменшення негативного впливу на економічну активність при необхідності зменшення видаткової частини бюджету у разі виникнення бюджетного дефіциту.

- Запобігання необґрунтованому підвищенню цін шляхом боротьби з монопольним поведінкою, недобросовісною конкуренцією та спекулятивним ціноутворенням, зокрема з боку постачальників комунальних послуг, що мають монопольне становище.

- Відокремлення проблемних кредитів від банківської системи, що виникли внаслідок воєнних дій, через створення спеціалізованої державної установи для їх концентрації. Це дозволить розгрузити активи банків і зосередити їх увагу на кредитуванні суб'єктів господарювання в рамках програм післявоєнного відновлення країни.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

Було проведено комплексний аналіз фінансової безпеки на макро- і мікрорівнях економіки України за період 2020-2022 роки. Оцінка фінансової безпеки є надзвичайно важливою для розуміння стану економіки країни та її суб'єктів у контексті загроз і ризиків, які впливають на їх функціонування та стабільність в цілому.

Надано визначення фінансової безпеки держави і здійснено оцінку її стану на макрорівні. Дослідження показало, що Україна стикається з рядом фінансових викликів та загроз, таких як дефіцит бюджету, збільшення

зовнішнього боргу та високий рівень корупції. Оцінка фінансової безпеки держави дозволила виявити основні проблеми, з якими Україна стикається і які потребують уваги та вжиття необхідних заходів.

Досліджено фінансові загрози і корупційні ризики, пов'язані з державними закупівлями, та їх вплив на фінансову безпеку держави. Результати дослідження показали, що недостатня прозорість, недоброчесні практики та корупція в сфері державних закупівель серйозно підривають фінансову безпеку держави, а також порушують конкуренцію і сприяють втраті бюджетних коштів. Для забезпечення фінансової безпеки держави необхідно приділяти особливу увагу впровадженню ефективних механізмів контролю, прозорості та антикорупційних заходів у сфері державних закупівель.

У процесі дослідження висунуто та підтверджено гіпотезу щодо наявності взаємозв'язку між рівнем фінансової безпеки умовно однорідної групи суб'єктів господарювання за зовнішніми небезпеками та загрозами та наявністю структурних неузгодженостей їх розвитку. Специфіка динаміки виробництва ВВП та фінансового результату за окремими видами економічної діяльності визначається переважно циклічними порушеннями, високою волатильністю характеристик та загальним зниженням економічної активності, що визначило переважно негативний вектор фінансової безпеки суб'єктів господарювання, виходячи з особливостей макросередовища.

Проведено комплексний аналіз рівня фінансової безпеки конкретного підприємства - ПРАТ «МЕТІНВЕСТ ПБ», враховуючи негативний вплив збройної агресії РФ. Справді, війна та збройні дії мають серйозний вплив на економіку та фінансову безпеку країни в цілому, а також на функціонування підприємств. Враховуючи цю ситуацію, показники фінансової безпеки ПРАТ «МЕТІНВЕСТ ПБ» є незадовільними. Це призводить до збільшення ризиків та загроз, таких як зниження попиту, обмеження доступу до ринків, зниження інвестиційного потенціалу та збільшення витрат на виробництво і безпеку, а

також збільшенням фінансових труднощів, зменшенням доходів та погіршенням фінансових показників. Забезпечення фінансової стійкості та прийняття заходів для зменшення впливу військових дій на фінансову безпеку стають важливими завданнями не тільки для держави, але й для підприємства.

Дослідження, що стосується методологічного забезпечення оцінки рівня фінансової безпеки підприємств, виявило значні недоліки як у змістовному, так і в технічному плані. Збірні показники, які використовуються, є суб'єктивними і змінними, і не забезпечують можливість отримати чіткі та якісні висновки про рівень фінансової безпеки. Вони не пристосовані до конкретних економічних умов підприємств і не враховують змінливого характеру економічного середовища та впливу невизначеності на економічні процеси. Проте використання широкого спектру окремих показників рівня фінансової безпеки демонструє високу збіжність з результатами оцінки рівня фінансової безпеки для групи схожих підприємств, які характеризуються високою пропорцією збиткових підприємств. Це можна вважати узагальненим критерієм рівня фінансової безпеки.

Недоліки інтегральних оцінок рівня фінансової безпеки пов'язані насамперед з частковим дублюванням важливості окремих складових (через збіг їх змісту), недостатньою систематичністю оцінок (через неврахування взаємозв'язків між елементами оцінки), неврахування специфіки функціонування суб'єктів господарювання в конкретних економічних умовах та у зв'язку з невизначеністю. Конкретні значення інтегральних показників рівня фінансової безпеки істотно залежать від технічних прийомів їх інтегрування.

Було проведено узагальнення аналітичних досліджень фінансової безпеки України та виявлення напрямків її забезпечення у період поствоєнного відновлення. Результати досліджень свідчать про необхідність посилення заходів з підвищення ефективності бюджетного управління, реформування податкової системи, розвитку фінансового ринку та

стимулювання інвестиційної діяльності. Забезпечення фінансової безпеки України є ключовим завданням для сталого розвитку економіки та зміцнення її позицій на міжнародній арені.

Загальним висновком до цього розділу є те, що оцінювання стану фінансової безпеки економічних суб'єктів на макро- і мікрорівнях є складним та важливим процесом, який вимагає системного підходу та врахування різних аспектів. Виявлення загроз та ризиків, аналіз їх впливу та розробка ефективних заходів для забезпечення фінансової безпеки стають основою для сталого розвитку економіки та зміцнення позицій країни.

РОЗДІЛ 3

ПРОГНОЗУВАННЯ СЦЕНАРІЇВ РОЗВИТКУ ТА ФОРМУВАННЯ НАПРЯМКІВ ВДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ СИСТЕМОЮ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ НА МАКРО- І МІКРОРІВНЯХ

3.1 Визначення напрямків забезпечення фінансової безпеки України у період поствоєнного відновлення

Проаналізувавши фінансову безпеку України за останній період, можна визначити інструменти підтримки фінансової стабільності в умовах воєнного стану в Україні.

Грошово-кредитна сфера

Під час воєнного стану, Національний банк України активно здійснює комплекс заходів, які спрямовані на підтримку фінансової стійкості держави та регулювання фінансового сектору.

Національний банк продовжує підписувати угоди з європейськими регуляторами про можливість обміну готівкової гривні за кордоном. Підписано угоду з Центральним банком Мальти. Завдяки цьому громадяни України, які тимчасово перебувають на Мальті, з 1 серпня зможуть обмінювати готівкову гривню в сумі до 10 000 гривень на одну особу на євро за курсом, встановленим Національним банком. Центральний банк Мальти не стягуватиме жодних зборів, комісій чи платежів за такі обмінні операції. Раніше НБУ вже уклав аналогічні угоди з центральними банками Польщі, Німеччини, Бельгії, Швейцарії, Італії, Нідерландів та Швеції. Варто зазначити, що ці зміни не впливають на порядок здійснення закордонних розрахунків за допомогою гривневих та валютних карток, емітованих українськими банками, які здійснюються у звичайному режимі.

Незважаючи на військові дії, банківська система країни продовжує модернізуватися. За інформацією регулятора, запланований перехід на нове покоління систем електронних платежів (СЕП) відбудеться 1 квітня 2023 року.

СЕП НБУ працюватиме цілодобово (24/7) на базі міжнародного стандарту ISO 20022 (переклад з англійської-ISO 20022 – це стандарт ISO для електронного обміну даними між фінансовими установами. Він описує сховище метаданих, що містить описи повідомлень і бізнес-процесів, а також процес обслуговування вмісту сховища), що стане технологічним підґрунтям для входження України до Єдиного платіжного простору євро (SEPA) та запровадження миттєвих платежів в Україні.

Бюджетна політика

У серпні 2022 року уряд України продовжував працювати над забезпеченням першочергових потреб держави у сферах національної безпеки та оборони, а також соціальної підтримки населення, що зумовлено обмеженими дохідними можливостями державного бюджету та місцевих бюджетів.

У серпні 2022 року набули чинності чергові зміни, що включають:

1) дії, спрямовані на підготовку до опалювального сезону та створення субвенції для погашення боргів, що виникають внаслідок різниці в тарифах на теплову енергію, послуги з теплопостачання та постачання гарячої води (сума в розмірі 14 млрд гривень), надання компенсацій учасникам ринку природного газу для покриття витрат, пов'язаних з виконанням спеціальних обов'язків, що покладені на них (сума в розмірі 111,1 млрд гривень), фінансову підтримку заходів з погашення заборгованості, передбачених Законом України «Про першочергові заходи щодо подолання негативних наслідків фінансової кризи та забезпечення стабільності державного бюджету».

Зазначені заходи передбачається профінансувати за рахунок надходжень від виплати дивідендів (доходу) на акції НАК «Нафтогаз України» за результатами його фінансово-господарської діяльності у 2022 році, сплати ним авансового внеску з податку на прибуток підприємств при виплаті дивідендів (у тому числі шляхом проведення відповідних взаємозаліків), а

також за рахунок надходжень від програм допомоги ЄС, урядів іноземних держав, міжнародних організацій та донорських установ;

2) збільшення видатків за окремими бюджетними програмами на заходи із забезпечення національної безпеки і оборони, мобілізаційну підготовку галузей національної економіки (+10,3 млн грн) та поповнення Резервного фонду державного бюджету (+715,7 млн грн). Ці видатки будуть профінансовані за рахунок додаткових внутрішніх запозичень.

Врегульовано питання виділення коштів з резерву освітньої субвенції на оснащення муніципалітетів шкільними автобусами. Резерв освітньої субвенції спрямовується на придбання таких автобусів для закладів загальної середньої освіти, шкільні автобуси яких були знищені або передані на військові потреби внаслідок збройної агресії російської федерації проти України, а також для закладів, які були знищені (пошкоджені), але мають учнів, які потребують підвезення. За даними Міністерства освіти і науки[45], до повного військового вторгнення російської федерації в Україну шкільний автобусний парк налічував 7 027 автобусів. Однак близько 500 автобусів було знищено або пошкоджено внаслідок обстрілів, а понад 1 600 автобусів використовувалися для евакуації цивільного населення з районів активних бойових дій. Мінімальна потреба в автобусах наразі становить 3133 одиниці (розпорядження Кабінету Міністрів України від 27 серпня 2022 р. № 762-р). Реалізація цієї ініціативи дозволить підтримати освітній процес у короткостроковій перспективі та забезпечити доступ учнів до навчальних закладів. Для порівняння, за даними Міністерства фінансів [46], з січня по липень 2022 року до місцевих бюджетів було перераховано 63,9 млрд грн, або 100% розпису.

Тривала робота з фінансового забезпечення реалізації першочергових заходів з підтримки галузі охорони здоров'я та економіки, органів місцевого самоврядування, які приймають ВПО, соціальної підтримки учасників АТО та

їхніх сімей, реалізації окремих інвестиційних проектів, що здійснюються за рахунок коштів Резервного фонду.

Податкова та митна політика

У серпні 2022 року було досягнуто значного прогресу в напрямку європейської інтеграції як у податковій, так і в митній політиці. У податковій політиці Державна податкова служба України (ДПС) приєдналася до багатосторонньої угоди CRS. Міністерство фінансів України подало відповідний законопроект про міжнародний автоматичний обмін інформацією про фінансові рахунки для податкових цілей. Крім того, ДПС створила податкові комунікаційні платформи на регіональному рівні. У сфері митної політики Верховна Рада України прийняла зміни до Митного кодексу України, а Президент України підписав ратифікацію двох міжнародних митних конвенцій. Водночас, Державна податкова служба та Бюро економічної безпеки (БЕБ) створили робочі групи для оцінки корупційних ризиків та провели анонімні опитування. Очікується, що отримані результати призведуть до значного прогресу в європейській інтеграції та антикорупційних реформах.

19 серпня 2022 року Державна податкова служба України, яка є компетентним органом країни, приєдналася до Багатосторонньої угоди про автоматичний обмін інформацією про фінансові рахунки (відома як Багатостороння угода CRS) (рис. 3.1). Ця дія сприятиме створенню більш прозорого податкового оточення та сприятиме утворенню іміджу України як надійного та рівноправного партнера в міжнародних податкових відносинах. Також, систематичний аналіз інформації, отриманої ДПС від компетентних органів інших країн, є важливим інструментом контролю за своєчасним та повним декларуванням оподатковуваних активів та доходів, виявленням незадекларованих активів та доходів, а також протидії ухиленню від сплати податків українськими резидентами. Хоча приєднання до Багатосторонньої угоди CRS є важливим кроком, воно є лише необхідною, але недостатньою умовою для впровадження автоматичного обміну інформацією. Це стане

можливим лише після прийняття Україною необхідного законодавства для впровадження єдиного стандарту звітності CRS.

Рисунок 3.1 – План щодо імплементації CRS [47]

Міністерство фінансів України подало законопроект щодо імплементації міжнародного стандарту ОЕСР з автоматичного обміну інформацією про фінансову звітність для цілей оподаткування (Common Reporting Standard CRS). Обмін податковою інформацією про рахунки юридичних та фізичних осіб буде автоматичним, щорічним та базуватиметься на принципі резидентства (на відміну від стандарту FATCA, який базується на принципі громадянства). Суть обміну полягає в тому, що банки збиратимуть інформацію про фінансову діяльність на корпоративних рахунках, індивідуальних рахунках фізичних осіб, приватних фондів і трастів, а потім передаватимуть цю інформацію податковим органам своєї країни, які пересилатимуть її до країни податкового резидентства власника рахунку. Експерти Міністерства фінансів та EU4PFM ознайомили аудиторію з основними положеннями законопроекту та пояснили ключові дати та дії, які

необхідно здійснити компаніям, щоб підготуватися до вимог Єдиного стандарту звітності CRS. Комунікація реформи є важливою частиною її успішного впровадження.

Верховна Рада України прийняла рішення щодо податкових пільг для сімей, які є захисниками України, а також продовжила термін дії «податкової амністії». Закон № 2516-IX «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо звільнення від оподаткування благодійної допомоги членам сімей загиблих та померлих учасників бойових дій, які брали участь у захисті України від збройного нападу та забезпеченні її національної безпеки» був ухвалений 15 серпня 2022 року. Разом з цією податковою пільгою, термін декларування було продовжено на шість місяців до 1 березня 2023 року (раніше – до 1 вересня 2022 року). Процедура одноразового добровільного декларування доходів також була розширена. На даний момент, згідно з інформацією Державної податкової служби України, починаючи з 1 вересня 2021 року, була проведена разова (спеціальна) кампанія добровільного декларування доходів фізичних осіб, і до 29 серпня 2022 року було задекларовано 4,5 мільярда гривень. Зазначена сума сплати становить 269,2 млн гривень. Очікується, що розширення процедури одноразового добровільного декларування дозволить ще більшій кількості громадян легалізувати свої приховані активи та вільно користуватися ними у майбутньому.

Державна податкова служба України створила робочу групу з оцінки корупційних ризиків у діяльності Державної податкової служби та провела опитування щодо рівня корупції в органах ДПС. Робоча група визначить ймовірність вчинення корупційних та пов'язаних з корупцією злочинів працівниками ДПС, їх причини, умови та наслідки. Робоча група також проаналізує ефективність існуючих заходів контролю для запобігання корупційним ризикам. Водночас ДПС провела загальнонаціональне опитування платників податків з 15 по 27 серпня 2022 року з метою

визначення рівня корупції в ДПС. Опитування було анонімним та добровільним. Робоча група з оцінки корупційних ризиків ДПС використовуватиме всі отримані відповіді лише в загальних рисах. Як було оголошено ДПС, результати опитування будуть опубліковані на веб-сайті ДПС одразу після їх опрацювання.

Виявлення проблемних питань громадськістю допоможе спрямувати зусилля на їх вирішення з метою покращення роботи ДПС.

У головних та надрегіональних управліннях Державної податкової служби створено комунікаційні платформи для великих платників податків. Комунікаційна податкова платформа працює в центральному апараті ДПС з червня 2020 року, а комунікаційні податкові платформи в регіонах – з початку серпня 2022 року. ДПС рекомендує платникам податків, громадським організаціям та бізнес-асоціаціям звертатися до комунікаційних податкових майданчиків при головних та міжрегіональних управліннях ДПС для роботи з великими платниками податків з питань, які потребують оперативного вирішення. Будь-який запит, надісланий на електронну адресу платформи у відповідному територіальному управлінні ДПС, опрацьовується максимально швидко, а запитувач отримує зворотній зв'язок. Для цього призначені відповідальні особи – комунікатори з числа співробітників ДПС. Організуються регулярні зустрічі між представниками компаній та фахівцями профільних підрозділів територіальних органів ДПС. Платформи податкової комунікації, створені в головному та міжрегіональних управліннях ДПС для великих платників податків, вже демонструють ефективність нового формату комунікації між бізнес-асоціаціями та податковими органами. Такий формат дозволяє швидко та ефективно розглядати конкретні проблеми, враховуючи всі обставини, та знаходити системне рішення.

Державна податкова служба повідомила про щомісячне збільшення приблизно на 20 % виручки, що проходить через касові апарати. Повнота реєстрації розрахункових операцій (виторгу) через РРО є важливим фактором

повноти декларування доходів суб'єктів господарювання, а отже, реальності задекларованих та сплачених ними податків, зокрема податку на прибуток, податку на доходи фізичних осіб, акцизного податку тощо. Так, після падіння у березні 2022 року, спричиненого військовим вторгненням російської федерації в Україну, надходження через касові апарати демонструють стійку позитивну тенденцію до зростання у період квітень-липень 2022 року. Щомісячний приріст виручки становить близько 20%. У липні 2022 року надходження від касових апаратів склали 184 млрд грн. Раніше Державна податкова служба повідомляла, що обсяг реалізованих тютюнових виробів в Україні за травень-липень 2022 року з урахуванням даних з касових апаратів зріс майже вдвічі – з 3,6 млрд грн до 6,7 млрд грн. Стабільне зростання обсягів коштів, перерахованих через касові апарати, зумовлене сумлінністю платників податків у добровільному декларуванні своїх доходів, превентивними та контрольними інструментами ДПС, а також зростанням споживчих цін під впливом інфляції та девальвації.

У розрізі видів економічної діяльності війна мала найбільший негативний вплив на переробну промисловість і транспорт, що було частково компенсовано збільшенням податкових надходжень від грошового забезпечення військовослужбовців.

Боргова політика

Міжнародні інвестори підтримали пропозиції України щодо внесення змін до умов випуску та розміщення суверенних фінансових інструментів[47]. 10 серпня 2022 року Україна оголосила про завершення заходів з управління державним боргом, розпочатих 20 липня 2022 року.

За внесення змін до умов випуску цих облігацій проголосували власники приблизно 75% від загальної непогашеної основної суми 13 серій ОВДП (для ухвалення змін необхідно було проголосувати не менше 2/3 від загальної непогашеної основної суми цих облігацій).

В результаті змін термін погашення всіх 13 серій єврооблігацій буде продовжено на два роки, а купонні виплати, що мають бути здійснені в наступні два роки, будуть відтерміновані до кінця дворічного періоду, при цьому на відтермінований дохід нараховуватимуться відсотки за відповідною договірною ставкою до кінця періоду відстрочки.

У голосуванні щодо внесення змін до умов випуску суверенних цінних паперів (ВВП-варантів) взяли участь власники приблизно 93% сукупної основної суми випущених суверенних цінних паперів, причому власники приблизно 91% сукупної основної суми випущених суверенних цінних паперів проголосували за внесення змін. Позитивне голосування за поправки демонструє готовність інвесторів підтримати Україну та зменшити потенційний негативний вплив цих інструментів на нашу економіку під час післявоєнного відновлення.

Це рішення дозволить заощадити 6 мільярдів доларів США на обслуговуванні боргу. Крім того, більшість інвесторів висловили готовність брати участь у післявоєнній відбудові України.

Інвестори також підтримали пропозиції Укренерго та Укравтодору щодо зміни умов їхніх єврооблігацій, гарантованих державою. Ці транзакції відбулися після того, як 20 липня 2022 року міжнародні партнери України з Групи семи та Паризького клубу (за винятком російської федерації) оголосили про ініціативу призупинити виплати з обслуговування боргу України до кінця 2023 року з можливістю продовження цього призупинення ще на один рік.

Після остаточної домовленості іноземних кредиторів про призупинення виплат за єврооблігаціями України агентства S&P та Fitch підвищили рейтинг України до CCC+ та CC відповідно, що навіть вище, ніж до зниження рейтингу до RD/SD (обмежений/вибірковий дефолт).

У серпні цього року зовнішня фінансова допомога Україні зросла порівняно з попередніми місяцями. За словами міністра фінансів України С.

Марченка [50], залежність українського бюджету від зовнішньої допомоги залишається значною – 5 млрд. дол. США на місяць (рис. 3.2).

Рисунок 3.2 – Фінансування державного бюджету України з початку повномасштабної війни росії проти України

За умовами кредитної угоди, кошти будуть надані безвідсотково на 15 років (включаючи 7,5-річний пільговий період). Кошти будуть спрямовані на виплату заробітної плати вчителям загальноосвітніх шкіл.

18 серпня 2022 року державний бюджет України отримав від Канади кредит на пільгових умовах у розмірі 450 млн канадських доларів (еквівалент 350 млн доларів США) [50]. Термін – 10 років, відсоткова ставка – 1,69% на рік. Кошти були надані через Механізм адміністративних рахунків МВФ.

Внесення змін до домовленостей за проектом електрифікації української залізниці дозволить виділити додаткові 98,5 млн євро з кредиту ЄБРР для забезпечення ліквідності для фінансування критично важливих потреб «Укрзалізниці». Нова частина кредиту ЄБРР буде забезпечена гарантією уряду Франції або іншої країни G7 [51].

Прогнозовані платежі за державним боргом у 2023-2048 роках за діючими угодами станом на 01.03.2023 наведені у додатку Г.

Незважаючи на триваючу війну, інфляція сповільнилася у 2023 році та залишиться керованою завдяки заходам НБУ та Уряду, а також підтримці міжнародних партнерів. НБУ також продовжить вживати заходів, щоб зробити гривневі фінансові інструменти більш привабливими, щоб українці могли захистити свої заощадження. Рада підтримала дії НБУ щодо повернення інфляції на стійку низхідну траєкторію та покращення строкової структури депозитів населення в банківському секторі.

Клієнти зберегли довіру до банківської системи, триває приплив ліквідності, відновилося зростання строкових депозитів. Незважаючи на війну, банки зберігають, а іноді й збільшують свої резерви капіталу, але загрози достатності капіталу залишаються. При цьому кредитний портфель скорочується через низький попит. Урядові програми можуть і надалі підтримувати кредитування. Тому члени Ради погодилися сприяти оновленню дизайну державних програм підтримки кредитування відповідно до пропозицій, розглянутих Радою з фінансової стабільності в грудні 2022 року.

Рада також обговорила прогрес у виконанні Україною зобов'язань за Меморандумом про економічну та фінансову політику з МВФ.

Верховна Рада України схвалила зміни до держбюджету на 2023 рік, які передбачають збільшення державних видатків на підтримку малого бізнесу та спрямування додаткових коштів на проекти реконструкції та відновлення після вторгнення росії.

Голова бюджетного комітету ВР Роксолана Підласа повідомила, що видатки збільшено на 5,5 млрд грн (\$150 млн) [38].

Збільшення включало кошти на фінансування та модернізацію лікарень у столиці Києві та Львові на заході країни, а також на відновлення мостів, пошкоджених під час війни росії проти України.

У змінах до бюджету також передбачено 1,28 мільярда гривень на додаткову підтримку малого бізнесу в переробній промисловості та державні гарантії за кредитами в сільському господарстві.

Правління Національного банку України вирішило залишити облікову ставку без змін на рівні 25% річних і продовжити збільшення обов'язкових резервів банків. Це сприятиме подальшому підвищенню привабливості гривневих активів, збереженню курсової стабільності та поступовому уповільненню інфляції [28]. Інфляція стабілізувалася в останні місяці, але все ще залишається високою

Станом на кінець 2022 року споживчі ціни зросли на 26,6%. Водночас за останні три місяці інфляція в річному вимірі майже не змінилася. Деокупація територій, збільшення пропозиції продовольства та зменшення споживчого попиту через енергетичний терор російської федерації допомогли стабілізувати інфляційний тиск. Стримували інфляцію також незмінні тарифи на комунальні послуги, фіксований курс гривні та покращення матеріально-технічного забезпечення. Заходи НБУ, зокрема щодо запровадження депозитних інструментів для хеджування валютних ризиків, а також обмеження обсягів монетарного фінансування бюджету сприяли більш стабільному валютному ринку наприкінці 2022 року.

У той же час ціновий тиск залишався сильним через наслідки війни, такі як руйнування підприємств та інфраструктури, а також порушення ланцюгів виробництва та постачання. Крім того, витрати на бізнес продовжували зростати на тлі енергетичного терору росії. Незважаючи на стабілізацію, інфляційні очікування залишалися високими. Інфляція поступово знижуватиметься та залишатиметься контрольованою завдяки заходам НБУ та уряду та підтримці міжнародних партнерів. НБУ прогнозує сповільнення інфляції до 18,7% у 2023 році через збереження жорстких монетарних умов, зниження глобальної інфляції та зниження споживчого попиту через відключення електроенергії. Надходження анонсованої міжнародної

допомоги та спільні зусилля НБУ та уряду щодо поживлення внутрішнього боргового ринку допоможуть уникнути монетарного фінансування дефіциту бюджету та збалансувати валютний ринок.

Інфляція буде поміркована швидше в найближчі роки завдяки зниженню ризиків для безпеки, адекватному відновленню інфраструктури та вищим урожаям. НБУ очікує зниження інфляції до 10,4% у 2024 році та 6,7% у 2025 році. Основний внесок в інфляцію в ці роки становитиме складова регульованих цін через необхідність приведення тарифів на комунальні послуги до ринкового рівня.

Відновлення економіки зупинилося через атаки російських терористів на енергетичну інфраструктуру. Зі зменшенням безпекових ризиків Україна повернеться до сталого економічного зростання у 2024-2025 роках.

Енергетичний терор росії поглибив падіння ВВП України в 4 кварталі 2022 року (до 35% р/р). Підприємства торгівлі та сфери послуг адаптувалися до відключень електроенергії досить швидко. Вплив на сільське господарство також був обмеженим. З іншого боку, серйозно постраждало промислове виробництво, особливо металургійне. Водночас завдяки покращенню результатів 3-го кварталу та швидкій адаптації частини підприємств і домогосподарств до нових умов оцінку падіння реального ВВП у 2022 році покращено до 30,3%.

Економіка зростатиме у 2024–2025 роках завдяки зниженню ризиків безпеки, а також відновленню належної роботи портів, збільшенню врожаю, поступовому відновленню виробництва, покращенню логістики та поживленню внутрішнього попиту, в тому числі завдяки поверненню переселенців. М'яка фіскальна політика також відіграватиме важливу роль. Усе це призведе до зростання реального ВВП України на 4,1% у 2024 році, а у 2025 році економічне зростання прискориться до 6,4%.

Обмежений експорт, велика кількість переміщених осіб за кордоном і значні потреби економіки в імпорті для проведення реконструкції спричинять високий дефіцит поточного рахунку в найближчі роки

Протягом останніх місяців експорт українських товарів залишався стабільним, незважаючи на масовані ракетні обстріли та спроби росії зірвати роботу зернового коридору. З іншого боку, імпорт суттєво зріс порівняно з попередніми періодами через необхідність закупівлі резервних джерел живлення та палива внаслідок енергетичного терору. Це призвело до збільшення дефіциту торговельного балансу. Торговельний дефіцит був компенсований надходженням офіційного фінансування, включаючи гранти, і постійними грошовими переказами від трудових мігрантів. У результаті поточний рахунок станом на кінець 2022 року зафіксовано з профіцитом.

Очікується, що дефіцит поточного рахунку буде великим у 2023 році. По-перше, дефіцит торгівлі товарами буде швидко збільшуватися. Експорт скоротиться через слабкі врожаї та дефіцит електроенергії, тоді як імпорт зросте через зростання попиту на енергію та товари, необхідні для забезпечення автономного електропостачання. По-друге, витрати переміщених осіб за кордоном будуть більшими, ніж очіувалося, оскільки ризики безпеки зберігаються протягом тривалого часу. З 2024 року експорт почне зростати, а українці активніше повертатимуться додому. Однак великі потреби в імпорті для проведення реконструкції країни будуть підтримувати поточний рахунок з дефіцитом.

Основне припущення прогнозу полягає в наступному: ризики для безпеки почнуть значно знижуватися з початку 2024 року. Розширена повномасштабна війна з боку росії та подальше руйнування критичної інфраструктури залишаються ключовими ризиками

НБУ переглянув ключове припущення прогнозу безпекової ситуації через запеклі бойові дії та ескалацію терористичних атак на критичну інфраструктуру країни. Базовий сценарій нового макроекономічного прогнозу

передбачає помітне зниження ризиків безпеки з початку 2024 року. Тому повне розблокування морських портів і зниження премій України за ризики в прогнозі НБУ відкладено. Більш інтенсивні військові дії та більший, ніж очікувалося, дефіцит електроенергії через російські терористичні атаки можуть значно послабити економічну активність, а також збільшити інфляційний тиск.

Інші ризики також впливають на прогноз. У разі реалізації вони також можуть вимагати перегляду ключових макроекономічних показників. Ці ризики включають:

- поява додаткових бюджетних потреб і значних квазіфіскальних дефіцитів в енергетичному секторі на фоні непередбачуваного характеру війни;
- затримка повернення великої кількості українців та потенційна додаткова міграція за кордон, що пригнічуватиме споживчий попит, а в довгостроковій перспективі це загрожує загостренням структурних проблем на ринку праці та зниженням економічного потенціалу країни;
- нерегулярне надходження зовнішнього фінансування;
- ускладнень у роботі зернового коридору, навіть незважаючи на послаблення цього ризику в останні місяці.

Тим не менш, швидка реалізація плану відновлення України, підкріплена надходженням офіційного та приватного фінансування, може помітно прискорити економічне зростання.

Щоб повернути інфляцію на траєкторію стійкого зниження та зберегти курсову та макрофінансову стабільність в умовах високої невизначеності, Правління НБУ вирішило зберегти облікову ставку на рівні 25%.

Водночас НБУ підвищив резервні вимоги для банків, як і заявляв, що це зробить у грудні. Зокрема, з 11 лютого норми обов'язкових резервів банків підвищені на 5 процентних пунктів для депозитів до запитання та поточних рахунків підприємств і домашніх господарств; за вкладами та поточними

рахунками банків-нерезидентів; а також за позиками від міжнародних (крім фінансових) та інших організацій. Зокрема, від 5% до 10% для коштів у гривні та від 15% до 20% для коштів у валюті.

Крім того, з 11 березня нормативи обов'язкового резервування банків підвищились ще на 10 п. п. для гривневих і валютних вкладів до запитання та поточних рахунків населення. Банкам не буде дозволено використовувати еталонні цінні папери внутрішнього державного боргу для виконання цих резервних вимог.

У НБУ очікують, що ці заходи допоможуть знизити профіцит ліквідності в банківській системі. Це, у свою чергу, спонукатиме банки активізувати конкуренцію за строкові депозити, що призведе до зростання процентних ставок за активами в гривні та збільшення частки строкових депозитів. Це зробить валютний ринок більш стійким до ситуаційних факторів, а також дозволить НБУ в майбутньому послабити адміністративні обмеження для бізнесу та населення.

Оновлений прогноз передбачає збереження облікової ставки на рівні 25% щонайменше до кінця першого кварталу 2024 року. У разі потреби НБУ готовий використовувати інші інструменти, щоб уникнути монетарного фінансування дефіциту бюджету, привабливості активів, підвищення стабільності валютного ринку та створення належних основ для послаблення адміністративних обмежень

Новий детальний макроекономічний прогноз буде опубліковано в Інфляційному звіті 2 лютого 2023 року.

Рішення про збереження облікової ставки на рівні 25% річних затверджено постановою Правління НБУ про облікову ставку №36 від 26 січня 2023 року [39].

Підсумок обговорення членами Комітету з монетарної політики, що передувало прийняттю цього рішення, буде оприлюднено 6 лютого 2023 року.

Наступне засідання Правління НБУ з питань монетарної політики відбудеться 16 березня 2023 року згідно із затвердженим та оприлюдненим графіком.

3.2 Формування прогнозних сценаріїв розвитку фінансової безпеки на прикладі ПрАТ «ШУ» Покровське»

Оцінку та прогнозування можливого банкрутства підприємства проводять задовго до виявлення очевидних ознак кризи, це є частиною фінансової діагностики. Ця діагностика включає систему спрямованого фінансового аналізу, призначеного для виявлення кризових показників, які можуть призвести до банкрутства підприємства у майбутньому. Залежно від цілей та методів діагностики, існують дві основні системи: експрес-діагностика і фундаментальна діагностика банкрутства. Фундаментальна діагностика банкрутства підприємств включає систему оцінки кризових параметрів фінансового розвитку підприємства на основі факторного аналізу та прогнозування.

Фундаментальна діагностика банкрутства підприємств передбачає систему оцінки параметрів кризового фінансового стану підприємства з використанням методів факторного аналізу та прогнозування.

Основна мета фундаментальної діагностики банкрутства полягає в детальному аналізі та оцінці фінансового стану підприємства з метою виявлення ознак кризової ситуації та загрози банкрутства. Нижче розглянуті основні аспекти, які входять у цю мету:

1. Поглиблення результатів оцінки кризових параметрів фінансового розвитку підприємства, отриманих під час експрес-діагностики банкрутства:

- В рамках фундаментальної діагностики проводиться детальне дослідження фінансових показників та показників ділової активності підприємства.

- Це дозволяє отримати більш повне уявлення про стан фінансів підприємства та виявити наявність проблемних зон.

2. Підтвердження отриманої попередньої оцінки масштабів кризового фінансового стану підприємства:

- Фундаментальна діагностика слугує для підтвердження або спростування попередніх висновків, зроблених на основі швидкої діагностики банкрутства.

- Це допомагає уточнити ступінь кризовості фінансового стану та оцінити ризики банкрутства.

3. Прогнозування розвитку окремих факторів, що призводять до загрози банкрутства підприємства, та передбачення їхніх негативних наслідків:

- Під час фундаментальної діагностики проводиться аналіз факторів, що можуть спричинити банкрутство, таких як фінансові проблеми, недостатня ліквідність, заборгованість тощо.

- Це дозволяє визначити можливі наслідки цих факторів і виявити потенційні ризики для підприємства.

4. Оцінка та прогнозування здатності підприємства до подолання загрози банкрутства шляхом використання внутрішнього фінансового потенціалу:

- В процесі фундаментальної діагностики аналізується фінансовий потенціал підприємства, його резерви та можливості для відновлення стабільності.

- Здатність підприємства до розв'язання кризових проблем та подолання загрози банкрутства оцінюється з урахуванням його внутрішніх ресурсів.

Загальною метою фундаментальної діагностики банкрутства є отримання глибокого розуміння фінансового стану підприємства, виявлення потенційних проблем та розробка ефективних стратегій для запобігання банкрутства та забезпечення стабільного розвитку підприємства.

Діагностика банкрутства включає проведення наступних основних заходів:

1. Систематизація ключових факторів, які призводять до кризового фінансового стану підприємства. Аналіз та прогнозування цих факторів є основою фундаментальної діагностики банкрутства, таким чином особлива увага приділяється систематизації окремих чинників.

У ході вивчення та оцінки цих факторів, було розділено їх на дві основні групи: зовнішні (екзогенні), що не залежать від діяльності підприємства, та внутрішні (ендогенні), що навпаки залежать від діяльності підприємства.

Внутрішні фактори кризового фінансового стану, зі свого боку, можуть досліджуватися у трьох групах:

а) Соціально-економічні фактори загального розвитку країни. У цьому випадку, вивчаються лише ті фактори, які негативно впливають на господарську діяльність підприємства та можуть призвести до його банкрутства.

б) Ринкові фактори. При дослідженні цих факторів аналізуються негативні тенденції розвитку товарних і фінансових ринків, які впливають на підприємство.

в) Інші зовнішні фактори. Підприємство самостійно визначає склад цих факторів, враховуючи свою специфіку діяльності.

Внутрішні фактори кризового фінансового стану також можна розділити на три підгрупи в залежності від того, як вони впливають на формування грошових потоків підприємства:

а) Чинники, пов'язані з операційною діяльністю;

б) Чинники, пов'язані з інвестиційною діяльністю;

в) Чинники, пов'язані з фінансовою діяльністю.

2. Проведення комплексного фундаментального аналізу з використанням спеціальних методів для оцінки впливу окремих чинників на кризовий фінансовий стан підприємства є необхідним. Основою такого

аналізу є виявлення ступеня негативного впливу окремих чинників на різні аспекти фінансового розвитку підприємства. Для досягнення цієї мети використовуються такі основні методи:

Повний комплексний аналіз фінансових коефіцієнтів. Під час проведення цього аналізу значно розширюється спектр об'єктів «кризового поля» і система показників-індикаторів можливого банкрутства.

Кореляційний аналіз є методом, який застосовується для визначення міри впливу окремих факторів на характер кризового фінансового розвитку підприємства. Цей вплив можна виміряти кількісно за допомогою моделей одно- або багатфакторної кореляції. Після проведення оцінки факторів, їх ранжують за ступенем негативного впливу на фінансовий розвиток підприємства.

- Аналіз CBOT (SWOT analysis) – цей метод називається так за початковими літерами, що відображають характеристики об'єкта аналізу:

S - Strength (позитивні сторони) підприємства;

W - Weakness (негативні сторони) підприємства;

O - Opportunity (можливості розвитку) підприємства;

T - Treat (загрози розвитку) для розвитку підприємства.

Сутністю аналізу CBOT є вивчення характеру сильних та слабких сторін підприємства щодо його внутрішніх факторів, а також позитивного або негативного впливу окремих зовнішніх факторів, які визначають кризовий фінансовий розвиток підприємства.

- Модель Альтмана (Altman Model) – це аналітичний алгоритм для інтегральної оцінки ризику банкрутства підприємства, що базується на комплексному урахуванні ключових показників, що допомагають виявити кризовий фінансовий стан підприємства. Ця модель отримала широке визнання як найпоширеніший критерій для визначення можливого банкрутства підприємства в розвинутих країнах, тому їй приділяється особлива увага. Вона використовує п'ять фінансових показників, включаючи

рентабельність активів, відношення власного капіталу до всіх активів, рентабельність продажів, ринкову вартість акцій та обсяг продажів до активів.

3. Прогнозування кризового фінансового стану підприємства, спричиненого негативним впливом окремих факторів, здійснюється шляхом розробки комплексних регресійних моделей, використання аналітичного інструментарію, такого як SWOT-аналіз, та інших методів. Прогнозування враховує фактори, які мають найбільший негативний вплив на фінансовий розвиток підприємства та становлять загрозу його банкрутству в майбутньому.

4. Щодо прогнозування здатності підприємства впоратися з загрозою банкрутства за рахунок внутрішнього потенціалу, це виконується шляхом оцінки швидкості та обсягу, на який підприємство може забезпечити:

- зростання чистого грошового потоку;
- зниження загальної суми фінансових зобов'язань;
- провести реструктуризацію фінансових зобов'язань, переведення їх з короткострокової форми в довгострокову;
- зниження рівня поточних витрат і коефіцієнту оперативного левериджу;
- зниження рівня фінансових ризиків в діяльності;
- позитивні зміни інших фінансових показників, незважаючи на негативний вплив окремих чинників.

Шляхом розрахунку прогнозованого коефіцієнта можливої нейтралізації загрози банкрутства в короткостроковій перспективі, можна отримати загальну оцінку здатності підприємства протистояти ризику банкрутства. Даний коефіцієнт розраховується за наступною формулою (3.1):

$$K_{H36} = \frac{ЧП}{ФЗ} \quad (3.1)$$

де K_{H36} - коефіцієнт можливої нейтралізації загрози банкрутства в

короткостроковій перспективі;

ЧПП - очікувана сума чистого грошового потоку;

ФЗ - середня сума фінансових зобов'язань.

Крім того, для остаточного визначення ступеня фінансової кризи підприємства важливо провести аналіз та прогнозування за допомогою фундаментальної діагностики банкрутства. Цей аналіз допоможе встановити масштаби кризового фінансового стану та визначити можливі напрямки для відновлення фінансової стійкості підприємства.

Перший секвестр. Перший етап секвестру не повинен призводити до загального скорочення планових (бюджетних) витрат у компанії та її підрозділах. Багато поточних витрат залишаються необхідними, і їх раптове скорочення може мати негативні наслідки. Тому на цьому етапі рекомендується переважно зменшувати (або заморожувати) витрати, пов'язані з довгостроковими напрямками, такими як науково-дослідні розробки, капітальне будівництво, перспективний маркетинг і подібні проекти, які повертаються більш ніж за один рік. Щодо кадрової політики під час кризи, важливо уникати масових звільнень або ротації персоналу без належного обґрунтування причин кризового стану. У цей період можна призупинити лише прийом нових співробітників. Фінансова криза в компанії не є просто наслідком локальних проблем або помилок менеджменту – це, як правило, результат системної помилки в стратегічних планах, ринковій стратегії або глобальних концепціях розвитку бізнесу.

Корегування планів (адаптація планів). Стратегія, яка привела до фінансових втрат, необхідно відкорегувати або повністю змінити. Перш за все, необхідно внести зміни до початкових планів розвитку. Особливість такої корекції полягає у тому, що скорочення певних напрямків або видів діяльності призводить до звільнення раніше накопичених ресурсів. З іншого боку, розширення прибуткових напрямків і господарських операцій завжди потребує додаткового капіталу. У разі наявності цих двох протилежних

процесів важливо забезпечити їх взаємне узгодження. При цьому ресурси не повинні скорочуватися, але можуть бути перетворені або трансформовані відповідно до інвестиційних пріоритетів. Це стосується як кадрової політики, так і матеріально-технічного забезпечення виробничого процесу.

Метод «шокової терапії» часто застосовується керівниками компаній або структурних підрозділів, якщо існує бюджетний дефіцит, і першою ідеєю є зменшення витрат. Багато великих компаній використовують гнучкі бюджети, де витрати залежать від рівня доходів у відсотковому відношенні. Це означає, що зменшення витрат зазвичай відбувається в однаковій пропорції в усіх категоріях. Проте в умовах системової фінансової кризи такий підхід може бути неправильним, оскільки різні види витрат мають різний вплив на дохід компанії. В кризових умовах найважливіше зменшувати деякі види витрат і збільшувати інші, які приносять швидкий прибуток. Швидкість отримання прибутку прямо залежить від ризику, пов'язаного з цим, тому важливо зробити правильний вибір. Часто такий вибір здійснюється на користь маркетингових витрат (агресивна реклама, нетрадиційні методи продажів, розширення на нові ринки тощо). Існують випадки успіху компаній в умовах загальної кризи, коли збільшення витрат на оплату праці приводило до позитивних результатів.

«Ва-банк». У вибраних пріоритетних напрямках іноді неможливо фінансувати додаткові витрати повністю шляхом економії на інших видатках. Це вимагає залучення зовнішніх фінансових ресурсів. В такій ситуації ризиковане, але, можливо, єдине правильне рішення – це брати позики. Важливо повністю використовувати можливості отримання кредитних коштів у кризовій ситуації. Це, звичайно, насамперед ставить підприємство перед значним фінансовим ризиком, але може стати вихідним шляхом з кризи. Недоліком такого «екстремального» підходу є труднощі у залученні кредиту через об'єктивні проблеми, пов'язані з фінансовою кризою підприємства, яка часто призводить до фактичного банкрутства. Отже, отримати кредит за

прийнятними відсотками є досить проблематично (табл. 3.1).

Таблиця 3.1 – Методики оцінки схильності до виникнення кризи на підприємстві

Засновані на використанні фінансових коефіцієнтів	Засновані на порівнянні порівняльних оцінок
Двохфакторна модель оцінки ймовірності	Методика В. В. Ковальова
Модель Романа Ліса для оцінки фінансового стану	Метод Скоуна
Оцінка фінансового стану за показником У. Бівера	Методика компанії ERNST & WHITNEY
Метод рейтингової оцінки фінансового стану	
R-модель прогнозу ризику	
Прогнозна модель Таффлера	
Модель Фулмера	
Модель Спрингейта	
Узагальнена модель, розроблена на основі дискримінантної функції	
RAS-коефіцієнт	

Для визначення найбільш адекватного методу оцінки стану підприємства необхідно зрозуміти, в яких умовах можна застосовувати конкретний метод. Даваймо проаналізуємо зміст наведених методів і моделей.

У світовій практиці широко використовуються моделі оцінки фінансового стану підприємства та його схильності до банкрутства, які базуються на використанні фінансових коефіцієнтів. Найпоширенішими з них є економетричні моделі, побудовані на основі фінансових коефіцієнтів.

Визначимо основні переваги і недоліки цих моделей [11, с. 143].

1. Оцінка ймовірності банкрутства підприємства може бути здійснена за допомогою *двохфакторної моделі*. Ця модель є однією з простих методів прогнозування ймовірності банкрутства і ґрунтується на двох ключових показниках: поточній ліквідності та частці позикових коштів, які впливають на ймовірність банкрутства підприємства. Ці показники помножуються на вагові коефіцієнти, які емпіричним шляхом визначаються, і отримані

результати об'єднуються з постійною величиною, що також визначається емпіричним методом. Якщо отримане значення Z є від'ємним, це вказує на низьку ймовірність банкрутства. Додатне значення Z , натомість, вказує на високу ймовірність банкрутства.

В американській практиці використовуються такі вагові коефіцієнти: для показника поточної ліквідності (K_p): -1,0736; для показника частки позикових коштів у пасивах підприємства (K_z): +0,0579; постійна величина: -0,3877. Отже, формула розрахунку Z має наступний вигляд:

$$Z = - 0,3877 - 1,0736 K_p + 0,0579 K_z \quad (3.1)$$

Рівень ймовірності банкрутства ПРАТ «ШУ «Покровське» за двохфакторною моделлю розраховано у табл. 3.2.

Таблиця 3.2 – Оцінка ймовірності банкрутства за двохфакторною моделлю ПРАТ «ШУ «Покровське»

Показник	31.12.2018	31.12.2019	31.12.2020	31.12.2021	31.12.2022
Коефіцієнт покриття	0,23	0,23	0,42	0,35	0,39
Показник питомої ваги позикових коштів в пасивах	0,17	0,21	0,13	0,14	0,13
Z	-0,625	-0,622	-0,831	-0,755	-0,799

Для більш точного прогнозу фінансової стійкості підприємства, відповідно до американської практики, рекомендується враховувати рівень і тенденцію зміни рентабельності його продукції. Цей показник має суттєвий вплив на фінансову стійкість підприємства. Шляхом порівняння показника ризику банкрутства Z і рівня рентабельності продажу продукції можна оцінити ймовірність банкрутства. Якщо показник ризику знаходиться в безпечних межах, а рентабельність продукції є достатньо високою, то ймовірність банкрутства є незначною.

Варто враховувати, що дана модель розроблена для американського ринку, а в українських умовах існують відмінності в темпах інфляції, циклах макро- та мікроекономіки, а також в рівнях фондо-, енерго- та трудомісткості виробництва, продуктивності праці і податкового навантаження. Тому неможливо безпосередньо застосовувати наведені значення коефіцієнтів в українських умовах. Проте, можна було б адаптувати саму модель, використовуючи відповідні числові значення, що відповідають українському ринку, за умови наявності відповідної інформації про фінансовий стан підприємства в українському обліку і звітності.

2. Модель Романа Ліса для оцінки фінансового стану.

У 1972 р. Роман Ліс отримав наступну формулу для Великобританії:

$$Z = 0,063 X_1 + 0,092 X_2 + 0,057 X_3 + 0,001 X_4, \quad (3.2)$$

де X_1 - оборотний капітал / сума активів; X_2 - операційний прибуток / сума активів; X_3 - нерозподілений прибуток / сума активів; X_4 — власний капітал / позиковий капітал.

У цій моделі граничне значення дорівнює 0,037 і використовується для оцінки фінансового стану. Результати розрахунку рівня банкрутства ПРАТ «ШУ «Покровське» за моделлю Р. Ліса представлено у табл. 3.3.

Таблиця 3.3 – Оцінка ймовірності банкрутства ПРАТ «ШУ «Покровське» за моделлю Р.Ліса

Показник	31.12.2018	31.12.2019	31.12.2020	31.12.2021	31.12.2022
X1	0,167	0,176	0,286	0,128	0,131
X2	-0,021	-0,061	0,286	-0,077	0,087
X3	-0,068	-0,092	0,237	-0,071	0,062
X4	0,625	0,073	1,519	3,522	4,055
Z	0,005	0,000	0,059	0,000	0,024

3. Оцінка фінансового стану підприємства за показниками У. Бівера.

Фінансовий аналітик Уільям Бівер розробив власну методику для оцінки фінансового стану підприємства, яка базується на показниках. З метою виявлення можливого банкрутства, він рекомендує аналізувати тенденції цих показників. В табл. 3.4 [22, с. 279] наведена система показників Бівера та їх значення для виявлення ознак банкрутства.

Таблиця 3.4 – Розрахунок показників У. Бівера

Показники	Розрахунок	Значення показників				
		2018	2019	2020	2021	2022
1	2	3	4	5	6	7
1. Коефіцієнт Бівера	(Чистий прибуток-амортизація) / (довгострокові зобов'язання	8,78	-1,81	6,44	-3,16	0
2. Рентабельність активів, %	(Чистий прибуток / активи) * 100%	-6,79	-9,17	23,7	-7,08	6,23
3. Фінансовий леверидж	(Довгострокові зобов'язання + короткострокові зобов'язання) / активи	0,90	0,99	0,81	0,51	0,47
4. Коефіцієнт покриття активів чистим оборотним капіталом	(Власний капітал -позаоборотні активи)/ активи	0,10	0,01	0,19	0,49	0,53
5. Коефіцієнт покриття	Оборотні активи / короткострокові зобов'язання	0,23	0,23	0,42	0,35	0,39

4. Метод рейтингової оцінки фінансового стану підприємства (рейтингове число).

Автори С. С. Сайфулін і Г. Г. Кадиков запропонували використовувати рейтингове число для експрес-оцінки фінансового стану підприємства. Рейтингове число (R) обчислюється за формулою (3.3):

$$R = 2K_o + 0,1K_{пл} + 0,08K_i + 0,45K_m + K_{лр}, \quad (3.3)$$

де K_o - коефіцієнт забезпеченості власними коштами ($K_o > 0,1$); $K_{пл}$ -

коефіцієнт поточної ліквідності ($K_{пл} > 2$); K_i - інтенсивність обігу капіталу, що авансується, яка відображає обсяг реалізованої продукції на одну грошову одиницю коштів, вкладених в діяльність підприємства ($K_i > 2,5$); K_m - коефіцієнт менеджменту, що характеризується відношенням прибутку від реалізації до величини виручки від реалізації ($K_m > (п + 1)/г$, де $г$ - облікова ставка НБУ); $K_{пр}$ - рентабельність власного капіталу - відношення балансового прибутку до власного капіталу ($K_{пр} > 0,2$).

Результати розрахунку рівня банкрутства ПРАТ «ШУ «Покровське» за методом рейтингової оцінки наведено у табл. 3.5.

Таблиця 3.5 – Оцінка ймовірності банкрутства за методом рейтингової оцінки фінансового стану ПРАТ «ШУ «Покровське»

Показник	31.12.2018	31.12.2019	31.12.2020	31.12.2021	31.12.2022
Ко	-4,36	-4,61	-1,81	-2,95	-2,58
$K_{пл}$	0,23	0,23	0,42	0,35	0,39
K_i	4,90	45,13	5,28	0,93	1,09
K_m	0,077	0,022	0,315	-0,037	0,205
$K_{пр}$	-65,01%	-613,67%	121,95%	-14,38%	11,77%
Z	-8,92	-11,72	-1,79	-5,95	-4,82

Якщо рейтингове число R для підприємства перевищує 1, то його фінансовий стан вважається задовільним. Значення R менше 1 вказує на незадовільний стан підприємства. Рейтингова оцінка фінансового стану може бути використана для класифікації підприємств за рівнем ризику та встановлення взаємозв'язків з банками, інвестиційними компаніями та партнерами. Проте, діагностика на основі рейтингового числа не дозволяє визначити причини неплатоспроможності підприємства. Крім того, нормативний зміст коефіцієнтів, що використовуються для рейтингової оцінки, не враховує особливостей підприємств у різних галузях.

5. R-модель прогнозу ризику банкрутства.

Вченими Іркутської державної економічної академії була розроблена чотирьохфакторна модель прогнозу ризику банкрутства (модель Е), яка представлена наступним чином:

$$R=8,38 K1+K2+0,054 K3+0,63 K4, \quad (3.4)$$

де K1 - оборотний капітал/актив; K2 - чистий прибуток/власний капітал; K3 - виручка від реалізації/активи; K4 - чистий прибуток/інтегральні витрати (табл. 3.6).

Імовірність банкрутства підприємства у відповідності зі значенням моделі К. визначається наступним чином (табл. 3.7).

Таблиця 3.6 – Загальна оцінка імовірності банкрутства підприємства

Значення В (коефіцієнту імовірності банкрутства)	Імовірність банкрутства, %
Менше 0	Максимальна (90-100)
0-0,18	Висока (60-80)
0,18-0,32	Середня (35-50)
0,32-0,42	Низька (15-20)
Більше 0,42	Мінімальна (до 10)

Таблиця 3.7 – Оцінка ймовірності банкрутства за методом R-моделі прогнозу ризику банкрутства ПРАТ «ШУ «Покровське»

Показник	31.12.2018	31.12.2019	31.12.2020	31.12.2021	31.12.2022
K1	0,17	0,18	0,29	0,13	0,13
K2	-0,65	-6,14	1,22	-0,14	0,12
K3	0,51	0,67	1,03	0,46	0,58
K4	-1,02	-1,12	3,58	-0,97	1,47
Z	0,13	-5,33	5,93	0,34	2,17

Ця модель має переваги, такі як простий механізм розробки і пояснення

основних етапів розрахунків. Проте варто зауважити, що при оцінці схильності підприємства до банкрутства та розрахунку коефіцієнтів імовірності банкрутства потрібно враховувати специфіку галузі, в якій діють підприємства. Тому, для більш точної оцінки схильності підприємства до банкрутства, слід розробити та використовувати галузеві коефіцієнти імовірності банкрутства.

6. Прогнозна модель Таффлера.

Р. Таффлер, британський вчений, у 1977 році запропонував чотирьохфакторну прогнозну модель, яка базується на такому підході. Перш за все, за допомогою комп'ютерної техніки, обчислюються 80 відношень на основі даних платоспроможних і збанкрутілих компаній. Потім застосовується статистичний метод, відомий як багатомірний дискримінантний аналіз, для побудови моделі платоспроможності, шляхом виділення приватних співвідношень, що найкраще розрізняють дві групи компаній та їх коефіцієнти. Ці співвідношення визначають деякі ключові показники діяльності корпорації, такі як рентабельність, відповідність власного капіталу, фінансовий ризик та ліквідність. Зведення цих показників до одного показника дозволяє точно оцінити фінансовий стан корпорації. Типова модель для аналізу публічних компаній, акції яких торгуються на біржах, має наступну формулу:

$$Z = 0,53 X_1 + 0,13 X_2 + 0,18 X_3 + 0,16 X_4, \quad (3.5)$$

де X_1 - операційний прибуток / короткострокові зобов'язання; X_2 - оборотні активи / сума зобов'язань; X_3 - короткострокові зобов'язання / сума активів; X_4 - виручка / сума активів.

Результати розрахунку рівня банкрутства ПРАТ «ШУ «Покровське» за моделлю Таффлера наведено у табл. 3.8.

Таблиця 3.8 – Оцінка ймовірності банкрутства ПРАТ «ШУ «Покровське» за моделлю Таффлера

Показник	31.12.2018	31.12.2019	31.12.2020	31.12.2021	31.12.2022
X1	-0,03	-0,08	0,42	-0,21	0,26
X2	1,00	0,85	2,24	0,92	1,01
X3	0,73	0,78	0,68	0,37	0,34
X4	0,51	0,67	1,03	0,46	0,58
Z	0,33	0,32	0,80	0,15	0,42

Якщо значення Z-рахунку перевищує 0,3, це свідчить про добрі довгострокові перспективи фірми. З іншого боку, якщо значення менше 0,2, існує висока ймовірність банкрутства.

7. Модель Фулмера.

Середній розмір сукупних активів фірм у вибірці Фулмера - 455 тис. доларів. Початкова версія моделі включала 40 коефіцієнтів. Ця модель здатна прогнозувати ймовірність банкрутства з точністю 98% на рік вперед і 81% на два роки вперед. Загальний вигляд моделі:

$$H = 5,528 V1 + 0,212 V2 + 0,073 V3 + 1,270 V4 - 0,120 V5 + 2,335 V6 + 0,575 V7 + 1,083 V8 + 0,894 V9 - 6,075, \quad (3.6)$$

де V1 представляє нерозподілений прибуток минулих років у відношенні до сукупних активів, V2 - обсяг реалізації у відношенні до сукупних активів, V3 - прибуток до сплати податків у відношенні до сукупних активів, V4 - грошовий потік у відношенні до суми зобов'язань, V5 - борг у відношенні до сукупних активів, V6 - пасиви у відношенні до сукупних активів, V7 - матеріальні активи, V8 - оборотний капітал у відношенні до сукупних зобов'язань, V9 - прибуток до сплати процентів у відношенні до сплачених процентів.

Результати розрахунку рівня банкрутства ПРАТ «ШУ «Покровське» за моделлю Фулмена наведено у табл. 3.9.

Таблиця 3.9 – Оцінка ймовірності банкрутства ПРАТ «ШУ «Покровське»
за моделлю Фулмера

Показник	31.12.2018	31.12.2019	31.12.2020	31.12.2021	31.12.2022
V1	-0,07	-0,09	0,24	-0,07	0,06
V2	0,51	0,67	1,03	0,46	0,58
V3	-0,02	-0,09	0,23	-0,09	0,08
V4	1,37	1,28	1,48	2,72	2,94
V5	0,73	0,78	0,68	0,37	0,34
V6	0,10	0,01	0,19	0,49	0,53
V7	0,83	0,82	0,71	0,87	0,87
V8	0,19	0,18	0,36	0,25	0,28
V9	1,57	2908,76	50,52	-4,10	-4,27
Z	-2,36	2596,22	43,68	-4,70	-3,69

Згідно з отриманими результатами моделі, можна зробити такий прогноз: випадок негативного значення N (де $N < 0$) вказує на неминучу втрату платоспроможності, тоді як у випадку позитивного значення N (де $N > 0$) компанія може нормально функціонувати.

8. Модель Спрингейта

Дана модель використовує такі змінні:

$$Z = 1,03 A + 3,07 B + 0,66 C + 0,4 D, \quad (3.7)$$

де A - співвідношення робочого капіталу до загальної вартості активів; B - співвідношення оподаткованого прибутку та процентів до загальної вартості активів; C - співвідношення оподаткованого прибутку до короткострокового зобов'язання; D - співвідношення обсягу продажу до загальної вартості активів.

Таблиця 3.10 – Оцінка ймовірності банкрутства ПРАТ «ШУ «Покровське» за моделлю Спрингейта

Показник	31.12.2018	31.12.2019	31.12.2020	31.12.2021	31.12.2022
A	0,17	0,18	0,29	0,13	0,13
B	-0,07	-0,09	0,24	-0,07	0,06
C	-0,09	-0,12	0,35	-0,19	0,18
D	0,51	0,67	1,03	0,46	0,58
Z	0,11	0,09	1,66	-0,03	0,68

Згідно з даною моделлю прогнозування банкрутства, точність прогнозу становить 92% на початку, але пізніше цей показник знижується. Якщо значення Z менше 0,862, то підприємство вважається потенційним банкрутом.

9. Узагальнена модель, побудована на основі дискримінантної функції.

Існує загальна модель, яка базується на дискримінантній функції для прогнозування банкрутства. Згідно з цією моделлю, дискримінантна функція має такий вигляд:

$$Z = 1,5 X_1 + 0,08 X_2 + 10 X_3 + 5 X_4 + 0,3 X_5 + 0,1 X_6, \quad (3.8)$$

де X_1 - співвідношення грошового потоку до зобов'язань, X_2 - валюта балансу, X_3 - прибуток до валюти балансу, X_4 - прибуток до виручки від реалізації, X_5 - виробничі запаси до виручки від реалізації, X_6 - оборотність основного капіталу (виручка від реалізації до валюти балансу).

Таблиця 3.11 – Оцінка ймовірності банкрутства ПРАТ «ШУ «Покровське» за моделлю дискримінантної функції

Показник	31.12.2018	31.12.2019	31.12.2020	31.12.2021	31.12.2022
X1	5,99	4,86	7,81	7,15	7,66
X2	0,17	0,18	0,29	0,13	0,13
X3	-0,07	-0,09	0,24	-0,07	0,06
X4	-0,13	-0,14	0,23	-0,15	0,11
X5	0,17	0,21	0,12	0,18	0,14
X6	0,51	0,67	1,03	0,46	0,58
Z	7,76	5,83	15,40	9,35	12,77

Значення Z -показника можна інтерпретувати наступним чином:

- Значення $Z > 2$ свідчить про фінансову стійкість підприємства, йому не загрожує банкрутство.
- Значення $1 < Z < 2$ вказує на порушення фінансової рівноваги (фінансової стійкості) підприємства, але при переході до антикризового управління значний вплив на фінансову безпеку він не отримує.
- Значення $0 < Z < 1$ свідчить про загрозу банкрутства підприємству, якщо не будуть здійснені санаційні заходи.
- Значення $Z < 0$ означає, що підприємство перебуває в напівбанкрутстві.

У вітчизняній практиці ця модель застосовується обмежено, оскільки вона не враховує особливості розвитку підприємств у конкретних галузях та різні форми організації, які характерні для їхнього бізнесу. Тому дані прогнозування мають суб'єктивний характер і не надають достатньої підстави для практичних висновків.

Відповідно до різних методів розрахунку ймовірності банкрутства надана порівняльна таблиця за 2018-2022 звітні роки (табл. 3.12).

Очевидно, що більшість наведених моделей розроблена для економічних умов, які відрізняються від тих, що існують в Україні. Розбіжності в рівнях інфляції, фазах економічного циклу, особливостях фондо-, енерго-, трудомісткості виробництва та податковому кліматі потребують відповідного коригування моделей.

Проте використання інтегрального підходу при оцінці та прогнозуванні фінансового стану підприємств суттєво покращить якість аналізу і об'єктивність його висновків. Використання відповідних моделей дозволить швидко виявляти потенційних банкрутів і завчасно повідомляти про це зацікавлених сторін. Це великою мірою полегшить наслідки неспроможності для економічних партнерів підприємств, їх кредиторів, населення та інших зацікавлених осіб.

Таблиця 3.12 – Порівняння ймовірності банкрутства ПРАТ «ШУ «Покровське» за різними моделями

№пп	Показник	2018	2019	2020	2021	2022	Висновки
1.	Двохфактора модель	-0,625	-0,622	-0,831	-0,755	-0,799	в зоні фінансової безпеки
2.	Z-рахунок Альтмана	0,51	0,53	2,32	0,25	0,99	небезпечно
3.	Модель Романа Ліса	0,005	0,000	0,059	0,000	0,024	небезпечно
4.	Оцінка фінансового стану підприємства за показниками У. Бівера	8,78	-1,81	6,4	-3,16	0	небезпечно
5.	Метод рейтингової оцінки фінансового стану підприємства (рейтингове число)	-8,92	-11,72	-1,79	-5,95	-4,82	небезпечно
6.	R-модель прогнозу ризику банкрутства	0,13	-5,33	5,93	0,34	2,17	небезпечно
7.	Прогнозна модель Таффлера	0,33	0,32	0,80	0,15	0,42	в зоні фінансової безпеки
8.	Модель Фулмера	-2,36	2596,22	43,68	-4,70	-3,69	небезпечно
9.	Модель Спрингейта	0,11	0,09	1,66	-0,03	0,68	небезпечно
10.	Узагальнена модель, побудована на основі дискримінантної функції	7,76	5,83	15,40	9,35	12,77	в зоні фінансової безпеки

Проведений аналіз фінансової безпеки ПРАТ «ШУ» Покровське» показав, що компанія знаходиться в досить складному становищі, адже поряд з наявністю від'ємних значень прибутку, критичних та невідповідних значень коефіцієнтів ліквідності присутні ще негативні прогнози ймовірності банкрутства компанії.

Відповідно першим кроком для відновлення безпеки є наявність прибутковості.

Проведений аналіз відхилень показників прибутковості, наведений в табл. 3.13, свідчить про те, що, незважаючи на те, що чистий дохід від

реалізації стрімко зростає – 167,67%, = витрати компанії все одно значно перевищують надходження в своєму прирості – 115,62%.

Таблиця 3.13 – відхилення показників прибутковості, %

Показник	Відносне відхилення, %
1. Чистий дохід від реалізації (ЧД)	167,67
2. Собівартість реалізованої продукції (Срп)	130,67
3. Валовий фінансовий результат: прибуток, збиток (ВФР)	610,94
4. Адміністративні витрати (АВ)	147,21
5. Витрати на збут (ВЗ)	-61,09
6. Інші операційні витрати	29,50
7. Фінансовий результат від реалізації: прибуток, збиток (ФРр)	610,94
8. Фінансовий результат від іншої операційної діяльності (ФРіоп)	327,99
9. Фінансовий результат від операційної діяльності: прибуток, збиток (ФРоп)	-1102,57
10. Фінансовий результат до оподаткування (ФР)	-838,11
11. Податок на прибуток (Ппр) (дохід з податку на прибуток)	-19,68
12. Чистий фінансовий результат: прибуток, збиток (ЧФР)	-317,99

Таким чином, для побудови прогнозу використаємо три основні варіанти: песимістичний – буде відображувати досягнення найменшого прибуткового показника компанії, реалістичний прогноз характеризуватиме помірний приріст чистого доходу компанії із незмінними витратами, і оптимістичний максимальний приріст доходів при усередненому зменшенні витрат (табл. 3.14).

Таблиця 3.14 – Показники песимістичного прогнозу фінансової безпеки ПрАТ «ШУ» Покровське» за 2018-2024 звітні роки

Показники	2018	2019	2020	2021	2022	2023 п.	2024 п.
1	2	3	4	5	6	7	8
1. Чистий дохід від реалізації (ЧД)	3 195	4 299	8 818	6 445	8 554	5 548	6 893
2. Собівартість реалізованої продукції (Срп)	2 949	4 207	6 041	6 683	6 804	4 207	4 207

Продовження таблиці 3.14

1	2	3	4	5	6	7	8
3. Валовий фінансовий результат: прибуток, збиток (ВФР)	246	92	2 776	-238	1 750	1 341	2 685
4. Адміністративні витрати (АВ)	97	94	139	171	240	94	94
5. Витрати на збут (ВЗ)	24	123	119	78	92	75	82
6. Інші операційні витрати	294	304	309	845	380	294	294
7. Фінансовий результат від реалізації: прибуток, збиток (ФРр)	246	92	2 776	-238	1 750	945	2 289
8. Фінансовий результат від іншої операційної діяльності (ФРіоп)	40	37	246	172	173	173	173
9. Фінансовий результат від операційної діяльності: прибуток, збиток (ФРоп)	-128	-391	2 455	-1 091	1 293	1119	2463
10. Фінансовий результат до оподаткування (ФР)	-154	-584	1 995	-1 241	1 141	1119	2463
11. Податок на прибуток (Ппр) (дохід з податку на прибуток)	-269	-201	40	243	-216	1942	4275
12. Чистий фінансовий результат: прибуток, збиток (ЧФР)	-424	-584	2 035	-998	925	925	2 035

Відповідно до отриманих результатів прогнозу можна визначити показники рентабельності (табл. 3.15, 3.16, 3.17, 3.18, 3.19).

Таблиця 3.15 – Показники рентабельності ПрАТ «ШУ» Покровське» при песимістичному прогнозі

Рентабельність	Порядок розрахунку	2023	2024
Коефіцієнти рентабельності реалізації	Відношення чистого (валового) прибутку до виручки від реалізації продукції	0,24	0,39
Коефіцієнт рентабельності основної діяльності	Відношення валового прибутку до собівартості реалізованої продукції	0,32	0,64
Коефіцієнт рентабельності власного капіталу	Відношення чистого прибутку до середньої величини власного капіталу	4,36	9,60
Період окупності власного капіталу	Показник, обернений до попереднього	0,23	0,1

Таблиця 3.16 – Показники реалістичного прогнозу фінансової безпеки
ПрАТ «ШУ» Покровське» за 2018-2024 звітні роки

Показники	2018	2019	2020	2021	2022	2023 п.	2024 п.
1. Чистий дохід від реалізації (ЧД)	3 195	4 299	8 818	6 445	8 554	9 922	11 510
2. Собівартість реалізованої продукції (Срп)	2 949	4 207	6 041	6 683	6 804	7892	9155
3. Валовий фінансовий результат: прибуток, збиток (ВФР)	246	92	2 776	-238	1 750	2032	2355
4. Адміністративні витрати (АВ)	97	94	139	171	240	171	171
5. Витрати на збут (ВЗ)	24	123	119	78	94	75	75
5. Інші операційні витрати	294	304	309	845	380	845	845
7. Фінансовий результат від реалізації: прибуток, збиток (ФРр)	246	92	2 77	-238	175	101	1 32
8. Фінансовий результат від іншої операційної діяльності (ФРіоп)	40	37	246	172	173	173	173
9. Фінансовий результат від операційної діяльності: прибуток, збиток (ФРоп)	-128	-391	2 455	-1 091	1 293	1 178	1 503
10. Фінансовий результат до оподаткування (ФР)	-154	-584	1 995	-1 241	1 141	1 178	1 503
11. Податок на прибуток (Ппр) (дохід з податку на прибуток)	-269	-201	401	243	-216	247	315
12. Чистий фінансовий результат: прибуток, збиток (ЧФР)	-424	-584	203	-998	925	931	118

Таблиця 3.17 – Показники рентабельності ПрАТ «ШУ» Покровське» при песимістичному прогнозі

Рентабельність	2023	2024
Коефіцієнти рентабельності реалізації	0,20	0,20
Коефіцієнт рентабельності основної діяльності	0,26	0,26
Коефіцієнт рентабельності власного капіталу	4,39	5,60
Період окупності власного капіталу	0,23	0,18

Таблиця 3.18 – Показники оптимістичний прогнозу фінансової безпеки
ПрАТ «ШУ» Покровське» 2018-2024 звітні роки

Показники	2018	2019	2020	2021	2022	2023 п.	2024 п.
1. Чистий дохід від реалізації (ЧД)	3 195	4 299	8 818	6 445	8 554	11023	13779
2. Собівартість реалізованої продукції (Срп)	2 949	4 207	6 041	6 683	6 804	8708	10885
3. Валовий фінансовий результат: прибуток, збиток (ВФР)	246	92	2 776	-238	1 750	2314	2893
4. Адміністративні витрати (АВ)	97	94	139	171	240	60	60
5. Витрати на збут (ВЗ)	24	123	119	759	944	500	500
6. Інші операційні витрати	294	304	309	845	380	100	100
7. Фінансовий результат від реалізації: прибуток, збиток (ФРр)	246	98	2 77	-238	1 75	214	272
8. Фінансовий результат від іншої операційної діяльності (ФРіоп)	40	37	246	172	173	173	173
9. Фінансовий результат від операційної діяльності: прибуток, збиток (ФРоп)	-128	-398	245	-1 091	129	232	290
10. Фінансовий результат до оподаткування (ФР)	-154	-584	199	-1 24	114	232	290
11. Податок на прибуток (Ппр) (дохід з податку на прибуток)	-269	-201	40	243	-216	488	609
12. Чистий фінансовий результат: прибуток, збиток (ЧФР)	-424	-584	203	-998	925	1832	2293

Таблиця 3.19 – Показники рентабельності ПрАТ «ШУ» Покровське» при оптимістичному прогнозі

Рентабельність	2023 п.	2024 п.
Коефіцієнти рентабельності реалізації	0,21	0,21
Коефіцієнт рентабельності основної діяльності	0,27	0,27
Коефіцієнт рентабельності власного капіталу	8,65	10,81
Період окупності власного капіталу	0,12	0,09

Відповідно отриманих результатів прогнозування можна зазначити, що за умов проведення заходів щодо збільшення доходів компанії та оптимізації витрат підприємства можна досягти стійких показників рентабельності та збільшення капіталізації компанії.

Основними заходами щодо збільшення чистого доходу від реалізації є збільшення обсягів видобутку кам'яного вугілля, або збільшення ціни на дану продукцію. Проте тут необхідно пам'ятати, що збільшенню кількості продукції прямопропорційно й збільшенню собівартості за рахунок наявності змінних витрат на виробництво продукції. Зміна ціни реалізації продукції в більшій мірі залежатиме в основному від тенденцій ринку збуту, характеристики конкурентів, самих конкурентних властивостей товару тощо. Тому зміна ціни потребує більш детального вивчення не лише ринку й споживача, але й самої продукції для розуміння її конкурентних властивостей.

Стосовно зменшення витрат компанії тут необхідно розподілити характер даних витрат. Наприклад витрати на збут можуть бути зменшені за рахунок зміни збутової політики компанії. Адміністративні витрати компанія взагалі має можливість змінювати на свій розсуд в залежності від функціональних властивостей даних витрат, теоретично їх можна зменшити таким чином щоб вони прагнули до 0. Для інших операційних витрат необхідно ввести чітку й жорстку калькуляцію, переглянути природу їх формування, зокрема їх участь організації виробництва та впровадження інноваційних процесів у виробництво, змін.

Стосовно капіталізації компанії необхідно зазначити, що загальний значний отриманий чистий прибуток дає можливість як для накопичення капіталу з метою збагачення, так і для його розподілу на подальший розвиток компанії, зокрема її виробничих потужностей та техніко-технологічної бази.

Сучасні пріоритети та потенційне післявоєнне відновлення :

Безпека працівників є пріоритетом номер один

Захист людського життя є головним пріоритетом Метінвесту. Група прагне забезпечити максимальну безпеку для співробітників та їхніх родин.

Як один із найбільших роботодавців в Україні, Група організувала евакуацію з гарячих точок, а також забезпечила тимчасове житло, медичну та психологічну допомогу, харчування та предмети першої необхідності для

постраждалих працівників та їхніх родин.

Метінвест допомагає українцям пережити зиму та аварійні відключення електроенергії. Зокрема, Група також створила та обладнала центри незламності в містах, де вона працює, де електроенергія, тепло та Інтернет завжди доступні.

Безпосереднім стратегічним пріоритетом є збереження активів

У перший день вторгнення Метінвест перевів частину своїх активів у режим гарячої консервації, щоб забезпечити безпеку співробітників, захистити обладнання та запобігти будь-яким промисловим аваріям, які потенційно можуть бути спричинені військовими діями.

Критичні ремонтні роботи продовжуються, щоб забезпечити належний рівень продуктивності та бути готовими до нарощування виробництва після закінчення війни на діючих українських активах.

Група має певні потужності з виробництва електроенергії на деяких активах і розглядає можливість їх розширення, щоб запобігти збитку від аварійних відключень електроенергії.

Плани розвитку підлягають перегляду

Майже всі поточні стратегічні проекти CAPEX були призупинені, за винятком будівництва нової частини шахти №11 на «Покровському вугіллі» для збереження обсягів виробництва.

Хоча ініціативи з декарбонізації були відкладені через війну, стратегія щодо залізрудних активів не змінилася, і Група продовжує зосереджуватися на високоякісній продукції.

Стратегічні пріоритети необхідно буде всебічно переглянути після завершення активного конфлікту та оцінки впливу війни.

Група шукає можливості для покращення синергії між українськими та неукраїнськими активами, оскільки це вплинуло на її вертикальну інтеграцію.

Переваги повоєнного відновлення України.

Можуть бути позитивні сторони післявоєнної реконструкції України,

політичного та економічного приєднання до ЄС (Україна подала заявку на членство в ЄС у лютому 2022 року та отримала статус кандидата в ЄС у червні 2022 року), а також зниження конкуренції з боку російських виробників.

Підтримка України з боку міжнародних партнерів включає:

- у 2022 році Україна отримала понад 32 мільярди доларів США міжнародної макрофінансової допомоги, а станом на 22 лютого 2023 року близько 5 мільярдів доларів США фінансової допомоги, запланованої на 2023 рік, уже виплачено;
- міжнародні донори запропонували понад 64 млрд євро фінансових зобов'язань для підтримки України станом на 15 січня 2023 року, згідно з даними Кільського інституту світової економіки;
- ЄС обговорює використання російських активів, які постраждали від санкцій, як джерела покриття витрат на відбудову України;
- якщо масштабна реалізація програми реконструкції може підвищити внутрішній попит на металопродукцію.

3.3 Рекомендації щодо реалізації найбільш привабливого сценарію розвитку

Відповідно до Методичних рекомендацій № 1277 від 29.10.2013 щодо визначення рівня фінансової безпеки України, існує поділ на три типи рівня безпеки.

Тип С є стимулятором існує прямий зв'язок між показником-стимулятором і загальною оцінкою. Його значення визначається за формулою, поданою нижче.

Тип В є дестимулятором, коли існує зворотний зв'язок між показником-дестимулятором і загальною оцінкою, що обчислюється за наступною формулою.

Найпоширенішим серед індикаторів є змішаний тип А, який є

стимулятором до певного значення показника, але з плином часу перетворюється на дестимулятор складової/субіндексу стану економічної безпеки.

Таким чином, можна зробити три основні прогнози, що характеризують стан фінансової безпеки країни. З використанням даних, наведених у додатках до Методичних рекомендацій, таких як вагові коефіцієнти для розрахунку субіндексів економічної безпеки та загального показника економічної безпеки та значення індикаторів для нормування, ми можемо розрахувати прогнозні показники [48].

В додатку Ж наведено розрахунок прогнозних показників стимуляторів за основними чинниками, а в додатку І розрахунок прогнозних дестимуляторів за основними чинниками.

Аналізуючи отримані дані, можна сказати, що дані показники необхідно використовувати лише за тими даними, що задовольняють виставленим умовам, а саме значення показника показує ступінь його впливу на окремого суб'єкта господарювання, тобто можна зазначити, що саме стимулятори і дестимулятори будуть впливати на формування кінцевих фінансових показників діяльності конкретного підприємства, якщо говорити саме про фінансову безпеку.

Необхідно використовувати комплексні інтегральні індекси, які охоплюють різні аспекти економічної безпеки країни, щоб оцінити та порівняти зміни в рівні економічної безпеки як на загальнодержавному рівні, так і в регіональному аспекті.

Для оцінки загального рівня економічної безпеки та соціально-економічного розвитку України використовуються офіційні методики, розроблені Міністерством економічного розвитку і торгівлі. Ці методики враховують як макроекономічні показники, так і інші складові економічної безпеки. Наприклад, для оцінки регіонального рівня економічної безпеки використовуються методики, розроблені Державною службою статистики

України. Вони дозволяють порівнювати стан економічної безпеки в різних регіонах країни та аналізувати його динаміку.

Використання таких інтегральних індексів та офіційних методик дозволяє забезпечити об'єктивну оцінку рівня економічної безпеки країни та зробити порівняльний аналіз рівня розвитку різних регіонів.

Зазначені методики мають наступні недоліки:

- використання індикаторів ВВП (ВРП) та інвестицій на одну особу не є правильним, оскільки не враховує обсягу та ефективності використання капіталу для досягнення ВВП;

- оцінка стану науково-інноваційної діяльності заснована на поверхових ознаках інноваційності, які не відображають вплив на економічну безпеку або економічний розвиток. Вони лише відображають потенціал для інноваційної діяльності, а не сам факт інноваційного розвитку;

- вага складових економічної безпеки визначаються на основі суми аспектів або експертною оцінкою, що може викликати суб'єктивність у визначенні ваг кожного аспекту;

- для розрахунку інтегрального індексу використовується лінійна форма замість мультиплікативної, яка краще відображала б нелінійні процеси в економіці;

- недостатньо уваги приділяється тіньовій економіці, що включає такі складові як незареєстрована заробітна плата, нелегальна зайнятість, неповноцінне споживання, втрати до бюджету, енергоємність тіньової економіки, рівень реалізації потенціалу, частка оплати праці у виробництві, рівень використання праці та технологій, темпи науково-технологічного прогресу;

- нормування індикаторів здійснюється відносно певних порогових значень, але якщо поточні значення перевищують або залишаються нижче порогових, нормалізовані значення будуть більшими за 1, що порушує припущення;

- нормування індикаторів виконується за допомогою п'яти різних масштабів, і штучно вводиться округлення нормалізованих значень в межах оптимального діапазону (рівень 1) та поза пороговими значеннями (рівень 0), що спричиняє втрату інформації та порушує безперервність функцій інтегрального індексу. Це унеможлиблює його використання в процедурах оптимізації, включаючи визначення чутливості інтегрального індексу до зміни керованих параметрів (індикаторів) за допомогою градієнтних методів;

- використання узагальненого інтегрального індексу як середнього арифметичного двох методів нормалізації індикаторів (один метод в одному масштабному діапазоні, другий - за п'ятьма масштабними діапазонами), аналогічне додаванню дробів без спільного знаменника, є математично некоректним;

- використання темпових показників для вимірювання темпів зростання, а не темпів приросту, значно зменшує їх вплив на інтегральний індекс, що є неприпустимим;

- відсутність інтегральної оцінки порогових та оптимальних значень індикаторів одночасно з оцінкою індикаторів унеможлиблює порівняння динаміки інтегрального індексу економічної безпеки або його складових з пороговими та оптимальними значеннями, що надає необхідну інформацію про стан економічної безпеки.

Необхідно вдосконалити офіційні методичні підходи до оцінки рівня економічної безпеки та соціально-економічного розвитку, оскільки виявлені недоліки цих підходів підтверджують цю потребу. Для моніторингу рівня економічної безпеки України, слід використовувати наступні принципи формування системи індикаторів, що враховують складові економічної безпеки:

1. Системності, за яким зміна значення кожного складника або індикатора економічної безпеки впливає на зміну загальної оцінки рівня безпеки в цілому.

2. Комплексності, що означає охоплення всіх важливих складників і індикаторів безпеки, де кожний індикатор відображає вплив фактора або їхньої групи на стан системи.

3. Ієрархічності, яка передбачає ранжування індикаторів за значенням, від загальних до часткових. Перша група складається з зведених індикаторів, які дають повну інтегральну характеристику основних напрямів забезпечення безпеки держави, а друга група - з індикаторів, які доповнюють загальні, враховуючи їхній вплив на стан системи.

4. Адекватності, що забезпечує формування мінімального набору індикаторів, що адекватно відображають реальний стан об'єкта дослідження.

5. Однозначності, яка дозволяє трактувати первинні показники як стимулятори або дестимулятори економічного розвитку.

6. Безперервності, що передбачає коригування індикаторів системи або введення нових індикаторів на основі нових даних або методів розрахунку, які розробляються органами державної статистики.

Ці принципи допоможуть покращити оцінку економічної безпеки та соціально-економічного розвитку, а також забезпечити надійний механізм контролю та моніторингу цих показників.

Пропонується визначення складників економічної безпеки України та створення відповідного набору індикаторів з урахуванням визначених принципів. Деякі індикатори базуються на даних, наданих Держстатом України, тоді як інші обчислюються на основі офіційної статистики та за допомогою макроекономічної моделі загальної економічної рівноваги «Альфа». Це дозволяє прогнозувати рівень економічної безпеки України.

Важливим етапом моніторингу є встановлення порогових значень індикаторів економічної безпеки, які дозволяють виявити потенційні «зони небезпеки» та рівні небезпеки (прийнятний ризик, передкризовий стан, кризовий стан). Це досягається шляхом порівняння цих значень і встановлення умов для зміцнення економічного імунітету держави. Оптимальні значення

індикаторів (нижнє та верхнє оптимальне) визначають межі, в яких створюються найсприятливіші умови для функціонування держави. Порогові значення індикаторів (нижній поріг та верхній поріг) є критичними, і порушення їх викликає негативні тенденції в економіці країни.

Для кожного індикатора встановлюються порогові нижні та верхні значення, а також оптимальні нижні та верхні значення. Рекомендується використовувати авторські підходи для визначення цих значень, такі як:

- Використання функціональних або статистичних залежностей.
- Використання макроекономічних моделей, які реально відображають наслідки дестабілізуючих факторів для конкретної країни в певний проміжок часу.
- Підхід, що базується на аналізі показників країн-аналогів.
- Застосування законодавчого підходу, що передбачає встановлення порогових значень на рівні законодавства.
- Метод експертної оцінки.
- Урахування оцінок міжнародних організацій.

При визначенні порогових значень показників економічної безпеки, пріоритетними є два методи: функціональних залежностей та макроекономічного моделювання, в межах доступних можливостей. Застосування цих методів дозволяє узгоджено визначати порогові значення та розробляти інтегральний індекс, який дозволяє порівнювати динаміку економічної безпеки з пороговими значеннями. Це дозволяє виявляти стан економічної безпеки та розробляти відповідні заходи для його поліпшення та повернення до порогових або оптимальних значень. Порогові значення слід переглядати в залежності від стану економіки та завдань, що стоять перед нею на різних етапах розвитку.

Використання темпових величин може призводити до від'ємних значень індикаторів, що порушує умови нормалізації в діапазоні від 0 до 1. Для усунення цього протиріччя запропоновано метод, що полягає у зсуві

динамічного ряду індикаторів вправо на величину, яка перевищує максимальне від'ємне значення індикатора, одночасно зсуваючи порогові значення для збереження відповідних пропорцій.

Таким чином, процес визначення рівня економічної безпеки України включає наступні кроки:

1. Формування динаміки показників складників економічної безпеки на основі даних, наданих Держстатом України, а також шляхом макроекономічного моделювання.
2. Визначення порогових і оптимальних значень для цих показників.
3. Вибір нормувальних коефіцієнтів з урахуванням діапазону зміни показників та їх порогових значень.
4. Трансформація динамічних рядів показників і порогових значень для виключення від'ємних значень.
5. Нормування показників та порогових значень з використанням одного нормувального коефіцієнта для кожного показника і його порогових значень.
6. Встановлення вагових коефіцієнтів для показників і визначення порогових значень кожної складової економічної безпеки.
7. Обчислення динамічного ряду інтегрального індексу для кожної складової економічної безпеки, а також інтегральних індексів порогових значень за допомогою мультиплікативної форми.
8. Визначення вагових коефіцієнтів для складових економічної безпеки (інтегральних індексів першого рівня) та інтегральних порогових значень.
9. Розрахунок динамічного ряду інтегрального індексу економічної безпеки та інтегральних індексів порогових значень з використанням мультиплікативної форми.

Загальнопоширена думка, що граничні значення індикаторів відіграють вирішальну роль у визначенні рівня безпеки, є дещо однобічною. Насправді, склад індикаторів, методологія їх нормування та інтегрального оцінювання, а також методи встановлення порогових значень і самі порогові значення є

важливими при оцінюванні рівня економічної безпеки. Ці порогові значення можуть змінюватись залежно від ситуації.

Однією з головних причин низького інтегрального рівня економічної безпеки України є те, що деякі індикатори перебувають нижче нижнього порога, зокрема:

- у сфері макроекономічної безпеки це високий рівень тіньової економіки, значні обсяги тіньових фінансових операцій та велика кількість незареєстрованих операцій;

- у сфері інвестиційної безпеки це невелика частка прямих іноземних інвестицій у відношенні до ВВП;

- у сфері інноваційної безпеки – обмежені видатки на науково-технічні дослідження; негативна динаміка науково-технологічного прогресу; недостатня кількість фахівців, зайнятих у науково-технічних роботах; низький відсоток підприємств, що здійснюють інноваційну діяльність, у загальній кількості промислових підприємств; обмежений вплив підприємств, які впроваджують інновації, на загальну кількість промислових підприємств; незначна кількість підприємств, які продають інноваційні продукти, серед загального числа промислових підприємств; невеликий обсяг реалізованої інноваційної продукції у загальному обсязі промислової продукції;

- у контексті фінансової безпеки, проблемами включаються недостатній рівень валових міжнародних резервів НБУ (виражений у місяцях імпорту), максимальна втрата надходжень у тіньовому бюджеті, високі витрати на банківські кредити, низький рівень кредитування реального сектору економіки та недостатня частка кредитів, наданих переробній промисловості у загальному кредитуванні економіки;

- з приводу зовнішньоекономічної безпеки, проблеми включаються низький рівень інноваційної продукції у експорті товарів, висока залежність від імпорту та значна частка імпортованих товарів у внутрішньому споживанні країни;

- у контексті соціальної безпеки, проблемами включаються високий рівень нелегальних заробітних платежів порівняно з офіційною зарплатою, низький рівень мінімальної заробітної плати порівняно з середньою зарплатою, значна частка пенсійних виплат порівняно з ВВП та високий рівень дефіциту Пенсійного фонду України порівняно з ВВП;

- з приводу продовольчої безпеки, проблемою є недостатнє виробництво молока та молочних продуктів;

- у контексті демографічної безпеки, проблеми включаються високий загальний коефіцієнт смертності населення, смертність серед немовлят та захворюваність населення, а також велике навантаження на працездатне населення в зв'язку з непрацездатним населенням;

- у контексті енергетичної безпеки, проблемами включаються висока енергоємність тіньової економіки, велика частка імпорту газу з однієї країни у загальному обсязі його імпорту та велика частка імпорту нафти з однієї країни у загальному обсязі його імпорту;

Для поліпшення цих економічних безпекових показників, стратегія забезпечення економічної безпеки України має спрямовуватись на вирішення цих проблем. Для вирішення низки проблем, які впливають на інтегральний рівень економічної безпеки України, можна розглянути наступні шляхи дії:

1. Сфера макроекономічної безпеки:

- Посилення контролю за тіньовою економікою, включаючи зменшення податкових та регуляторних перешкод для бізнесу та впровадження прозорих механізмів звітності.

- Реформування фінансової системи для зменшення обсягів тіньових фінансових операцій, в тому числі збільшення доступності легальних фінансових послуг для населення та підприємств.

- Запровадження ефективних механізмів контролю та реєстрації фінансових операцій, що дозволить зменшити кількість незареєстрованих операцій.

2. Сфера інвестиційної безпеки:

- Стимулювання прямих іноземних інвестицій шляхом поліпшення інвестиційного клімату, зокрема шляхом зниження адміністративних бар'єрів, спрощення процедур реєстрації бізнесу та покращення правового захисту інвесторів.
- Розроблення та впровадження ефективних програм підтримки інноваційних підприємств, зокрема через надання фінансових пільг, підтримку досліджень та розвитку нових технологій.

3. Сфера інноваційної безпеки:

- Збільшення видатків на науково-технічні дослідження та розвиток інновацій шляхом залучення як державних, так і приватних інвестицій.
- Підвищення рівня освіти та розвитку науково-технічного потенціалу країни, зокрема через створення сприятливих умов для залучення талановитих фахівців та їх розвитку.
- Посилення співпраці між науковими установами та промисловістю з метою комерціалізації наукових розробок та прискорення процесу інновацій.

4. Сфера фінансової безпеки:

- Збільшення рівня валових міжнародних резервів Національного банку України шляхом залучення іноземних інвестицій та збільшення обсягів експорту.
- Посилення боротьби з тіньовим бюджетом та незаконними фінансовими операціями шляхом посилення контролю та ефективної системи моніторингу.
- Стимулювання кредитування реального сектору економіки шляхом надання пільгових умов для підприємств та підтримки розвитку малого та середнього бізнесу.

5. Сфера зовнішньоекономічної безпеки:

- Сприяння розвитку експортної спроможності країни, зокрема через підтримку експортерів, впровадження програми диверсифікації експортних

ринків та підвищення конкурентоспроможності української продукції.

- Зменшення залежності від імпорту шляхом стимулювання внутрішнього виробництва та розвитку власних ресурсів.

- Розширення та поглиблення зовнішньоекономічних зв'язків, укладання вигідних торговельних угод та сприяння експортно-орієнтованим галузям.

6. Сфера соціальної безпеки:

- Посилення контролю над платежами та розвиток ефективної системи соціального захисту, що забезпечує високу якість послуг та гарантує адекватні рівні оплати праці.

- Збільшення мінімальної заробітної плати з метою зменшення розриву між офіційною та нелегальною заробітною платою.

- Розвиток системи пенсійного забезпечення та залучення додаткових джерел фінансування для зменшення дефіциту Пенсійного фонду.

7. Сфера продовольчої безпеки:

- Підтримка інвестицій у сільське господарство та розвиток молочної промисловості для забезпечення внутрішнього ринку якісними та доступними молочними продуктами.

- Стимулювання розвитку сільськогосподарських кооперативів та фермерських господарств для підвищення виробництва молока та інших продуктів харчування.

8. Сфера демографічної безпеки:

- Реалізація програм та заходів, спрямованих на підтримку здоров'я населення, зокрема зменшення смертності серед немовлят та поліпшення якості медичної допомоги.

- Розвиток програм інтегрованої підтримки сімей, сприяння народжуваності та збільшення частки працездатного населення.

- Вдосконалення системи соціального забезпечення та пенсійного забезпечення для забезпечення достойного життя пенсіонерів та зменшення

навантаження на працездатне населення.

9. Сфера енергетичної безпеки:

- Зменшення енергоємності економіки шляхом впровадження енергоефективних технологій та стимулювання енергоефективного споживання.
- Розвиток відновлювальних джерел енергії та диверсифікація енергетичних джерел з метою зниження залежності від імпорту енергоресурсів.
- Розбудова енергетичної інфраструктури, зокрема розвиток мережі зарядних станцій для електромобілів та модернізація енергетичних систем.

Ці шляхи дії можуть сприяти підвищенню економічної безпеки України та забезпеченню стійкого розвитку країни. Проте, реалізація цих заходів вимагатиме комплексного підходу, впровадження необхідних реформ та планування на довгострокову перспективу.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3

З урахуванням сучасних викликів та потреб економіки країни, були розроблені рекомендації з метою підвищення ефективності управління бюджетом, подальшої реформи податкової системи, сприяння інвестиційній діяльності та розвитку фінансового ринку. Ці стратегічні напрямки мають на меті забезпечити стійкий розвиток та посилити фінансову безпеку на рівні економіки в цілому. На основі проведеного дослідження та аналізу можна зробити наступні висновки стосовно шляхів забезпечення фінансової безпеки України в період післякризового відновлення:

Заходи щодо грошово-кредитної політики:

- Необхідно забезпечити стабільність національної валюти шляхом контролю над інфляцією та обмеженням грошової маси.

- Розробити та впровадити ефективні механізми кредитування, спрямовані на підтримку підприємств та індивідуальних підприємців для стимулювання економічного зростання.

2. Заходи щодо бюджетної політики:

- Провести реформу бюджетної системи, спрямовану на збільшення ефективності видатків та зниження дефіциту бюджету.

- Приділяти пріоритетну увагу соціальному захисту громадян, особливо уразливих груп населення, шляхом збільшення видатків на освіту, охорону здоров'я та соціальне забезпечення.

3. Заходи щодо податкової та митної політики:

- Спростити податкову систему та знизити податкове навантаження на підприємства для стимулювання підприємництва та залучення інвестицій.

- Запровадити прозорі та ефективні механізми контролю за сплатою податків та митних платежів для боротьби з корупцією та незаконними фінансовими операціями.

4. Боргова політика:

- Провести аналіз і реструктуризацію державного боргу з метою зниження його обсягу та оптимізації витрат на його обслуговування.

- Розвивати механізми приватизації та залучення прямих іноземних інвестицій для зменшення залежності від зовнішнього боргу.

Загалом, забезпечення фінансової безпеки України у період поствоєнного відновлення вимагає комплексного підходу та впровадження реформ у різних сферах економіки та фінансів. Основними пріоритетами повинні бути стабільність валюти, ефективне використання бюджетних коштів, стимулювання підприємництва та залучення інвестицій, а також контроль за сплатою податків та митних платежів.

Було проведено формування прогнозних сценаріїв розвитку фінансової безпеки на прикладі ПрАТ «ШУ» Покровське». Застосування методів прогнозування та аналізу дозволило зробити передбачення щодо фінансової

стійкості підприємства в різних умовах та сценаріях. Розроблені сценарії дозволяють оцінити можливі ризики та прогнозувати фінансові результати підприємства при різних умовах економічного середовища.

Надані рекомендації щодо реалізації найбільш привабливого сценарію розвитку. Основний акцент зроблено на вдосконалення управління фінансовою безпекою на макро- і мікрорівнях. Рекомендації включають удосконалення системи моніторингу фінансових ризиків, впровадження ефективних інструментів контролю та регулювання, забезпечення прозорості та ефективності корпоративного управління, а також розвиток фінансової освіти та підвищення фінансової грамотності суб'єктів господарювання. Таким чином було запропоновано:

1. На макрорівні:

- Запровадження ефективної системи моніторингу та оцінки фінансових ризиків на державному рівні. Це допоможе своєчасно виявляти потенційні загрози для фінансової безпеки країни і приймати необхідні заходи для їх усунення.

- Посилення регулюючої ролі держави у фінансовому секторі, включаючи удосконалення законодавства та наглядових механізмів. Це сприятиме підвищенню стабільності фінансової системи та запобіганню потенційним кризам.

- Розвиток інструментів фінансового регулювання та стимулювання економіки, зокрема шляхом впровадження ефективних податкових політик, фінансових інструментів та програм підтримки підприємств.

2. На мікрорівні (на прикладі ПрАТ «ШУ» Покровське):

- Запровадження системи внутрішнього контролю та аудиту, що дозволить підприємству ефективно виявляти та управляти фінансовими ризиками.

- Розробка інноваційних фінансових стратегій, спрямованих на диверсифікацію джерел фінансування та зниження залежності від зовнішніх факторів.

- Підвищення фінансової грамотності та навичок управління фінансами серед персоналу підприємства. Це можна здійснити шляхом проведення навчальних програм та тренінгів.

3. Залучення до співпраці з міжнародними організаціями та експертами з питань фінансової безпеки. Це дозволить отримати цінні знання та досвід з кращих практик управління фінансовою безпекою і впроваджувати їх на практиці.

4. Розробка та впровадження механізмів протидії корупції в сфері фінансової безпеки. Ефективна боротьба з корупцією сприятиме зміцненню фінансової стабільності та довіри до економічних суб'єктів.

5. Посилення співробітництва між державними інституціями, бізнес-середовищем та громадськістю для спільного формування та реалізації стратегій забезпечення фінансової безпеки. Це забезпечить широку підтримку та участь всіх зацікавлених сторін у процесі покращення фінансової безпеки.

Ці пропозиції спрямовані на підвищення ефективності управління фінансовою безпекою на макро- і мікрорівнях, забезпечення стійкого розвитку економіки та зміцнення фінансової стабільності країни та підприємств. Врахування цих напрямків дозволить забезпечити більше захисту фінансової системи від зовнішніх загроз та ризиків і зробить економіку більш стійкою до внутрішніх та зовнішніх викликів.

ВИСНОВКИ

Вивчення теоретичних засад формування концептуального апарату фінансової безпеки держави призвело до таких висновків. Фінансова безпека держави означає, що суспільні відносини, пов'язані з формуванням, обігом і використанням державних та приватних фінансових ресурсів, мінімізують загрози для реалізації фінансових інтересів усіх учасників цієї системи. Забезпечення фінансової безпеки держави передбачає комплекс процесів, які спрямовані на формування та управління системою фінансової безпеки з метою раціонального використання наявних ресурсів для захисту та задоволення фінансових інтересів населення, підприємницьких структур, окремих регіонів та національних фінансових інтересів на міжнародному рівні.

Характеристики поняття фінансової безпеки держави та підходи до управління нею на макрорівні визначаються особливостями економічних систем та наявними різноманітними економічними механізмами. На початковому етапі 2020 року методологія управління фінансовою безпекою держави мала вагомі недоліки, зокрема, нестачу ресурсів для цього процесу - інформаційних, кадрових та фінансових, а також появу нетипових загроз для фінансової системи та залежності державної фінансової політики від інтересів міжнародних фінансових організацій та фондів.

Перспективи подальших досліджень у цій галузі полягають у розширенні розуміння та дослідженні всього спектру понять, пов'язаних з управлінням фінансовою безпекою держави та системними загрозами, які впливають на фінансову безпеку України. Врахування особливостей формування сучасної економічної системи країни є ключовим аспектом цих досліджень.

Для забезпечення фінансової безпеки підприємств у сучасних умовах господарювання необхідно детально класифікувати загрози залежно від місця

та джерела їх виникнення, зони виникнення, можливості їх реалізації, тривалості дії, ефекту та ступеня тяжкості. Це дозволить краще розуміти і управляти ризиками, пов'язаними з фінансовою безпекою підприємств.

Фінансова безпека держави є невід'ємною складовою економічної безпеки і залежить від різних елементів, що впливають на загальну національну безпеку. Особливу увагу потрібно звернути на розгляд аспектів, пов'язаних зі зростанням загроз внаслідок збройної агресії з боку росії. В контексті такої ситуації, важливо враховувати реалії суспільного виробництва, що включають структурні зміни в матеріальному виробництві, руйнування базових галузей економіки, зниження попиту на промислові товари, руйнування економічних відносин, втрату ринків збуту, ринків праці, товарних ринків та ресурсної бази, порушення законного механізму оподаткування та інші проблеми, які можуть вплинути на фінансову безпеку держави.

Для досягнення цих цілей необхідно проводити подальші дослідження, що враховують широкий контекст і особливості управління фінансовою безпекою, а також систематично вивчати загрози та ризики, що можуть вплинути на фінансову безпеку України. Такі дослідження допоможуть розробити ефективні стратегії та політики для забезпечення стійкості та розвитку фінансової системи країни.

У цілях запобігання руйнуванню економіки під час воєнного конфлікту та протидії цим загрозам у фінансовій системі важливо впровадити державний режим, який має на меті системне забезпечення надходжень до бюджету. Це досягається шляхом розвитку малого підприємництва та збереження державних підприємств у промисловості та сільському господарстві на неконфліктних та неокупованих територіях.

Одним з елементів, що впливають на фінансову безпеку, є бюджетна система. Вона потребує систематичного фінансування основних оборонних секторів. Це може бути досягнуто шляхом спрощеного, але стабільного

правового механізму оподаткування державних та приватних підприємств. Це забезпечить постійні надходження коштів до бюджету, необхідних для фінансування оборонних потреб.

Другим важливим елементом є банківська система. В контексті воєнного конфлікту необхідно здійснювати стабільну монетарну політику, яка забезпечить ефективну функціонування банківської системи та стабільність фінансового ринку.

Податкова система також має велике значення у забезпеченні фінансової безпеки в умовах воєнного конфлікту. Спрощення правового середовища для підприємницької діяльності та створення малих підприємств є важливим кроком. Водночас, необхідно забезпечити систематичні податкові надходження до бюджету на всіх рівнях, щоб забезпечити фінансування потреб у воєнний період. Податкові пільги повинні бути ефективно використані, щоб не створювати недостатньої фінансової бази.

Загалом, систематичне бюджетне фінансування, стабільна монетарна політика та спрощення правового поля для підприємництва є ключовими елементами забезпечення фінансової безпеки в умовах воєнного конфлікту.

У сучасних умовах в Україні існує потреба в створенні державно-приватного економічного механізму, який забезпечує регулювання взаємодії між державним сектором економіки та приватним сектором. Цей механізм має на меті забезпечити обороноздатність країни, а також збалансоване фінансове управління, яке здійснюється державою і приватними підприємствами.

Державний сектор економіки відповідає за забезпечення обороноздатності країни, зокрема фінансування армії та оборонної промисловості. Фінансові ресурси, що використовуються для цих цілей, перебувають під повним контролем держави, що дозволяє забезпечити їх ефективне використання.

Приватний бізнес, зі свого боку, забезпечує задоволення потреб населення і створює стабільне джерело податкових надходжень до бюджету.

Приватний сектор є важливим джерелом економічного зростання і стимулює розвиток національної економіки.

Нормативно-правова база державно-приватного економічного механізму визначає правила та регуляції, які забезпечують життєздатність фінансової системи країни. Цей механізм розробляється з урахуванням потреб обох секторів економіки та сприяє створенню стабільного та ефективного фінансового середовища.

Фінансова безпека України, особливо в умовах воєнного конфлікту, визначається ефективним обігом фінансових ресурсів для фінансування потреб армії та оборонної промисловості. Крім того, успішне функціонування підприємств, регіонів і суб'єктів господарювання важливе для отримання та спрямування фінансових ресурсів на оборону країни і забезпечення планомірного розвитку виробництва. Забезпечення фінансової безпеки держави є ключовим завданням, що вимагає ефективного фінансового управління та спільної дії держави і приватного сектору.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алькема В.Г., Літвін Н.М., Кириченко О.С. Економічна безпека інноваційного підприємства: навч. посіб. ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», 2017. 320 с.

2. Варічева Р. В. Методичні підходи до оцінки якості економічної безпеки підприємства: облікове забезпечення. Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. 2016. № 3(1). С. 88-93.

URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vchnu_ekon_2016_3\(1\)__20](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vchnu_ekon_2016_3(1)__20).

3. Васильців Т.Г., Микитюк Р.М. Удосконалення методики оцінювання економічної безпеки підприємства. Науковий вісник НЛТУ України. 2016. Вип. 22.14. С. 181–188. URL : http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=nvnltu_2012_22

4. Єрмошенко М.М. Фінансова складова економічної безпеки: держава і підприємство: наук. монографія / М.М. Єрмошенко, К.С. Горячева. – К.: Національна академія управління, 2014. – 232 с.

URL : <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=8059>

5. Папехін Р.С. Що з державними фінансами та вистачить Україні грошей? Роз'яснення. Економічна правда. 05.04.2022

URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/04/5/685230/>.

6. Барановський О. І. Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізми забезпе-чення) : монографія / О. І. Барановський. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2016. – 759 с.

7. Загородній А.Г. Фінансово-економічний словник / А.Г. Загородній, Г.Л. Вознюк. – К.: Знання, 2019. – С. 9-15.

8. Шлемко В. Т. Економічна безпека України: сутність і напрямки забезпечення : монографія / В. Т. Шлемко, І. Ф. Бінько. – К., 2005. – 143 с

9. Власюк О.С. Економіко-математичне моделювання процесів соціально-економічного розвитку України / О.С. Власюк ; [авт. передм. : В.М. Геєць]. – 2017р. – 370 с.

10. Гетманець О.П. Фінансова безпека, як об'єкт правового регулювання. Підприємство, господарство і право. 2020. № 3. С. 218-223 URL: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/8567/38.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

11. Гончар В.Г. Фінансово-економічна безпека підприємств України – запорука фінансової безпеки держави // Актуальні проблеми економіки № 8(170). – 2017. – С. 150–158.

12. Гребінь В.В., Демко М.Я. Проблеми забезпечення та пріоритети зміцнення фінансової безпеки України в умовах глобалізації // Збірник тез наук. доп. І міжн. студ.-аспір. конф. «Економічна та фінансова безпека держави та регіонів» (12–13 грудня 2013 р., Львів). – Львів, 2015. – С. 23–24.

13. Деякі питання казначейського обслуговування Розпорядження Кабінету міністрів України від 25.02.2022 р. № 182-р URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/deyaki-pitannya-kaznachejskogo-obslugovuvannya-182-250222>.

14. Дідик А. М. Економічна безпека підприємства: підручник. Львів: Львівська політехніка, 2019. 624 с.

15. Дідур С.В., Глухова В.І., Скрипник Л.І. Аналіз та оцінка боргової безпеки України. Глобальні та національні проблеми економіки. 2016. № 13. С. 506–510.

16. Додаток до макроекономічного та монетарного огляду, січень 2017 р. URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=43297262&-cat_id=58037

17. Економіка підприємства / За заг. ред. д-ра екон. наук, проф. Л.Г. Мельника. – Суми : Університетська книга, 2014. – 648 с.

18. Економіка підприємства / За ред. С.Ф. Покропивного. – Вид. 2-ге, перероб. та доп. – К. : КНЕУ, 2011. – 528 с.
19. Економічна безпека підприємств: підручник. Ортинський В.Л., Керницький І.С., Живко З.Б. та ін. К.: Алерта, 2015. 704 с.
20. Економічний стан в умовах ВС. Економічна Експертна Платформа URL: <https://economics.org.ua/index.php/blog/377-economika-vv>.
21. Єпіфанов А.О. Фінансова безпека підприємств і банківських установ: монографія. Суми: ДВНЗ "УАБС НБУ", 2019. 295 с.
22. Єрмошенко М.М. Фінансова безпека держави : національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення: Монографія URL: <https://www.disslib.org>.
23. Жихор О.Б., Гороховатський В.О., Олейнікова А.Ю. Обчислення інтегрального показника фінансової безпеки підприємства // Фінансово-кредитна діяльність : проблеми теорії та практики. – 2016. – Вип. 2. – С. 66–171.
24. Заросило В.О. Загрози фінансовій безпеці та їх класифікація. Наукові праці МАУП. 2017. Вип. 52 (1). С. 17-22.
25. Кириченко О.А., Кудря І.В. Вдосконалення управління фінансовою безпекою підприємств в умовах кризи. Інвестиції: практика та досвід. 2019. № 10. С. 22-26.
26. Козак Л.С., Багровецька І.В. Концептуальні та методичні засади формування механізму забезпечення фінансової безпеки підприємства. Економіка і управління. 2018. № 13. С. 97-101.
27. Концепція забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері / Схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15 серпня 2014 р. № 569-р. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/569-2012-%D1%80>.
28. Коптєва Г.М. Класифікація підходів до оцінки економічної безпеки підприємства. Східна Європа: Економіка, бізнес та управління. Випуск 2 (25). 2020. С.221-229. URL: <https://doi.org/10.32782/easterneurope.25-32>.

29. Краснокутська Н.С., Коптева Г.М. Дефініція поняття "фінансова безпека підприємства": основні підходи та особливості. Бізнес Інформ. 2019. № 7. С. 14-19.
30. Кучер Г. В. Ефективність системи управління державним боргом в Україні. Фінанси України. 2014. № 6. С. 44–57.
31. Лиса О.В. Фінансова безпека суб'єктів господарювання в сучасних умовах. Економічний аналіз: збір. наук. праць. Тернопіль: Видавничо-поліграфічний центр ТНЕУ "Економічна думка", 2018. Т. 26. № 1. С. 58-64.
32. Ляшенко О.М., Овчаренко Є.І. Дилема «комплексність-точечність» у забезпеченні соціально-економічної безпеки підприємств Економіка. Менеджмент. Підприємництво. – 2017. – Вип. 17(І). – С. 42–48.
33. Марченко О.М., Пушак Я.Я., Ревак І.О. Фінансова безпека держави : навч. посібник. Львів, 2020. 356 с. URL: http://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/2964/1/FinansovaBezpeka_30-04_2020.pdf.
34. Інформаційно-аналітичний сайт МІНФІН. URL : <https://minfin.com.ua>
35. Мелих О. Фінансова безпека держави: сутність, критерії оцінки та превентивні заходи зміцнення. Економічний аналіз. 2013. Випуск 12. Ч. 3. с. 266-272 URL: http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/11687/1/%D0%A1%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%8F%202013_1.pdf.
36. Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України. Затверджено Наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України 29.10.2013 № 1277 URL: <http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&tag=MetodichniRekomendatsii>.
37. Нартова І.В., Кіріченко Я.О. Сутність дефініції "фінансова безпека" та суміжних категорій і понять. URL: http://www.rusnauka.com/6_PNI_2012/Economics/3_102433.doc.htm

38. Остафій М.М. Фінансова нестабільність суб'єктів підприємства як загроза економічній безпеці держави // Збірник тез наук. доп. І міжн. студ.-аспір. конф. «Економічна та фінансова безпека держави та регіонів» (12–13 грудня 2013 р., Львів). – Львів, 2013. – С. 27–29.

39. Пілецька С.Т., Коритько Т.Ю., Ткаченко Є.В. Модель інтегральної оцінки економічної безпеки підприємства. Економічний вісник Донбасу. 2021. № 3 (65). С. 56-65. URL: <http://dspace.nbuiv.gov.ua/handle/123456789/181846>.

40. Полторак А. С. Теоретична концептуалізація фінансової безпеки держави. Фінансовий простір. 2020. № 4 (40). С. 28-42. URL: <https://fp.cibs.ubs.edu.ua/index.php/fp/issue/view/40>.

41. Портнова Г.О. Фінансова безпека підприємств : сучасні погляди щодо сутності та оцінки / Г.О. Портнова, В.М. Антоненко // Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України. – 2014. – № 1. – С. 345–355. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpnudps_2012.

42. «Про внесення змін до розділу VI «Прикінцеві та перехідні положення» Бюджетного кодексу України та інших законодавчих актів України» . Закон України №2134-IX від 15.03.2022. «Голос України» №61 від 20 березня 2022 року URL: <https://auc.org.ua/novyna/nabuly-chynnosti-zminy-dobyudzhethnogo-kodeksu-ukrayiny-shchodo-zalyshkiv-subvenciy-ta>.

43. Про національну безпеку України. Закон України від 21.07. 2018. № 2469-VIII в ред. від 24.11.2021. Відомості Верховної Ради України від 03.08.2018. № 31. С. 5. ст..241. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#top>.

44. Про основні засади грошово-кредитної політики на період воєнного стану. Рішення Ради Національного банку України від 15.04.2022. № 4рд. URL: <https://ips.ligazakon.net/ document/PB22087>.

45. Птащенко Л. О. Стратегічне та інноваційне забезпечення розвитку системи економічної безпеки підприємства: навч. посіб. «Центр учбової літератури», 2018. 320 с.

46. Романів В.В. Дорошенко Н.О. Фінансова безпека України. Економіка, управління та адміністрування. 2019. №4 (90). С. 230-235 URL: <file:///C:/Users/HP/Downloads/193108-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-430261-1-10-20200127.pdf>.
47. Селіверстова І.О. Боргова безпека як елемент фінансової безпеки держави. Проблеми системного підходу в економіці. 2010. №3. URL: <http://archive.nbuv.gov.ua/>.
48. Сисоліна Н. П. Економічна безпека підприємства : навч. посіб. Кіровоград: КНТУ, 2014. 226с.
49. Соломіна Г.В., Забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємництва: навч. посіб. Дніпро: ДДУВС, 2018. 234 с.
50. Сосновська О. О., Житар М. О. Аналіз методів оцінки рівня економічної безпеки підприємств. Бізнес Інформ. 2019. № 1. С. 21–26. URL: https://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2019-1_0-pages-21_26.pdf.
51. Статистика «Показники банківської системи» Кількість структурних підрозділів банків / Офіційний сайт НБУ URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=34661442&cat_id=34798593
52. Стратегія економічної безпека України на період до 2025. Указ Президента України від 11.08.2021. № 347/2021. Урядовий кур'єр від 13.08.2021. № 156 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2021#Text>.
53. Сукрушева Г.О., Коляда К.В. Теоретична сутність фінансової безпеки суб'єкта господарювання. Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського. Економічні науки. 2018. Вип. 23. С. 560-562.
54. Сусіденко О. В. Фінансова безпека підприємства: теорія, методи, практика: монографія. Київ: ЦУЛ, 2015. 128 с.

55. Фінансово-економічна безпека підприємств України : стратегія та механізми забезпечення : Монографія / Т.Г. Васильців, В.І. Волошин, О.Р. Бойкевич, В.В. Каркавчук ; За ред. Т.Г. Васильціва. – Львів, 2012. – 386 с.

56. Цвайг Х.І., Галайко Н.В. Загрози фінансовій безпеці підприємства та шляхи їх усунення. Причорноморські економічні студії. 2016. Вип. 11. С. 181-185.

57. Bondarenko-Berehovych V. Methodical approach to the assessment of the economic security management system of the enterprise. German International Journal of Modern Science № 9, 2021. С. 11-15. URL: <https://dizzw.com/wp-content/uploads/2021/05/Deutsche-internationale-Zeitschrift-f%C3%BCr-zeitgen%C3%B6ssische-Wissenschaft-%E2%84%969-part-2-2021.pdf>

58. Garry J. Schinasi. Defining Financial Stability. IMF Working Paper Series. 2004. WP/04/187. Pp. 1-16.

59. The State of Financial Security 2020: A Framework for Recovery and Resilience URL: <https://www.citigroup.com/citi/foundation/data/The-State-of-Financial-Security-2020-1.pdf?ieNocache=116>//Ida Rademacher. 32 с.

60. Офіційний сайт ПрАТ «МЕТІНВЕСТ».
URL:https://metinvestholding.com/Content/Entities/Presentation/37/en/Presentation_9M2021.pdf

ДОДАТКИ

Додаток А

Індикатори стану фінансової безпеки України

№ п/п	Індикатор, одиниця виміру
1. Бюджетна безпека	
1.1	Рівень перерозподілу ВВП через зведений бюджет (без урахування доходів Пенсійного фонду), %
1.2	Відношення дефіциту, профіциту державного бюджету до ВВП, %
1.3	Покриття дефіциту зведеного бюджету за рахунок зовнішніх запозичень, %
1.4	Відношення дефіциту, профіциту торговельного балансу до загального обсягу зовнішньої торгівлі, %
1.5	Обсяг трансфертів з державного бюджету, % до ВВП
1.6	Амплітуда коливань бюджетних видатків на одну особу між регіонами України, %
2. Безпека грошового ринку та інфляційних процесів	
2.1	Відношення обсягу грошового агрегату М3 до ВВП (рівень монетизації), %
2.2	Відношення ВВП до обсягу грошового агрегату М2 (швидкість обігу), кількість обертів
2.3	Обсяг готівки, % до ВВП
2.4	Рівень інфляції (до грудня попереднього року), %
2.5	Питома вага довгострокових кредитів у загальному обсязі кредитів, наданих банківськими установами, %
3. Валютна безпека	
3.1	Темп зміни індексу офіційного курсу гривні до долара США до показників попереднього періоду, %
3.2	Відношення обсягів депозитів в іноземній валюті до загальних обсягів депозитів (рівень доларизації), %
3.3	Валові міжнародні резерви України, місяці імпорту
4. Боргова безпека	
4.1	Відношення загального обсягу державного боргу до ВВП, %
4.2	Відношення загального обсягу зовнішнього боргу до ВВП, %
4.3	Рівень зовнішньої заборгованості на одну особу, доларів США

Закінчення додатку А

4.4	Відношення державного зовнішнього боргу до річного експорту товарів і послуг, %
4.5	Відношення відсоткових платежів з обслуговування зовнішнього боргу до річного експорту товарів і послуг, %
4.6	Відношення обсягу сукупних платежів з обслуговування зовнішнього боргу до доходів державного бюджету, %
4.7	Відношення обсягу внутрішнього боргу до ВВП, %
4.8	Відношення обсягу сукупних платежів з обслуговування внутрішнього боргу до доходів державного бюджету, %
5. Безпека страхового ринку	
5.1	Показник проникнення страхування (страхові премії до ВВП), %
5.2	Показник щільності страхування (страхові премії на одну особу), доларів США
5.3	Частка довгострокового страхування в загальному обсязі зібраних страхових премій, %
5.4	Рівень страхових виплат, %
5.5	Частка премій, що належать перестраховикам нерезидентам, %
6. Безпека фондового ринку	
6.1	Відношення обсягу номінальної капіталізації ринку акцій до ВВП, %
6.2	Дохідність облігацій внутрішньої державної позики, %
6.3	Частка покриття державними цінними паперами внутрішнього державного боргу, %
7. Банківська безпека	
7.1	Частка іноземного банківського капіталу в загальному обсязі банківського капіталу, %
7.2	Обсяг кредитування банками реального сектору економіки, % до ВВП

Додаток Б

Система показників оцінки рівня економічної безпеки підприємства

Показник	Алгоритм розрахунку	Економічна сутність показника
Оцінка фінансової складової		
$K_{\text{авт}}$ – коеф. автономії	Сума власних коштів/загальна сума фінансування (загальний підсумок балансу)	Можливість підприємства виконувати зовнішні зобов'язання за рахунок власних активів
$K_{\text{фін}}$ – коеф. Фінансування	Залучені кошти/власний капітал	Відображає, яка кількість одиниць залучених коштів припадає на кожну одиницю власних
$K_{\text{покр}}$ – коеф. Покриття	Оборотні активи/поточні зобов'язання підприємства	Показує здатність підприємства швидко розраховуватись з борговими зобов'язаннями
$K_{\text{одз}}$ – коеф. оборотності дебіторської заборгованості	Чиста виручки від реалізації продукції/середньорічна величина дебіторської заборгованості	Показує швидкість обороту дебіторської заборгованості підприємства
$K_{\text{окз}}$ – коеф. оборотності кредиторської заборгованості	Чиста виручка від реалізації продукції/середньорічна величина кредиторської заборгованості	Показує швидкість обороту кредиторської заборгованості підприємства за певний період
K_p – коеф. рентабельності діяльності	Валовий прибуток/собівартість реалізованої продукції	Показує прибуток підприємства з кожної гривні, яка була витрачена на реалізацію продукції
Оцінка техніко-технологічної складової		
$K_{\text{вп}}$ – коеф. виробничої потужності	Річний фонд робочого часу/трудомісткість виробництва	Показує максимально можливий випуск продукції за певний час у встановленій номенклатурі й асортименті при повному завантаженні обладнання
$K_{\text{зн}}$ – коеф. зносу	Сума зносу основних засобів/балансова вартість основних засобів	Відображає частку вартості основних засобів, яку списано на витрати виробництва попередніх періодів

Продовження додатку Б

$K_{\text{фв}}$ – фондовіддачі	Обсяг виробництва у вартісному вираженні/середньорічна вартість основних фондів підприємства	Показує кількість одиниць виготовленої продукції у гривнях, що припадає на одиницю вартості основних фондів
$K_{\text{інт}}$ – коеф. інтенсивного використання обладнання	Обсяг виготовленої продукції за певний період/виробнича потужність обладнання	Показує рівень використання виробничої потужності підприємства
Оцінка інтелектуально-кадрової складової		
$K_{\text{пл}}$ – коеф. плинності кадрів	Кількість звільнених за власним бажанням та за порушення трудової дисципліни/середньооблікова чисельність працюючих	Показує рух кадрів на підприємстві, що обумовлено незадоволеністю працівників виробничою ситуацією або незадоволеністю керівника підприємства виробничою поведінкою працівників
$K_{\text{п}}$ – продуктивність праці	Обсяг продукції/кількість праці, витраченої на її виробництво	Показує здатність робітників виробляти за одиницю робочого часу визначений обсяг продукції
$K_{\text{фоз}}$ – фондоозброєності праці	Середньорічна вартість основних виробничих фондів/середньооблікова чисельність робітників	Характеризує рівень оснащеності працівників основними виробничими засобами
$K_{\text{ра}}$ – коеф. раціоналізаторської активності	Кількість винаходів (раціональних пропозицій, ноу-хау тощо) / кількість працюючих	Показує частку пропозицій, що слугують підвищенню продуктивності праці, яка припадає на одного працівника
$K_{\text{квал}}$ – коеф. співвідношення висококваліфікованих та кваліфікованих працівників	Висококваліфіковані працівники/загальна кількість працівників	Відображає рівень забезпеченості підприємства висококваліфікованими кадрами

Продовження додатку Б

Оцінка екологічної складової		
$K_{\text{вик}}$ – коеф. перевищення нормативного обсягу викидів шкідливих речовин в атмосферу	Сумарний показник забруднення сумішшю речовин / дозволений для підприємства сумарний гранично допустимий обсяг викиду шкідливих речовин	Відображає ступінь перевищення реальних викидів шкідливих речовин в атмосферу над нормативними рівнями
$K_{\text{люд}}$ – коеф. залюднення ареалу шкідливого впливу	Сума нормативної щільності населення і середня щільність населення у межах ареалу шкідливого впливу підприємства / середня щільність населення у межах ареалу шкідливого впливу підприємства	Показує рівень заселеності ареалу шкідливого впливу підприємства і потенційну небезпеку підприємства для населення.

Додаток В

Визначення рівня складових економічної безпеки підприємства

Фінансова складова
$K_{\text{фін}} = \frac{t_{\text{покp}} \times t_{\text{одз}} \times t_{\text{окз}} \times t_p \times t_{\text{авт}}}{t_{\text{фін}}}$ $t_{\text{покp}}$ – темп зміни коеф. покриття; $t_{\text{одз}}$ – темп зміни коеф. оборотності дебіторської заборгованості; $t_{\text{окз}}$ – темп зміни коеф. оборотності кредиторської заборгованості; t_p – темп зміни коеф. рентабельності діяльності; $t_{\text{авт}}$ – темп зміни коеф. автономії; $t_{\text{фін}}$ – темп зміни коеф. фінансування.
Техніко-технологічна складова
$K_{\text{тт}} = \frac{t_{\text{вп}} \times t_{\text{фв}} \times t_{\text{инт}}}{t_{\text{зн}}}$ де $t_{\text{вп}}$ – темп зміни коеф. виробничої потужності; $t_{\text{фв}}$ – темп зміни фондівіддачі; $t_{\text{инт}}$ – темп зміни коеф. інтенсивного використання обладнання; $t_{\text{зн}}$ – темп зміни коеф. зносу.
Інтелектуально-кадрова складова
$K_{\text{ік}} = \frac{t_{\text{п}} \times t_{\text{фоз}} \times t_{\text{ра}} \times t_{\text{квал}}}{t_{\text{пл}}}$ де $t_{\text{п}}$ – темп зміни продуктивності праці; $t_{\text{фоз}}$ – темп зміни фондоозброєності праці; $t_{\text{ра}}$ – темп зміни коеф. раціоналізаторської активності; $t_{\text{квал}}$ – темп зміни коеф. співвідношення висококваліфікованих та кваліфікованих працівників; $t_{\text{пл}}$ – темп зміни коеф. плинності кадрів.
Політико-правова складова
$K_{\text{пп}} = \prod_{i=1}^n x_i$ де n – кількість аналізованих факторів; x_i – значення показника i-ого фактора.
Екологічна складова
$K_{\text{е}} = \frac{1}{t_{\text{вик}} \times t_{\text{люд}}}$ де $t_{\text{вик}}$ – темп зміни коеф. перевищення нормативного обсягу викидів шкідливих речовин в атмосферу; $t_{\text{люд}}$ – темп зміни коеф. залюднення ареалу шкідливого впливу.
Узагальнюючий показник рівня економічної безпеки підприємства (R)
$R = K_{\text{фін}} \times K_{\text{тт}} \times K_{\text{іт}} \times K_{\text{пп}} \times K_{\text{е}}$

Додаток Г

Баланс (Звіт про фінансовий стан) (Форма №1)

АКТИВ	Код рядка	2018	2019	2020	2021	2022
1	2	3	4	5	6	7
I. Необоротні активи	1000	15 957	14 552	13 174	11 745	14 560
Первісна вартість	1001	27 706	27 706	27 706	27 706	32 161
Накопичена амортизація	1002	11 749	13 154	14 559	-15 961	-17 601
Незавершені капітальні інвестиції	1005	925 447	903 243	1 427 320	1 112 177	1 925 056
Основні засоби	1010	4 187 516	4 276 163	4 074 496	10 779 396	10 551 008
Первісна вартість	1011	45 612 554	45 914 025	46 119 438	13 602 360	14 908 683
Знос	1012	41 425 038	41 637 862	42 044 942	-2 822 964	-4 357 675
Інвестиційна нерухомість	1015					
Первісна вартість	1016					
Знос	1017					
Довгострокові біологічна активи	1020					
Первісна вартість	1021					
	1022					
Накопичена амортизація						
Довгострокові фінансові інвестиції: які обліковуються за методом участі в капіталі інших підприємства	1030	152	9 953	60 008	60 008	60 008
інші фінансові інвестиції	1035	6 912	7 011	7 011	7 011	196
Довгострокова дебіторська заборгованість	1040	167	94	113	59	1 635

Продовження додатку Г

Відстрочені податкові активи	1045	42 799	36 620	178 383		
Гудвіл	1050					
Відстрочені аквізиційні витрати	1060					
Залишок коштів у централізованих страхових резервних фондах	1065					
Інші необоротні активи	1090	30 438	7 328	366 678	311 509	345 780
Усього за розділом І	1095	5 209 388	5 254 964	6 127 165	12 281 905	12 898 243
ІІ. Оборотні активи						
Запаси:	1100	559 212	893 110	1 019 348	1 181 053	1 191 993
Виробничі запаси	1101	553 539	891 244	998 573	1 180 242	1 191 137
Незавершене виробництво	1102					
Готова продукція	1103	7	7	2	2	
Товари	1104	5 666	1 859	20 773	809	856
Поточні біологічні активи	1110					
Депозити перестрахування	1115					
Векселі одержані	1120					
Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги	1125	194 380	90 263	1 059 423	71 335	193 569
Дебіторська заборгованість за розрахунками: за ввиданими авансами	1130	249 938	47 486	99 593	103 845	200 234
з бюджетом	1135	1 141	52 449	30 001	4 942	17
у тому числі з податку на прибуток	1136					
з нарахованих доходів	1140					
із внутрішніх розрахунків	1145					
Інша поточна дебіторська заборгованість	1155	1 352	4 951	6 523	29 110	22 677

Продовження додатку Г

Поточні фінансові інвестиції	1160					
Гроші та їх еквіваленти:	1165	38 657	30 935	243 185	215 747	185 804
Готівка	1166	38	75	136	126	272
Рахунки в банках	1167	38 619	30 860	243 049	215 621	185 532
Витрати майбутніх періодів	1170					47 664
Частка перестраховика у страхових резервах	1180					
у тому числі в : резервах довгострокових зобов'язань	1181					
резервах збитків або резервах незалежних виплат	1182					
резервах незароблених премій	1183					
інших страхових резервах	1184					
Інші оборотні активи	1190	2	4	2	201 291	108 262
Усього за розділом II	1195	1 044 682	1 119 198	2 458 075	1 807 323	1 950 220
III. Необоротні активи, утримувані для продажу, та групи вибуття	1200					
Баланс	1300	6 254 070	6 374 162	8 585 240	14 089 228	14 848 463

Продовження додатку Г

ПАСИВ	Код рядка	2018	2019	2020	2021	2022
1	2	3	4	5	6	7
I. Власний капітал						
Зареєстрований(пайовий) капітал	1400	212 134	212 134	212 134	212 134	212 134
Внески до незареєстрованого статутного капіталу	1401					
Капітал у дооцінках	1405	205 714	159 751	134 606	5 577 334	5 002 312
Додатковий капітал	1410	7 769	7 769	7 769	7 769	7 769
Емісійний дохід	1411					
Накопичені курсові різниці	1412					
Резервний капітал	1415					
Нерозподілений прибуток(непокритий збиток)	1420	227 083	284 381	1 314 916	1 145 598	2 636 283
Неоплачений капітал	1425					
Вилучений капітал	1430					
Інші резерви	1435					
Усього за розділом I	1495	652 700	95 273	1 669 425	6 942 835	7 858 498
II. Довгострокові зобов'язання і забезпечення						
Відстрочені податкові зобов'язання	1500				850 789	706 889
Пенсійні зобов'язання	1505	645 096	663 983	1 072 572	1 119 904	1 230 391
Довгострокові кредити банків	1510					
Інші довгострокові зобов'язання	1515	398 574	647 986	26 268		
Довгострокові забезпечення	1520	449	488	531	577	627
Довгострокові забезпечення витрат персоналу	1521					
Цільове фінансування	1525					
Благодійна допомога	1526					
Страхові резерви	1530					
у тому числі:						
резерв довгострокових зобов'язань	1531					
резерв збитків або резерв належних виплат	1532					

Продовження додатку Г

резерв незароблених премій	1533					
інші страхові резерви	1534					
Інвестиційні контракти	1535					
Призовий фонд	1540					
Резерв на виплату джек-поту	1545					
Усього за розділом II	1595	1 044 119	1 312 457	1 099 371	1 971 270	1 937 907
III. Поточні зобов'язання і забезпечення						
Короткострокові кредити банків	1600	336 009	380 672	392 941		
Векселі видані	1605	871 102	75 724			
Поточна заборгованість за : довгостроковими зобов'язаннями	1610					
		76 488	136 277	178 162	40 197	27 077
за товари, роботи, послуги	1615	1 928 586	2 261 399	1 936 057	1 229 284	1 545 884
розрахунки з бюджетом	1620	21 669	27 567	47 442	86 544	149 474
у тому числі з податку на прибуток	1621				6 777	62 256
розрахунки зі страхування	1625	30 766	16 388	16 739	19 756	23 575
розрахунки з оплати праці	1630	50 338	59 907	63 828	75 882	84 551
Поточна кредиторська заборгованість за одержаними авансами	1635	921	37 181	104 322	536 514	114 428
Поточна кредиторська заборгованість за розрахунками з учасниками	1640					
Поточна кредиторська заборгованість із внутрішніх розрахунків	1645					
Поточна кредиторська заборгованість за страховою діяльністю	1650					
Поточні забезпечення	1660	159 001	175 935	238 292	183 491	168 475
Доходи майбутніх періодів	1665					
Відстрочені космісійні доходи від перестраховиків	1670					
Інші поточні зобов'язання	1690	1 082 378	1 795 382	2 838 661	3 003 455	2 938 594

Закінчення додатку Г

Усього за розділом III	1695	4 557 251	4 966 432	5 816 444	5 175 123	5 052 058
IV. Зобов'язання пов'язані з необоротними активами, утримуваними для продажу, та групами вибуття. Доходи муйбутніх періодів.	1700					
V. Чиста вартість активів недержавного пенсійного фонду	1800					
Баланс	1900	6 254 070	6 374 162	8 585 240	14 089 228	14 848 463

Додаток Д
Звіт про фінансові результати

Стаття	Код рядка	2018	2019	2020	2021	2022
1	2	3	4	5	6	7
Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	2000	3 195 868	4 299 903	8 818 771	6 445 164	8 554 251
Чисті зароблені страхові премії	2010					
премії підписані, валова сума	2011					
премії, передані у перестрахування	2012					
зміна резерву незароблених премій, валова сума	2013					
зміна частки перестраховальників у резерві незароблених премій	2014					
Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	2050	-2 949 708	-4 207 087	-6 041 999	-6 683 629	-6 804 206
<i>Чисті понесені збитки за страховими виплатами</i>	2070					

Продовження додатку Д

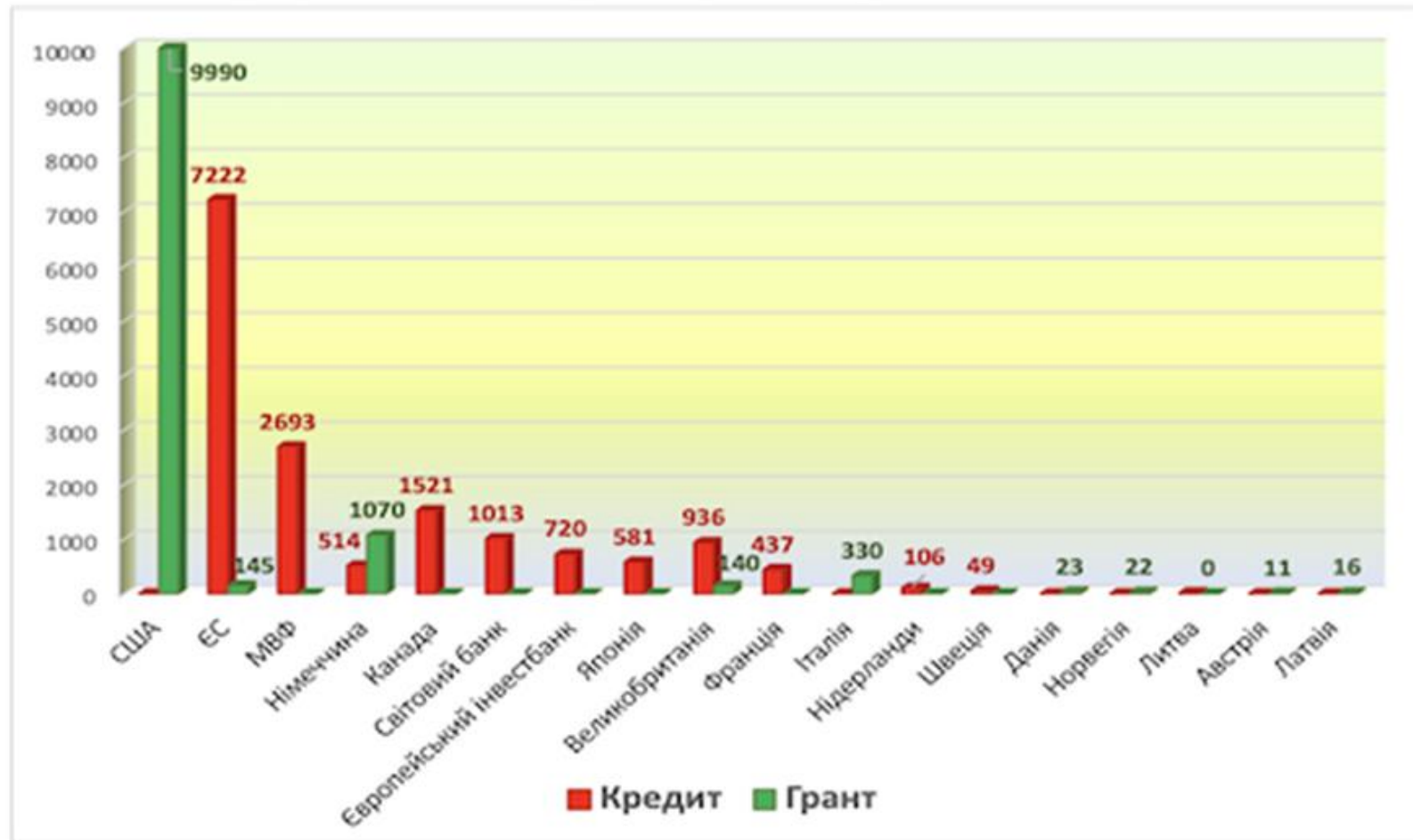
Валовий: прибуток	2090	246 160	92 816	2 776 772		1 750 045
збиток	2095				-238 465	
Дохід (витрати) від зміни у резервах довгострокових зобов'язань	2105					
Дохід (витрати) від зміни інших страхових резервів	2110					
зміна інших страхових резервів, валова сума	2111					
зміна частки перестраховиків в інших страхових резервах	2112					
Інші операційні доходи	2120	40 637	37 701	246 680	172 407	173 923
у тому числі:	2121					
дохід від зміни вартості активів, які оцінюються за справедливою вартістю						
дохід від первісного визнання біологічних активів і сільськогосподарської продукції	2122					
дохід від використання коштів, вивільнених від оподаткування	2123					
Адміністративні витрати	2130	-97 299	-94 582	-139 146	-171 760	-240 534
Витрати на збут	2150	-24 277	-123 597	-119 386	-7 590	-9 446
Інші операційні витрати	2180	-294 191	-304 118	-309 701	-845 810	-380 975
у тому числі :	2181					
витрати від зміни вартості активів, які оцінюються за справедливою ціною						
витрати від первісного визнання біологічних активів і сільськогосподарської продукції	2182					
Фінансові результати від операційної діяльності: прибуток	2190			2 455 167		1 293 013

Продовження додатку Д

збиток	2195	-128 970	-391 780		-1 091 218	
Доходи від участі в капіталі	2200					
Інші фінансові доходи	2220	526 270	323 909	19 366		
Інші доходи	2240					
у тому числі: дохід від благодійної допомоги	2241					
Фінансові витрати	2250	(551968)	(516588)	(478903)	-150 570	-151 389
Витрати від участі в капіталі	2255					
Інші витрати	2270					
Прибуток (збиток) від впливу інфляції на монетарні статті	2275					
Фінансові результати від звичайної діяльності до оподаткування: прибуток	2290			1 995 630		1 141 624
збиток	2295	-154 668	-584 459		-1 241 788	
Витрати з податку на прибуток	2300	-269674,00	-201,00	40 298	243 654	-216 614
Прибуток (збиток) від припинення діяльності після оподаткування	2305					
Чистий фінансовий результат: прибуток	2350			2 035 928		925 010
збиток	2355	-424 342	-584 660		-998 134	

Додаток Е

Надана допомога від іноземних партнерів

Джерело: розрахунки автора на основі даних Міністерства фінансів України

Додаток Ж

Прогнозні показники стимуляторів за основними чинниками фінансової безпеки

Значення X_{ij}	№	Найменування індикатора, одиниця виміру	Характеристичні значення індикатора					Забезпечення умов					
			$X^L_{\text{крит}}$	$X^L_{\text{небезп}}$	$X^L_{\text{нездв}}$	$X^L_{\text{здв}}$	$X^L_{\text{опт}}$	$X_{ij} < 0 < X_{\text{крит}}$	$0 < X_{ij} < X_{\text{крит}}$	$X_{\text{крит}}$ $< X_{ij} < X_{\text{небезп}}$	$X_{\text{небезп}}$ $< X_{ij} < X_{\text{незад}}$	$X_{\text{незад}}$ $< X_{ij} < X_{\text{здв}}$	$X_{\text{здв}}$ $< X_{ij} < X_{\text{опт}}$
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
		9.1. Банківська безпека											
0,1425	9.1.2	Співвідношення банківських кредитів та депозитів в іноземній валюті, відсотків	50	70	80	85	90	-0,1938	0,057	-0,1575	-0,715	-2,03	-2,03
0,1371	9.1.3	Частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків, відсотків	10	12	15	18	20	0,02011	0,2742	0,571	0,514	0,514	0,371
0,1496	9.1.5	Рентабельність активів, відсотків	-1	0	0	0,5	1	0,0865	-2,992	3,392	-	6,584	6,584
0,1359	9.1.6	Співвідношення ліквідних активів до короткострокових зобов'язань, відсотків	0,5	0,65	0,8	0,85	1	0,071	5,436	17,653	17,653	51,76	17,787
		9.2. Безпека небанківського фінансового ринку											
0,3496	9.2.1	Рівень проникнення страхування (страхові премії до ВВП), відсотків	1	2	4	6	8	0,18406	6,992	6,992	3,696	3,696	3,696
0,3295	9.2.2	Рівень капіталізації лістингових компаній, відсотків ВВП	15	30	40	50	70	0,09729	0,439333	0,43933	0,459	0,459	0,6295

Продовження додатка Ж

		9.3. Боргова безпека											
0,1983	9.3.5	Відношення обсягу офіційних міжнародних резервів до обсягу валового зовнішнього боргу, відсотків	20	36	41	45	50	-0,0009	0,1983	0,19788	-0,2468	-0,4585	-0,2068
		9.4. Бюджетна безпека											
0,2671	9.4.1	Відношення дефіциту/профіциту державного бюджету до ВВП, відсотків	-6	-5	-4	-3	-2	0,17729	- 0,890333	6,742	6,742	6,742	6,742
0,2482	9.4.2	Дефіцит/профіцит бюджетних та позабюджетних фондів сектору загальнодержавного управління, відсотків до ВВП	-3	-2	-1	-1	0	0,15078	- 1,654667	5,764	5,764	-	5,964
0,2203	9.4.3	Рівень перерозподілу ВВП через зведений бюджет, відсотків	18	19	20	23	25	0,02184	0,244778	1,006	1,006	0,73533	0,703
		9.5. Валютна безпека											
0,1775	9.5.1	Індекс зміни офіційного курсу національної грошової одиниці до долара США, середній за період	90	94	95	96	97	-0,3916	0,039444	-3,4125	-14,85	-14,85	-14,85
0,1505	9.5.2	Різниця між форвардним і офіційним курсом гривні, гривень	- 1,2	- 0,8	- 0,5	- 0,3	0,0	0,08808	- 2,508333	8,325	10,9667	16,15	11,0333
0,1801	9.5.3	Валові міжнародні резерви України, місяців імпорту	1,5	2	2,5	3	5	0,0895	2,4013	6,804	6,804	6,804	2,301
0,1657	9.5.5	Сальдо купівлі-продажу населенням іноземної валюти, млрд. доларів США	-8	-4	-3	-2	0	0,13317	-0,4143	1,4285	4,514	4,514	2,657

Закінчення додатка Ж

		9.6. Грошово-кредитна безпека											
0,1697	9.6.2	Різниця між процентними ставками за кредитами, наданими депозитними корпораціями у звітному періоді, та процентними ставками за депозитами, залученими депозитними установами (крім Національного банку), відсоткових пунктів	-1	0	1	2	3	0,0974	-3,394	3,794	3,794	3,794	3,794
0,1725	9.6.3	Рівень середньозваженої процентної ставки за кредитами, наданими депозитними корпораціями (крім Національного банку) в національній валюті, відносно індексу споживчих цін, відсоткових пунктів	-7	-3	-1	1	3	0,13144	-0,492857	1,4125	2,425	2,425	2,425
0,1523	9.6.4	Частка споживчих кредитів, наданих домогосподарствам, у загальній структурі кредитів, наданих резидентам	1	2	3	4	5	0,07713	3,046	3,046	3,046	3,046	3,046
0,1697	9.6.5	Питома вага довгострокових кредитів у загальному обсязі наданих кредитів (скорегований на курсову різницю), відсотків	25	30	40	50	60	-0,0435	0,13576	-0,1212	0,1394	0,1394	0,1394

Додаток І

Прогнозні показники дестимуляторів за основними чинниками фінансової безпеки

Значення X_{ij}	№	Найменування індикатора, одиниця виміру	Забезпечення умов					Характеристичні значення індикатора				
			$X_{\text{опт}} \leq X_{ij} < X_{\text{здв}}$	$X_{\text{здв}} \leq X_{ij} < X_{\text{незад}}$	$X_{\text{незад}} \leq X_{ij} < X_{\text{небезп}}$	$X_{\text{небезп}} \leq X_{ij} < X_{\text{крит}}$	$X_{ij} \geq X_{\text{крит}}$	$X^R_{\text{опт}}$	$X^R_{\text{здв}}$	$X^R_{\text{нездв}}$	$X^R_{\text{небезп}}$	$X^R_{\text{крит}}$
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
		9.1. Банківська безпека										
0,1510	9.1.1	Частка простроченої заборгованості за кредитами в загальному обсязі кредитів, наданих банками резидентам України, відсотків	-1,620	-1,620	-1,620	-0,610	0,093	2	3	4	5	7
0,1425	9.1.2	Співвідношення банківських кредитів та депозитів в іноземній валюті, відсотків	1,958	3,115	1,858	1,858	2,526	110	130	140	160	180
0,1371	9.1.3	Частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків, відсотків	1,452	1,452	1,452	0,663	0,875	25	30	35	40	60
0,1487	9.1.4	Співвідношення довгострокових (понад 1 рік) кредитів та депозитів, разів	-12,870	-3,757	-5,935	-2,768	0,040	1	1,2	1,8	2,2	3
0,1496	9.1.5	Рентабельність активів, відсотків	-4,384	-4,384	-4,384	-4,384	0,047	1,5	2	2,5	3	3,5

Продовження додатка І

0,1359	9.1.6	Співвідношення ліквідних активів до короткострокових зобов'язань, відсотків	-4,036	-7,260	- 11,190	- 1,918	0,044	1,0	1,5	1,8	2	3
0,1351	9.1.7	Частка активів п'яти найбільших банків у сукупних активах банківської системи, відсотків	1,660	1,660	1,130	1,130	0,888	30	35	40	50	60
		9.2. Безпека небанківського фінансового ринку										
0,3295	9.2.2	Рівень капіталізації лістингових компаній, відсотків ВВП	1,761	1,761	1,471	2,541	0,910	90	105	120	140	150
0,1278	9.2.3	Рівень волатильності індексу ПФТС, кількість критичних відхилень (-10 відсотків)	-1,556	-1,556	-1,556	- 1,556	0,063	0	1	2	3	4
0,1931	9.2.4	Частка надходжень страхових премій трьох найбільших страхових компаній у загальному обсязі надходжень страхових премій (крім страхування життя), відсотків	0,069	0,313	0,428	0,414	0,311	10	12	15	20	30
		9.3. Боргова безпека										
0,2195	9.3.1	Відношення обсягу державного та гарантованого державою боргу до ВВП, відсотків	0,961	0,961	0,961	0,961	0,547	20	30	40	50	60
0,2214	9.3.2	Відношення обсягу валового зовнішнього боргу до ВВП, відсотків	1,714	1,257	1,914	1,157	0,632	40	45	55	60	70
0,1830	9.3.3	Середньозважена дохідність ОВДП на первинному ринку, відсотків	-1,860	-0,530	-0,530	- 0,530	0,120	4	5	7	9	11
0,1778	9.3.4	Індекс ЕМВІ+Україна	1,364	1,082	1,082	0,855	11,249	200	300	500	700	1000
		9.4. Бюджетна безпека										
0,2671	9.4.1	Відношення дефіциту/профіциту державного бюджету до ВВП, відсотків	-1,371	-3,542	-1,471	- 1,471	0,075	3	5	6	8	10
0,2482	9.4.2	Дефіцит/профіцит бюджетних та позабюджетних фондів сектору загальнодержавного управління, відсотків до ВВП	-3,964	-3,964	-3,964	- 1,782	0,040	0	1	2	3	5

Продовження додатка І

0,2203	9.4.3	Рівень перерозподілу ВВП через зведений бюджет, відсотків	1,597	1,331	1,697	1,697	0,336	28	30	33	35	37
0,2644	9.4.4	Відношення обсягу сукупних платежів з обслуговування та погашення державного боргу до доходів державного бюджету, відсотків	-3,088	-0,496	-0,496	-0,496	0,121	6	7	10	13	16
		9.5. Валютна безпека										
0,1775	9.5.1	Індекс зміни офіційного курсу національної грошової одиниці до долара США, середній за період	9,625	9,625	5,113	1,447	1,465	104	106	108	112	130
0,1505	9.5.2	Різниця між форвардним і офіційним курсом гривні, гривень	-13,750	-8,900	-6,525	-1,731	0,033	0,3	0,5	0,8	1,2	2,5
0,1496	9.5.4	Частка кредитів в іноземній валюті в загальному обсязі наданих кредитів, відсотків	1,040	1,143	1,151	1,602	0,668	20	30	37	45	50
0,1657	9.5.5	Сальдо купівлі-продажу населенням іноземної валюти, млрд. доларів США	0,402	-0,196	-1,314	-0,457	0,121	0	5	7	8	10
0,1767	9.5.6	Рівень доларизації грошової маси, відсотків	0,937	0,972	1,022	1,022	0,340	15	20	24	27	30
		9.6. Грошово-кредитна безпека										
0,1615	9.6.1	Питома вага готівки поза банками в загальному обсязі грошової маси (М0/М3), відсотків	3,000	2,267	0,954	0,954	0,433	20	22	25	30	35
0,1697	9.6.2	Різниця між процентними ставками за кредитами, наданими депозитними корпораціями у звітному періоді, та процентними ставками за депозитами, залученими депозитними установами (крім Національного банку), відсоткових пунктів	-1,430	-1,430	-0,131	-0,397	0,130	4	5	6	9	11
0,1725	9.6.3	Рівень середньозваженої процентної ставки за кредитами, наданими депозитними корпораціями (крім Національного банку) в національній валюті, відносно індексу споживчих цін, відсоткових пунктів	-0,197	-0,197	-0,225	0,088	0,174	5	7	9	11	15

На електронний документ накладено: 1 (Один) підписи чи печатки:
На момент друку копії, підписи чи печатки перевірено:
Програмний комплекс: eSign v. 2.3.0;
Засіб кваліфікованого електронного підпису чи печатки: ІІТ Користувач ЦСК-1
Експертний висновок: №05/02/02-1424 від 05.04.2016;
Цілісність даних: не порушена;

Підпис № 1 (реквізити підписувача та дані сертифіката)
Підписувач: СЕРВАЧУК МИХАЙЛО ОЛЕКСАНДРОВИЧ 3643901656;
Належність до Юридичної особи: ФІЗИЧНА ОСОБА;
Код юридичної особи в ЄДР: 3643901656;
Серійний номер кваліфікованого сертифіката: 248197DDFAB977E504000000D2ECDB005BA7B403;
Видавець кваліфікованого сертифіката: АЦСК АТ КБ «ПРИВАТБАНК»;
Тип носія особистого ключа: Незахищений;
Тип підпису: Удосконалений;
Сертифікат: Кваліфікований;
Час та дата підпису: 12:58 23.05.2023;
Чинний на момент підпису. Підтверджено позначкою часу для підпису від АЦСК (кваліфікованого надавача електронних довірчих послуг)